

T.C.
Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

KRİZ DÖNEMLERİNDE TELEVİZYON YAYINCILIĞI

UZMANLIK TEZİ

Didem GÜNGÖR FIRAT

ANKARA
EKİM 2011

T.C.
Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

KRİZ DÖNEMLERİNDE TELEVİZYON YAYINCILIĞI

UZMANLIK TEZİ

Didem GÜNGÖR FIRAT

DANIŞMAN
Üst Kurul Uzmanı Öznur DEMİRTAŞ

ANKARA
EKİM 2011

Canım Annem'e, Canım Babam'a

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığına

Bu çalışma, Tez Değerlendirme Komisyonu tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Uzmanlık Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı İmza

Başkan: Prof. Dr. Davut Dursun

Üye: Aslan NARİN

Üye: Öznur DEMİRTAŞ

ONAY

30/09/2011

Üst Kurul Başkanı Davut DURSUN

TEZ TESLİM TUTANAĞI VE DOĞRULUK BEYANI

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nda görev yapan Uzman Yardımcısı olarak, Radyo ve televizyon Üst Kurulu Uzman Yardımcılığı Giriş ve Yeterlilik Sınavları ile Uzmanlığa Atanma, Yetiştirilme, Görev, Yetki ve Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 19. maddesinin 4. fıkrasına istinaden çıkartılan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Tez Hazırlama Yönergesi'ne uygun olarak hazırlamış olduğum uzmanlık tezi ilişikte sunulmuştur.

Bu uzmanlık tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplayıp sunduğumu; ayrıca, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

…./10/2011

Didem GÜNGÖR FIRAT
Üst Kurul Uzman Yardımcısı
(imza)

Uzmanlık Tezinin Adı: Kriz Dönemlerinde Televizyon Yayıncılığı

EK:
— Tez (3 adet)

Tezi Teslim Alan

…./10/2011

(ad soyad)
(imza)

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER……...I
KISALTMALAR LİSTESİ……..…V
GRAFİK VE TABLO LİSTESİ……..VI
GİRİŞ……..…….1

1.BÖLÜM
KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1-TEMEL KAVRAMLAR: İLETİŞİM VE KİTLE İLETİŞİMİ……...…5
1.1.1-İletişim……...….5
1.1.2-Kitle İletişimi……..6
1.2-KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI ……8
1.3-KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE TEMEL KURAMSAL YAKLAŞIMLAR……..…13
1.3.1-Liberal-Çoğulcu Yaklaşım……..13
1.3.2-Eleştirel Kuramlar……...14
1.4-KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ……..….15
1.4.1-Düşünce ve İfade Özgürlüğü……..….15
1.4.2-İfade Özgürlüğünden Kitle İletişim Özgürlüğüne……..…..18
1.4.3-Kitle İletişim Özgürlüğü……...…….…..20
1.5-KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNÜN ARAÇSAL GÖRÜNÜMLERİ….24
1.5.1-Basın Özgürlüğü……..24
1.5.2-Görsel-İşitsel İletişim Özgürlüğü…….…..26
1.6-KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNDEN KAYNAKLANAN HAK VE ÖZGÜRLÜKLER……..…….…..29
1.6.1-Haber, Düşünce ve Bilgilere Ulaşma Hakkı…….…….…30
1.6.2-Haber, Düşünce ve Bilgileri Açıklama Hakkı…….…..…31
1.6.3-Haber, Düşünce ve Bilgileri Dağıtabilme ve Basabilme Hakkı…...31

1.6.4-Yaratma Hakkı……32
1.7-KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLANDIRILMASI……...33

2. BÖLÜM
KRİZ DÖNEMLERİNDE YAYINCILIK

2.1-YAYINCILIK AÇISINDAN KRİZ …….……...36
2.1.1-Kriz Nedir?.....36
2.1.2-Kriz Dönemi Yayıncılığı Nedir?……..…….…..37
2.2-KRİZ DÖNEMLERİ ve HABER……..…40
2.2.1-Haber Nedir?.....40
2.2.2-Hangi Olaylar Haber Niteliği Taşır?.....42
2.2.3-Haber Aktarım Yöntemleri……....44
2.2.3.1-Bilgi Verici Anlatım…….…45
2.2.3.2-Sansasyonel Anlatım……...…..…45
2.2.3.3-Hikayeci Anlatım…….……..…46
2.2.3.4-Öğretici Anlatım…….…...…47
2.2.4-"Kriz Haberciliği"……..…..…49
2.2.5-Nasıl Bir Habercilik: Toplumsal Sorumluluk ve Kamu Hizmeti Anlayışı……..50
2.3-OLAĞANLAŞAN BİR OLAĞANÜSTÜLÜK: TERÖR……..…..53
2.3.1 Birbirinden Beslenen İki Yapı: Terör ve Medya …….…53
2.3.1.1-Terörün Amacı Olarak Medya……...…53
2.3.1.2-Medya Terör Haberlerine Neden Yer Verir?.....55
2.3.1.3-Terör-Medya İlişkisi ve Sonuçları……..…57
2.4-KRİZ DÖNEMLERİ ve TELEVİZYONUN ETKİLERİ……..59
2.5-KRİZ HABERLERİNİN TELEVİZYONDA SUNUMUNA İLİŞKİN BİR İNCELEME: KANAL D, SHOW TV VE ATV EKRANLARINDA KRİZ GÖRÜNTÜLERİ İÇERİK ANALİZİ…….…….63
2.5.1-Çalışmanın Amacı…….…..63
2.5.2-Çalışmanın Yöntemi……...……..…...64

2.5.3-Çalışmanın Evreni ve Zaman Dilimi……...…..65
2.5.4-Olaylar……...…65
2.5.4.1-Rize'de Sel Felaketi 26.08.2010……...….65
2.5.4.2-Hatay Dörtyol'da Sokak Olayları 27.07.2010……...…..71
2.5.4.3-Şemdinli'de PKK Saldırısı 19.06.2010……....77
2.5.4.4-Deniz Baykal'ın İstifası 10.05.2010…….….83
2.5.4.5-Siirt'te Tecavüz Vakası 27.04.2010……...…..87
2.5.4.6-Balıkesir'de Grizu Patlaması 23.02.2010……...….91
2.5.5-Değerlendirme ve Sonuç……...…94
2.6-KRİZ DÖNEMİ YAYINCILIĞI ve ETİK…….105
2.7-KRİZ DÖNEMİ YAYINCILIĞI İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER……108
2.7.1 Yasalar……...…….108
2.7.1.1- 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun……108
2.7.1.2–6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun……..112
2.7.1.3-Terörle Mücadele Kanunu…….……114
2.7.1.4-Basın Kanunu…….….117
2.7.1.5-Türk Ceza Kanunu…….……118
2.7.2 Uluslararası Örgütlerin Düzenlemeleri ……...…..120
2.7.2.1-Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Basın Meslek İlkeleri……..121
2.7.2.2- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kriz Zamanlarında İfade ve Haber Alma Özgürlüğünün Korunması Hakkında Rehber İlkeler…….….121
2.7.2.3-Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Tavsiye Kararları ……..……..…125
2.7.3 Yayıncı Kuruluşların Düzenlemeleri……...……127
2.7.3.1- BBC Yayın İlkeleri Kılavuzu……127
2.7.3.2- TRT Yayın İlkeleri…….……131
2.7.4 -Basın Meslek Kuruluşlarının Düzenlemeleri ……..…..132

2.7.4.1-Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi……...…132
2.7.4.2- Televizyon Yayıncıları Derneği Haber Yayın İlkeleri…134

3.BÖLÜM
SONUÇ

YARIŞAN DURUMLAR: KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ VE YAYINCI SORUMLULUĞU…….....…137

KAYNAKÇA ……..148
ÖZET……...….159
ABSTRACT……...…..160
ÖZGEÇMİŞ ……...…….161

KISALTMALAR

ABD Amerika Birleşik Devletleri

a.g.e. Adı geçen eser

a.g.m. Adı geçen makale

a.g.t. Adı geçen tez

AİHM Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

BIA Bağımsız İletişim Ağı

BBC British Broadcasting Corporation

BK Basın Kanunu

BM Birleşmiş Milletler

çev. Çeviren

Der. Derleyen

dk dakika

Ed. Editör

M.Ö. Milattan önce

RTÜK Radyo Televizyon Üst Kurulu

s. Sayfa

ss Sayfalar arası

UNESCO Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

T.C. Türkiye Cumhuriyeti

TCK Türk Ceza Kanunu

TGC Türkiye Gazeteciler Cemiyeti

TMK Terörle Mücadele Kanunu

TRT Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TV Televizyon

TVYD Televizyon Yayıncıları Derneği

vb. ve benzeri

yy. yüzyıl

GRAFİK VE TABLOLAR

1.GRAFİKLER

Grafik 1: Rize'de sel felaketi haberinin kanal ve günlere göre % dağılımı (s.71)

Grafik 2: Sokak olayları haberinin kanal ve günlere göre % dağılımı (s.77)

Grafik 3: Terör saldırısı haberinin kanal ve günlere göre % dağılımı (s.83)

Grafik 4: Deniz Baykal'ın istifa haberinin kanal ve günlere göre % dağılımı (s.86)

Grafik5: Çocuklara tecavüz haberinin kanal ve günlere göre % dağılımı (s.90)

Grafik 6: Grizu patlaması haberinin kanal ve günlere göre % dağılımı (s.93)

2.TABLOLAR

Tablo 1: Kanal D, Show TV ve ATV ana haber bültenlerinde ilgili olaylara ayrılan süre (dakika) (s.100)

Tablo 2: Kanal D, Show TV ve ATV ana haber bültenlerinde ilgili olaylara ayrılan süre (%) (s.101)

Tablo 3: Haberde kullanılan teknikler açısından değerlendirme-KANAL D (s.102)

Tablo 4: Haberde kullanılan teknikler açısından değerlendirme-SHOW TV (s.103)

Tablo 5: Haberde kullanılan teknikler açısından değerlendirme-ATV (s.104)

Giriş

30 Ekim 1938'de Cadılar Bayramı arifesinde, WABC Radyosu'ndan her gün aynı saatte başlayan müzik yayını, spiker Orson Welles tarafından bir son dakika haberiyle kesildi. Spiker "karanlık bulutlar arasından, dev piton yılanlarına benzeyen gri renkli spiral şeklindeki binlerce okun yeryüzünü hedef aldığını" söylüyordu Dünyanın Marslılar tarafından istila edilmek üzere olduğu, gökyüzünden devasa büyüklükte bir ateş topunun New Jersey yakınlarına düştüğü radyodan tüm ülkeye duyurulmuştu. Uzaylılar Amerika Birleşik Devletleri'nde birçok şehre saldırıyordu. Kötü haberler radyo spikerinin titrek ve korku dolu sesiyle devam ediyordu. "Elimize ulaşan son habere göre; gökyüzünden metal silindir şeklinde bir meteor New Jersey, Princeton bölgesine düşmüş ve 1500 kişinin ölümüne neden olmuştur. Durum çok vahim sayın dinleyiciler. Radyo istasyonunun caddeye bakan penceresinden, uzay silahlarının namlularından alev püskürten Marslılar görüyorum, öldürdükleri insan cesetlerinin üzerine basarak ilerliyorlar. Vücutları damacana gibi büyük, iri gözleri var, ıslak ve parlak derililer. Görüntülerinin detayını tam manası ile anlatmaya dilim varmıyor, çok iğrençler. Kafaya benzeyen şişliğin iki yanında yılanımsı gözlere sahip yaratıkların "V" şeklindeki ağızlarından balgamlı kırmızı salyalar akıyor, kıllı ve çirkin dudakları kalp atışı ritminde hareket ediyor" Bu haberler sırasında aniden büyük bir patlama sesi duyulmuş ve spiker nefes nefese yayını kesmek zorunda olduğunu, Marslıların radyo evinin kapısını zorladığını, stüdyo duvarlarının kozmik silahlar ile delik deşik edildiğini ve kendini kurtarmak için başka bir yere gideceğini bildirmişti. ABD'nin her tarafına yayılan facia haberleri, Marslıların Boston ve Chicago'yu haritadan sildiklerini söylüyordu. Amerikalılar kısa sürede paniğe kapılmış, zehirli gazlardan korunmak için ıslak havluları yüzlerine sarıp ellerine geçirdikleri silahlarla sokağa dökülmüştü. Evlerini terk eden New Yorklular parklarda ve açık alanlarda toplanmışlardı. Marslıların kozmik silahlarıyla ölmeden önce, milyonlarca Amerikalı yakınlarının ve sevdiklerinin sesini son defa duyabilmek için telefonlara hücum etmiş ve ülkedeki tüm telefon şebekeleri kilitlenmişti. Kiliseler, son dualarını yapmak isteyen insanlarla dolmuştu. Gece karanlığında birçok işyeri yağmalandı. Binlerce insanın yardım istediği polis ve

askeri birlikler felç olmuştu. Yaşam yok oluyor, bilim kurgu kitaplarında yazan hikayeler gerçek oluyordu. Artık yeryüzünün "son perdesi" oynanıyordu.

20:15'te başlayan radyo yayını toplam 1 saat 15 dakika sürmüştü. Marslıların Dünya'yı istilasını panik halindeki ses tonuyla anlatan spiker, aslında bir radyo şakası yapmış ve George Wells'in Dünyalar Savaşı adlı piyesini radyoya uyarlayarak aktarmıştı. Ne kadar iyi bir oyuncu olduğunu ispatlayan Welles, iletişim kavramları ve medyanın gücü konusunda devrim yaratacak tartışmaları da başlatmış oldu.

Günümüzde medyanın gücü konusunda artık tartışma yoktur. Kitle iletişim araçları siyasal, ekonomik, toplumsal ve kişisel platformlarda yerine getirdiği birçok işlev ile hayatımızın hemen hemen her anında bizlere eşlik etmektedir. Bu araçların "özgür" olması, hayati işlevlerini layıkıyla yerine getirebilmesi bakımından son derece önemlidir. Özellikle en temel insan hakkı olarak görülen ifade özgürlüğü, kitle iletişim araçları vasıtasıyla yerine getirilmektedir. Dünyadaki bütün uluslar temel insan haklarına sahip olmayı bir ideal olarak görmektedirler. İfade özgürlüğü olmadan diğer insan haklarına sahip olmak mümkün görünmemekte ve ifade özgürlüğü bu bağlamda "en temel" olma vasfı taşımaktadır. Bir düşünce, kanaat, tutum ve duygunun baskı altında olmadan açığa vurulabilmesi anlamına gelen ifade özgürlüğü, sözlü ve yazılı anlatım, sanatsal gösterim, kişisel görünüm ve görüntü tercihi, gösteri, yürüyüş, toplantı yapma ve örgütlenme gibi özgürlüklerin hepsini kapsamaktadır. Bu anlamda ifade özgürlünden bahsedebilmemiz için kitle iletişim özgürlüğünden de bahsedebilmemiz gerekmektedir.

İfade özgürlüğü, ifade özgürlüğünün bir uzantısı olan kitle iletişimi özgürlüğünün kutsallığı ve medyanın hayatımızdaki önemi tartışmasızdır. Ancak tezimizin de temel problemini teşkil eden nokta kitle iletişim araçlarında ifade özgürlüğünün "mutlak" bir şekilde yorumlanıp yorumlanamayacağıdır. Ağzımızdan çıkan her bir sözcük ya da kendimizi ifade ettiğimiz diğer haller, birçok insanı

rahatsız etse, kişisel gelişimlerini olumsuz etkilese, korku ve paniğe yol açsa hatta ölümlere sebebiyet verse bile ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir mi?. Yukarıda aktarılan olay, radyoda spikerin canlandırdığı bir piyesin nelere sebep olabileceğinin geçen yüzyılda yaşanmış örneğini teşkil etmekte ve ardından kitle iletişim araçlarının "sınırsız özgürlük"e sahip olup, her isteneni istediği şekilde yapmaya hakkı olup olmayacağı sorusunu akla getirmektedir.

Savaş, çatışma, terör, doğal afet vb gibi olağanüstü olaylar "kriz dönemlerini" ifade etmekte ve kitle iletişim araçlarının bu olağanüstü olayları haber yapma biçimi toplumda yaratabileceği muhtemel etkiler açısından bazı sorunlar içermektedir. Kitle iletişim araçlarının temel varlık nedeni olarak kabul edilen haber verme fonksiyonu, bir olay ya da olgunun nesnel ve tarafsız olarak olduğu gibi iletilmesini gerekli kılar. Kitle iletişim araçları, gerçekleşen olayların nerede, ne zaman, nasıl ve hangi sebeple ortaya çıktığını kaynakları ölçüsünde açıklamaya çalışır. Ancak kriz dönemlerinde amaçlanan, izleyici/okuyucu kitlenin bilgilendirilmesinden çok, olayın olabildiğince farklı açılardan sunumunun yapılması ve mümkün olduğu kadar çekici hale getirilmesidir. Nefes nefese kalmış muhabirler, en çıplak görüntüler, en acıklı müzikler ve en dramatik öykülerle ekranlara gelen kriz dönemi haberleri, haberin bilgi yoğun niteliğinden ziyade "duygu yoğun" niteliğini gözler önüne sermektedir. Bu anlayışla yayın yapmak "ifade özgürlüğü" kapsamında değerlendirilemez.

Bu çalışmada kitle iletişim özgürlüğü teorik çerçevede ele alınacak, kriz dönemlerinde nasıl bir yayıncılık anlayışının benimsendiği irdelenecek ve daha sonra kriz dönemleri kitle iletişim özgürlüğü açısından değerlendirilecektir.

Tez "Kitle İletişim Özgürlüğü Teorik Çerçevesi", "Kriz Dönemlerinde Yayıncılık" ve "Sonuç" başlıkları altında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde "kitle iletişimi" kavramsal olarak incelenmiş, kitle iletişim araçları ve kitle iletişim araçlarına yönelik temel kuramsal yaklaşımlar üzerinde durulmuştur. İfade

özgürlüğü diğer pek çok özgürlükte olduğu gibi kitle iletişim özgürlüğü için de temel teşkil etmektedir. İfade özgürlüğüne bu anlamda vurgu yapılarak kitle iletişim özgürlüğünün hangi hakları kapsadığı ve sınırlarının neler olduğu tartışılmıştır. İkinci bölümde ilk olarak hangi durumların krizi ifade ettiği açıklığa kavuşturulmuştur. Olağanüstü durumlarla ilgili olarak bilgi alma, en çok gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi araçlarda yapılan "haberlerle" mümkün olmaktadır. Bu nedenle kitle iletişim araçlarında hangi konuların haber yapıldığı ve hangi teknikler kullanılarak bu bilgilerin aktarıldığı irdelenmiş, "kriz haberciliği" terimi tanımlanmıştır. Kriz dönemlerinden ülkemizde en çok rastlananı olan terör eylemlerine, medya ile diğerlerinden farklı ve diğerlerinden daha iç içe ilişkisi ve ülkemizin gündemini sürekli meşgul eden yapısı nedeniyle ayrı bir başlık açılmış ve medya ve terörün birbirinden beslenen yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra "içerik analizi" yöntemiyle Türkiye'de en çok izlenen üç kanalda kriz dönemlerinde nasıl bir yayıncılık yapıldığı tespit edilmeye çalışılmış ve bu tespit tezin genelinde kullanılmıştır. Yapılan analizde kitle iletişim araçlarından biri olan televizyon, görsel öğeleri kullanabilme anlamında daha etkileyici bir araç olması ve diğerlerinden daha çok tercih edilmesi sebebiyle özellikle seçilmiştir. Olağanüstü dönemlerde yayınların nasıl olması gerektiği etik açıdan incelenmiş ve bu dönemlere yönelik olarak yapılan çeşitli düzenlemeler ele alınmıştır. Son olarak üçüncü bölümde kriz dönemlerinde gerçekleştirilen yayıncılığın ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorgulanmış ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1.BÖLÜM

KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ TEORİK ÇERÇEVESİ

1-TEMEL KAVRAMLAR: İLETİŞİM VE KİTLE İLETİŞİMİ

1.1-İletişim

Fransızca ve İngilizce "communication" ve Latince "communis" (ortak) kelimelerinin Türkçe karşılığı olan "iletişim" sözcüğü, insanların tarihsel süreç boyunca bir toplum içinde yaşamasının ve sosyal bir yapıda yer almasının gereği olarak ortak bir dil oluşturma zorunluluğunu ifade etmektedir. İnsanların hayatları boyunca bir toplum ve onu oluşturan alt gruplar içinde yaşamaları ve bu grup hayatının sürekliliği, bireyleri ve sosyal grupları birbirleri ile temas kurmaya, fikir haber ve kanılarını diğerlerine aktarmaya zorlar[1]. "İletişim" kelimesinin içinde barındırdığı "ortaklık" ile, kişiler arası bilgi, düşünce ve tutumun "ortaklaştırılması" ve "ortak" bir anlam oluşturulması anlaşılmalıdır.

İletişim, günlük hayatta insanların grupların toplumların ve diğer canlı topluluklarının kendi aralarındaki ilişkilerinde bilgiyi üretme, paylaşma, anlamlandırma ve geliştirme sürecinde kullandıkları bir vasıtadır. İletişim olmaksızın insanın bireysel ve toplumsal varlığını sürdürmesi olanaksızdır[2].

[1] Sulhi Dönmezer, *Basın ve Hukuku*, İstanbul 1976, s.3
[2] Korkmaz Alemdar ve İrfan Erdoğan*, Öteki Kuram*, ERK Yayınları, Ankara 2005, s.15

İletişime ilişkin tanımların sayısı iki yüz dolayındadır.[3]. İletişimin tanımı ve kuramsal çerçevesi üzerinde bir görüş birliği bulunmamaktadır.İletişim kavramı ekonomiden sosyal hayata, ahlaktan hukuka kadar çok geniş bir yelpazede disiplin ve olguları ilgilendirir. İletişimin çok sayıda tanımında göze çarpan ortak unsurlar, bilgi, fikir, duygu, tutum ve becerilerin ortak semboller vasıtasıyla aktarılması, mesajlar aracılığıyla toplumsal etkileşimin gerçekleştirilmesi, bilgi üretip karşılıklı bir anlam arama çabasına girişilmesi ve göndericiyle alıcı arasındaki ilişkinin zamansal ve mekânsal aktarımını sağlayan dinamik bir süreç olmasıdır.

İletişim süreci her zaman en az üç öğeyi barındırır. Bunlar: mesaj(ileti), iletiyi üreten kaynak(gönderici) ve hedef kitle(alıcı)dir[4]. Gönderici, iletinin ilk çıktığı yer olması sebebiyle iletişimi başlatan kaynaktır. Gönderici bir futbol maçını anlatan spiker, bir dergideki başyazı veya hastasına ameliyata ilişkin prosedürü anlatan doktor olabileceği gibi, bir kitabın yazarı, şiirin şairi, türkünün kaynak kişisi, karikatürün çizeri, haberi toplayan veya durumu tespit eden kişi de olabilir[5]. Alıcı göndericinin mesajını iletmek istediği hedeftir. Bu hedef tek bir kişi olabileceği gibi, bir grup, toplum, kurum ve kuruluşlar olabilir. Mesaj ise, göndericinin alıcıya iletmek istediği anlamlar bütünüdür. İletişim sürecinin unsurlarına kimi zaman "kanal(araç)" ve "geri besleme" de dahil edilmektedir. Kanal, mesajın aktarılmasında izlenecek yol iken geri besleme ise alıcının mesaja olan tepkisini göndericinin öğrenmesidir. Geri besleme iletişim olgu ve sürecinde iletişimin tam olarak oluşabilmesi için gereken bir unsurdur[6].

1.2-Kitle İletişimi

"Kitle iletişim" terimi (İngilizce mass communication, Almanca massenkommunicatıon) ilk kez Harold D. Laswell tarafından siyasal erk ve

[3] Aysel Aziz, *Televizyon ve Radyo Yayıncılığı*, Turhan Kitapevi, Nisan 2006, s.5
[4] Ersan İlal, *Yığınsal İletişim Araçları ve Toplum*, İstanbul 1997, s.9
[5] Nusret İlker Çolak, *Kitle İletişim Hukuku*, Seçkin, Ankara 2007, s.24
[6] Aziz, a.g.e. s.7

propaganda üstüne yaptığı çalışmalarda kullanılmıştır[7]. Kitle sosyolojik anlamıyla kendini meydana getiren kişiler arasında karşılıklı bağlılık, tavır ve hareketlerde aynı standartların bölüşülmesi, aynı normların uygulanması özelliklerinden yoksun kümeleri ifade eder[8]. Geniş anlamıyla kitle "insan topluluğu" olarak ifade edilebilir. Kitle iletişimi ise, işte bu insan topluluğuna yönelmiş iletişimdir[9]. Diğer bir tanımlamaya göre ise, uygarlık ve teknolojideki gelişmelerin etkisi ve bazı tekniklerin uygulanması suretiyle iletişimin çoğaltılıp güçlendirilerek çok sayıda kişiyi etkileyecek biçime getirilmesine kitle iletişim denir[10]. Erdoğan ve Alemdar' a göre ise kitle iletişimi geniş, heterojen ve bilinmeyen izleyiciye doğru gerçekleşen ve hızlı, kamusal ve geçici nitelikteki iletişimdir[11]. Burada kullanılan "hızlı" sözcüğü ile anlatılmak istenen iletinin izleyiciye çok kısa sürede ulaşması için hazırlanmış olması, "kamusal" ile kastedilen halkın tümüne yönelik olması, "geçici" olması ise mesajın alındığı zaman diliminde tüketilmesinin amaçlanmasıdır. Bu tanımlamalarla birlikte kitle iletişim kaynağının aktif, kitlelerin ise pasif olduğu sonucu çıkmaktadır. Kanımızca bu durum kitle iletişim kavramının eksik tanımlanmasına ve yalnızca belli bir kısmının ele alınmasına yol açmaktadır. Halbuki günümüz iletişim teknolojileriyle birlikte kitlelerin tepkileri iletişim sürecine dahil olmakta ve süreci etkilemektedir.

Kitle iletişimi bireysel iletişimden farklı özelliklere sahiptir. Her şeyden önce kitle iletişimi çeşitli araçlarla gerçekleştirilmektedir. Bu araçlar kapsamına basın, radyo, televizyon, sinema filmleri, videobantları, plaklar, ses bantları ve son olarak da internet girer[12]. Kitle iletişiminde kaynak tek kişi değil, örgütlenmiş bir topluluktur. Bir gazete ve televizyonun bir haberleşme aygıtı olarak kullanılması, bir grup insanın ortak çalışmasını gerektirir. Bir diğer fark, kitle iletişiminde geri beslemeyi yakalamanın mümkün olmaması ya da çok zor olmasıdır. Örneğin bir gazete satış tirajı düştüğü zaman kitlesinden olumsuz tepki aldığını anlar ve o zaman

[7] Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*, Ankara 1998, s.24
[8] Sulhi Dönmezer, *Toplumbilim*, İstanbul 1994, s.167
[9] Kayıhan İçel ve Yener Ünver, *Kitle Haberleşme Hukuku*, İstanbul 2005, s.10
[10] Dönmezer,1976, s.4
[11] İrfan Erdoğan–Korkmaz Alemdar, İletişim *ve Toplum, Kitle İletişim Kuramları, Tutucu ve Değişimci Yaklaşımlar*, Ankara 1990,s.54
[12] İçel, K. ve Ünver Y, a.g.e.s.11

da iş işten geçmiştir[13]. Birebir iletişimde ise tepkiler o anda gerçekleşir. Yine başka bir farklılık kitle iletişim alıcısının dikkatinin zayıf ve dağınık olmasıdır[14]. Kitle iletişimi daha hızlı gerçekleşir. Bireysel iletişim ile kitle iletişimi arasında verilen mesajlar bakımından niceliksel ve niteliksel farklar vardır[15].Mesaj sayısı kitle iletişiminde çok fazladır. Bu mesajlar bir program içerisinde dizgeli ve sürekli olarak verilir[16].

Kitle iletişimi kendine has özellikleriyle, toplumun yaşayış ve yapısı üzerinde önemli etkiler bırakmakta, yaşadığımız dönemi diğer tarih dönemlerinden ayıran en önemli unsuru teşkil etmektedir.

2-KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

Yüzyıllar boyunca elde edilmek istenen geniş kitlelere ulaşabilme kabiliyeti, son iki yüz yılda kaydedilen teknik gelişme ve ilerlemeler sayesinde, mümkün hale gelmiştir. Günümüzde toplumun tümünün veya önemli bir kısmının alıcı konumunda olduğu kitle iletişim araçları, sosyal gelişme ve ilerlemede, toplum içindeki dengelerin ayarlanmasında, işbirliği ve örgütlenme düşüncesini geliştirmedeki etkinlikleri ile hayatın bir parçası haline gelmişlerdir[17]. XX. yüzyılda yaşanan iki dünya savası ve asrın sonlarındaki Körfez savası, kitle iletişim araçlarının önemini ve üstlenebileceği rolleri bir kez daha gözler önüne sermiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra radyo, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise televizyon hızla yaygınlık kazanmış, daha sonra ortaya çıkan aletler ve kaydedilen teknolojik gelişmelerle birlikte kitle iletişim araçları, XX. asrın iletişim patlamasının gerçekleştiği bir yüzyıl olarak anılmasını sağlamıştır.

[13] Ünsal Oskay, *İletişimin ABC'si*, Der Yayınları, 1997, s.44-45
[14] Oskay, a.g.e, s.52
[15] Aziz,2006 a.g.e, s.11
[16] Aziz,2006 a.g.e, s.12
[17] Neşe Erkeli Kızıl, *İletişim Özgürlüğü ve Medyada Oto-Kontrol*, İstanbul 1998, s. 2.

Kitle iletişim araçları, kitle iletişiminin yapıldığı araçlar topluluğudur. Tarihsel süreç aşısından bakıldığında tiyatro, gazete, kitap, dergi, broşür gibi yazılı basın; sinema, film, radyo, televizyon, plak, kaset, videokaset, kompakt disk gibi iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin ürünü olan araçlar kitle iletişim araçları kapsamına girmektedir[18].

Bu araçların tümünü aynı kategoride değerlendirmek, aralarında halihazırda bulunan bazı farkları göz ardı etmek demektir. Örneğin devletle basın, sinema ve televizyon arasındaki ilişkiler, her kitle iletişim aracının örgütlenmesi, izleyicilerle ilişkisi ve başka örgütlerle bağları aynı değildir[19]. Bu araçların farklı özellikleri bulunmasına karşın tek önemli ortak özellikleri verilen iletiyi çoğaltmalarıdır, bu nedenle bu araçlara "mesaj çoğaltıcılar" da denilmektedir[20].

Kitle iletişim araçlarının kitlesel çapta önemli hale gelmesi 20.yy'da gerçekleşmiştir. Bu araçlar tarihi sırasına göre "görsel araçlar", "işitsel araçlar" ve "görsel-işitsel araçlar" olarak tasnif edilebilir. Gazete, dergi, kitap, broşür gibi araçlardan oluşan "görsel araçlar" geçmişi en eskiye dayanan araç olup, M.Ö. 1900'lü yıllara dayanmaktadır[21]. Matbaanın icadı ile basın faaliyetleri hızlanmış, 16. yy'da gazete ve dergiler siyasal anlamda güç elde etmek için yararlanılan araçlar olarak ön plana çıkmıştır. Bu iki basın aracı, burjuvazi tarafından feodal sisteme karşı "dördüncü güç" olarak kullanılmıştır[22]. Modern anlamda ilk gazeteler 1605'te Anvers'ta Fransızca ve Flamanca, 1609'da da Strasbourg'da Almanca olarak yayınlanmıştır.

[18] Aziz,2006, a.g.e, s.12-13
[19] Erdoğan İ–Alemdar K,1990,s.54
[20] Aziz,2006, a.g.e, s.13
[21] Dünyada bilinen en eski kitap, Mısır'da MÖ. 1900 yılında papirüs üzerine yazılmış, " *Yaşayan Ölünün Kitabı*" adlı eserdir. Milattan önce 500'lü yıllarda da Atina'da ilk kütüphane kurulmuştur. Erdoğan- Alemdar, Öteki Kuram, s.20
[22] İrfan Erdoğan, *İletişimi Anlamak*, Erk Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2005, s. 287

İşitsel kitle iletişim araçları görsel kitle iletişim araçlarından farklı olarak iletileri teknik imkanlarla seslere dönüştürerek kitlelere ulaştırır. Plaklar, ses bantları ve radyo işitsel kitle iletişim araçlarıdır. Radyo, okuma-yazma bilmeyi gerektirmediğinden görsel araçlara göre daha hızlı bir yayılım göstermiştir. Radyonun tarih sahnesine çıkışı, Alman fizikçi Heinrich Hertz'in 1886 yılında ses titreşimlerinin radyo dalgaları üzerinden ışık hızıyla yayıldığını ispat etmesiyle [23] başlamıştır

.

Görsel-işitsel kitle iletişim araçları ise hem yazı, resim ve şekil gibi görsel unsurları hem de işitsel araç olan sesleri kullanır. Bu araçlar sinema, video, televizyon ve internettir. İçlerinde en yaygın olarak kullanılanı şüphesiz televizyondur. Televizyonun icadı, 1873'te Andrew May'ın ışık dalgalarını elektrik akımına çevrilebildiğini ispat etmesine dayanır. İlk düzenli televizyon yayını 1936 yılında Londra'da daha sonra ise Amerika'da ve Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirilmiştir[24]. Sinemanın ise ortaya çıkışı eğlence amaçlı olmuş ancak daha sonra siyasal sebeplerle propaganda aracı olarak da kullanıldığı görülmüştür.

Yüz yüze iletişimin her ne kadar daha inandırıcı bir etkiye sahip olduğu ifade edilse de kitle iletişim araçlarının kitlesel özellikleri onların geniş kitleleri etkileyebilmelerini, bu sayede yüksek prestije sahip olmalarını sağlamaktadır[25]. Bu araçlar başka faaliyetlere ayrılan zamanın ve ilginin çoğunu üzerinde toplamış ve kısa zamanda çok fazla sayıda kişiye ulaşmayı mümkün kılmıştır. Toplumun hem eğlence ihtiyacını karşılamakta, hem de kamuoyunun oluşması ve düzenlenmesinde etkin rol oynamaktadır.

Kitle iletişim araçları çok çeşitli fonksiyonlara sahiptir. Özgürlükçü demokratik ortamlarda kitle haberleşme araçlarının, haber verme, yönetimi

[23] Aziz, a.g.e, s.17
[24] Aziz, a.g.e, s.29
[25] İçel-Ünver, a.g.e, s.8-12

denetleme ve eleştirme, yönetenlerle yönetilenler arasında iki taraflı köprü işlevi görme, iktisadî ve sosyal hayatı etkileme, her yaştan insanın, özellikle yetişkinlerin eğitiminde rol alma, azınlıkların duyurmakta zorluk çektikleri seslerine tercüman olma gibi çeşitli işlevleri vardır[26].

Kitle iletişim araçları siyasal seçkinlerin fikir, kanaat ve faaliyetlerini açıklamasına ortam hazırlayarak ve bu düşüncelerin seçmenlere ulaşmasını sağlayarak siyasal bir işleve sahip olmaktadırlar. Düşüncelerin açıklanmasının ve ulaştırılmasının yanı sıra demokratik ya da antidemokratik birçok sistemde kitleleri yönlendirmek için kullanıldığı yadsınamaz bir gerçektir. Siyasi partiler, siyasi gruplar ve ya çıkarı olanlar istedikleri konuda istedikleri biçimde kitle iletişim araçlarını kullanarak kamuoyuna yön verebilmektedirler.

Kamuoyunun oluşmasında, halkın gündeminin belirlenmesinde, belli konularda bilgilendirilmesinde ya da belli konuların kişilerin gündemine yerleştirilmesinde yoğun etkisi olan kitle iletişim araçları, etkili bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitle iletişim araçları toplumda meydana gelen bazı olaylara daha çok, bazılarına daha az ilgi göstermekte ya da onları görmezden gelebilmektedir. İnsanlar kitle iletişim araçlarının verdiği bilgiler sayesinde bilgilenmekte ve medyanın olaylara verdikleri önem derecelerini kabul etmeye meyilli olmaktadırlar[27]. Toplumda kitle iletişim araçlarının daha çok önem verdiği konular daha çok gündemde olmakta, görmezden geldiği konular ise önemini kaybetmektedir.

Kitle iletişim araçlarının işlevleri içerisinde en temel işlev haber verme olarak bilinmektedir. Olaylar ve durumlar hakkında toplumu haberdar ederek hem sorunlara karşı farkındalık sağlamakta hem de toplumsal amaçlar için bireyleri bir araya getirerek ortak hedeflerin belirlenip sorunların çözülmesinde önemli rol

[26] Kızıl, Erkeli N.,a.g.e.s. 10
[27] Levent Yaylagül, *Kitle İletişim Kurmaları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara 2006, s.68

oynamaktadır. Bu nokta bu araçların siyasal işlevini yerine getirmesine de yardımcı olur. Kitle iletişim araçları kişilerin dünyayı algılamasını ve sosyalleşmesinin de bir aracı olarak görülmektedir. Modernleşen toplumda gelişen yeni kitle iletişimi, bireyleri yeni davranış biçimlerine özendiren yeni düşüncelerin ve yeni haberlerin yayılışına neden olmakta ve bireysel çıkarların yeniden biçimlenmesini sağlayarak yeni bir toplumsallaşma sürecini başlatmaktadır[28].

UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) komisyonunca hazırlanan ve Mac Bride raporu (1980) olarak da bilinen çalışmada iletişimin işlevleri sekiz başlık altında toplanmaktadır[29]. Bunlardan ilki haber ve bilgi sağlama işlevidir. Bu işlev toplumun habere, bilgiye ve fikre ulaşmasını, onların derlenmesini ve yayılmasını içerir. Diğer bir işlev ise kişileri toplumsallaştırmasıdır. Güdüleme fonksiyonu ile toplumsal amaçları açıklayarak ve özendirerek bireylerin bunlar için çaba sarf etmelerinde etkili olur, hayatları için hedefler gösterir. Bir diğer işlev gündem oluşturmadır. Medyanın haberleri sunuş şekli, halkın konuştuğu ve düşündüğü konuları belirlemesi kitle iletişim araçlarının toplum üzerinde etkili birer araç olmasını gündem oluşturma işlevinin temelini oluşturmaktadır. Yine fertlerin ortak amaçlar doğrultusunda hareket etmelerini sağlaması, hedef kitlenin bilgi ve eğitiminin yükseltilmesi, kültürün tanımı ve geliştirilmesinde, kültürel mirasın korunmasında bu araçların görev üstlenmesi, bireylere iyi vakit geçirme eğlendirme ve toplumsal bütünleştirmenin sağlanması diğer işlevleri olarak sayılmıştır.

İletişim alanında önemli çalışmaları olan Aysel Aziz ise kitle iletişim araçları işlevlerini haber verme-aydınlatma, eğitme-kültürleştirme, eğlendirme-dinlendirme, mal ve hizmetlerin tanıtımı ve etkileme-inandırma ve harekete geçirme olarak belirlemiştir[30].

---

[28] Emel Yükselmiş Sevsay, "Modernleşme ve Toplumsallaşma sürecinde Kitle İletişim Araçları", *Marmara İletişim Dergisi*, sayı 2, Nisan 1993 s.141

[29] A.Raşit Kaya*, Kitle İletişim Sistemleri*, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s.15-16

[30] Aziz, a.g.e, s.69

3-KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE TEMEL KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Kitle iletişim araçları üzerinde yapılan araştırmalar iki ana kuramsal yaklaşım içinde değerlendirilir. Bunlar liberal-çoğulcu yaklaşım ve eleştirel kuramlardır.

3.1-Liberal-Çoğulcu Yaklaşım

Liberal yaklaşımlar siyasal anlamda liberalizmden oldukça etkilenmiştir. Liberal görüş özgürlük, nesnellik, çoğulculuk, eşit rekabet ve basın özgürlüğü vs savunmaktadır.

Liberal-çoğulcu yaklaşıma göre medya nesnel, tarafsız ve dengelidir. İletişim, kitle iletişim araçlarından çıkan ve okuyucu ya da izleyiciye ulaşan doğrusal bir süreçtir. Olayları çarpıtmadan tüm gerçekliği bir ayna gibi yansıtır. Liberal kuramın en önemli kabullerinden biri medyanın dördüncü kuvvet olarak değerlendirilmesidir. Buna göre kitle iletişim araçları yasama, yürütme ve yargıdan sonra siyasal iktidarı denetleyen dördüncü güçtür.

Liberal kurama göre medya, kamu yararını gözeten, birbirinden farklı düşüncelere eşit mesafede duran her konuda toplumu bilgilendiren ve çoğulculuğu sağlayan sorumluluk sahibi bir nitelik arz eder. Çoğulculuğun sağlanması için belli bir sınıfın, hakim güçlerin ya da hükümetin çıkarı değil toplumsal yapıda yer alan tüm grup ve toplulukların çıkarlarına ve fikirlerine saygılı olması gereken medya bu görevini kamu yararını gözeterek gerçekleştirmektedir.

Medya aynı zamanda kamuoyu tartışmalarında çözüm üretici, talep ve arzı bir araya getirici niteliktedir. Çünkü medya belli konular hakkında kampanyalar yürütüp,

kamusal tartışmalarda etkin rol oynayabilir. Siyasal seçimler sırasında da çeşitli fikirleri açıklayan, adayları ve fikirleri seçmenlere ulaştıran, siyasilerin kendilerini ifade etme olanağı bulacağı platform oluşturmasıyla demokrasiye katkıda bulunur.

3.2-Eleştirel Kuramlar

Bu yaklaşımlar liberal-çoğulcu görüşün medya ile ilgili görüşlerine katılmazlar. Liberal-çoğulcu söylemin tersine eleştirel kuramlar medyanın toplumu denetim altında tuttuğunu, istediği gibi yönlendirdiğini ve yalnızca belli bir grubun çıkarına uygun hareket ettiğini iddia etmektedir. Öncülüğünü Adorno, Marcuse ve Horkheimer'ın yaptığı eleştirel kuramların temeli Marksist ideolojiye dayanır. Farklı bakış açılarından beslenen üç temel yaklaşımı mevcuttur. Bunlar; yapısalcı, ekonomi-politik ve kültürel yaklaşımlardır[31]. Bu çalışmalardaki ortak nokta kapitalizm eleştirisinin yapılması ve Marksist ideolojiye yakınlıktır.

Yapısalcı yaklaşıma göre medya hiçbir zaman özerk olamaz. Toplumsal yapı ve ideoloji, "yapılar" tarafından dayatılır ve medya ile sürekli yeniden üretilir. Kitle iletişim araçları iktidarı ve siyasal-ekonomik gücü elinde tutanların bakış açısına ve onların çıkarlarına göre şekillenir. Güç sahipleri mevcut yapıyı meşrulaştırmak, ideolojilerini sürekli kılmak adına medya yoluyla kendi gerçekliklerini kurmakta ve bu tek doğruymuş gibi kitlelere benimsetmektedirler. Bu kurama göre medya ve toplumsal yapılar arasında birbirini besleyen organik bir bağ bulunmaktadır.

Ekonomi-politik perspektif, medya üretiminin ekonomik yapısı ve süreçleri üzerine odaklanır. Medyaya sahip olanlar ve denetleyenler sınıfsal çıkarlarını meşrulaştıran "yanlış bir bilinç" üreterek bunu kitle iletişim araçlarıyla halka

[31] Çiler Dursun, *TV Haberlerinde İdeoloji*, İmge Yayınevi, 2001, s.20

ulaştırırlar[32]. Medya, mevcut sistemin devamını sağlamak adına ekonomik ilişkiler tarafından biçimlendirilen bir araç konumundadır.

Eleştirel kuramların bir diğeri kültürel yaklaşıma göre ise, medya bir kültür endüstrisi niteliğine bürünerek, bu kültür içerisinde hakim düşünce ve davranış kalıplarına uygun olarak faaliyet göstermektedir. Kültürel yaklaşım, kitle iletişim araçlarının yalnızca ekonomik gücü elinde bulunduranların bir aracı olarak görülmesine karşı çıkar ve toplumsal anlam oluşturulmasında etkin bir rol oynadığına vurgu yapmaktadır[33].

4-KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ

4.1-Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Düşünce "sözlü ve ya yazılı olarak başka öznelere değer aktarabilme devredilebilme ve ya iletilebilme özelliğine sahip zihinsel ürün"[34] olarak tanımlanmaktadır. Düşünce bireyin iç dünyasının bir ürünüdür ve dış dünyaca görülmez. İnsan düşünerek ve düşüncelerini gerçekleştirerek gelişmektedir.

Düşünce çeşitli süreçlerden geçerek ortaya çıkar. İlk olarak kişi düşünce ve kanaatlerini oluşturabileceği kaynaklara ve bilgilere ulaşmakta, bu kaynaklar iç dünyasında oluşacak fikirler için hammadde sağlamaktadır. Haber ve bilgi kaynaklarından yeterli bilgiyi toplayan kişi belli bir düşünsel yargıya ulaşır. Fikirlerin kişinin iç dünyasında saklı kalması dış dünya için herhangi bir sonuç doğurmaz. Bir sonraki aşama ise kişinin oluşturduğu düşünce ve kanaatlerini

[32] Orhan Ersümer, (2000), *TV Haberlerinde Gerçeklik ve Yeniden Yaratılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema-Televizyon ABD.,s.58
[33] Ç.Keleş, (1997), *İdeolojik İnşa Sürecinin Çözümlenmesi: Medya ve Özelleştirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.14 Gazetecilik ABD.
[34] Ö.Demir, -M.Araç, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, İstanbul 1992, s.108

açıklama ve bunları davranışlarıyla yansıtma şeklinde gerçekleşecektir. İşte bu son aşama "düşünceyi açıklama özgürlüğü" ya da "ifade özgürlüğü" olarak adlandırılır.

Günümüzde, özellikle Türk doktrininde "düşünce özgürlüğü" konusunda bir kavram kargaşası yaşanmaktadır. Kimileri "düşünce özgürlüğü" kimileri "ifade özgürlüğü" ve özellikle Amerikan sistemi ve Batı'daki kimi ülkelerdeki durumdan bahsederken "konuşma özgürlüğü" ya da "söz özgürlüğü" ifadeleri kullanılmaktadır. Ancak bu kavramlar içinde düşünce/ifade özgürlüğü ayrımı sorun yaratacak nitelikte değildir[35]. Türk doktrininde tartışılan diğer bir konu ise "düşünce" ve "ifade" nin farklı özgürlük alanları olarak tanımlanıp tanımlanamayacağıdır. Bu özgürlüklerin aynı şeyi ifade ettiğini düşünenlere göre düşünce özgürlüğü ile ifade özgürlüğünü birbirinden ayırmak mümkün değildir Çünkü ifade özgürlüğünün sınırından bahsedilirse düşünce özgürlüğünden de söz edilemeyecektir[36]. Karşı görüşü savunanlara göre ise bazı hukuki belgelerde bu iki özgürlük alanının ayrı ayrı düzenlenmiş olmasından yola çıkılarak düşünce ve ifade özgürlüğünün aynı şey olmadığı belirtilir[37].

Doktrinde düşünce özgürlüğü çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Tanör'e göre düşünce özgürlüğü, "insanın serbestçe fikirler edinebilme, edindiği fikir ve kanaatlerden ötürü kınanmama ve bunları bütün meşru yollardan yararlanarak dışa vurabilme imkan ve serbestliği"dir[38]. Aliefendioğlu ise düşünce özgürlüğü kavramı yerine "düşünsel özgürlük" kavramını tercih etmekte ve kapsamı genişleterek, kişinin özgür düşünme yetisine sahip olmasının yanı sıra, düşünce ve kanaatlerini özgürce açıklayabilme, başka düşüncelere ulaşabilme, din ve vicdan özgürlüğü ve

---

[35] Yusuf Şevki Hakyemez, *Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası*, Seçkin, Ankara 2000, s.37-38

[36] Bu görüş için: Tanilli, S.*, Devlet ve Demokrasi*, İstanbul 2001, s.194.,Ateş, Toktamış, *Demokrasi,* Dördüncü Baskı, Ümit Yayıncılık , Ankara, 1994 s.134, Soysal, Mümtaz, *100 Soruda Anayasa'nın Anlamı*, s.215, İlal, Ersan, *Düşünceleri Açıklama Özgürlüğü*, Yığınsal İletişim Araçları ve Anayasa Mahkemesi Kararları, Anayasa Yargısı, Ankara 1987 s.62-63, Tanör, Bülent, *Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası*, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1969, s.15

[37] Bu görüş için: Payaslıoğlu, Arif, Anayasalarımızda Düşünce Özgürlüğü, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi,* Cilt 21, Sayı 202,1997, s.4-7

[38] Bülent Tanör, *Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası*, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1969, s.15

bireysel ve örgütlü olarak düşünce doğrultusunda davranabilme ve eylemde bulunabilmeyi de tanıma dahil etmektedir[39]. Diğer bir tanıma göre düşünce özgürlüğü "insanın karşılaştığı bütün sorunlara vermek istediği yanıtları kendi kendine seçebilme ya da şahsen hazırlayabilme, bireysel ve sosyal davranışlarını bu yanıtlara uydurabilme ve gerçek addettiğini başkalarına iletebilme olanağıdır"[40].

Düşünce özgürlüğü demokrasiler için vazgeçilmez "mutlak hak"tır. Düşünce özgürlüğü bir yandan bir kısım özgürlükler için "besleyici" işlevi yerine getirirken, diğer taraftan birçok özgürlük düşünce özgürlüğü için aracı bir işleve sahiptir[41].Örneğin düşünce özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü ya da kitle iletişim özgürlüğünün besleyicisi iken, haber alma, bilgi edinme gibi haklar düşünce özgürlüğünün aracı unsurlarıdır. Bu durumda düşünce özgürlüğünün tabi olacağı kurallar, diğer özgürlük alanlarını doğrudan doğruya etkileyecektir. Bu nedenle düşünce özgürlüğü demokratik rejimin olmazsa olmazıdır.

Düşünce özgürlüğü ile ortaya çıkan yeni fikirler toplumsal gelişim ve dönüşümü sağlayacaktır. Düşünce özgürlüğünü hedef alan yasaklar aklı ve onun ürünlerini bastıracağından toplumu karanlığa iter ve gelişimi engeller. Değişik sorunlarla karşılaşıldığında üretilen yeni fikirlerle çözüm geliştirilir ve krizlerin aşılması sağlanır. Yeni fikirler, eski ve kullanışsız, yararsız ve yanlış olanların yerine geçerek yanılgıların giderilmesine yardımcı olur. En iyi çözüm yollarına serbest bir tartşma ortamında ulaşılır. Düşünce özgürlüğünün bulunmadığı toplumlarda yanlışların terk edilmesi ve yanlışlardan vazgeçilmesi söz konusu olamaz.

Bireylerin kişisel gelişimleri, kendini gerçekleştirmeleri ve zihinsel olarak olgunlaşmaları için de düşünce olarak özgür olmaları gerekmektedir. Bireyler bu

---

[39] Yılmaz Aliefendioğlu, *Düşünsel Özgürlük, İnsan Hakları Yıllığı, Dr. Muzaffer Sencer'e Armağan*, Cilt 17-18, 1995-1996 s.12

[40] J.Rivero, "Les Libertés Publiques", *Le Régime des Principales Libertés*, PUF, 1980, ss.130-131'den Aktaran: Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, s.188

[41] Yusuf Şevki Hakyemez, a.g.e, s.42

özgürlük ile kendi yeteneklerini geliştirme ve kendi savunduğu fikir ve idealleri gerçekleştirme olanağına sahip olmaktadırlar. Toplumsal açıdan ise düşünce özgürlüğü tam bir dinamizm sağlar. Böylece düşünce özgürlüğü demokratik toplumlar için ayrıcalıklı bir konuma yerleşmekte, insanın bedeni üzerindeki kimi haklarından sonra en önemli hak olarak kabul edilmektedir[42].

Düşünce özgürlüğünün bu önemli konuma oturması çok uzun ve zorlu mücadeleler sonucu gerçekleşebilmiştir[43]. Temel hürriyetlerin en önemlisi olarak algılandıktan sonra ise çeşitli yazılı kurallarla güvence altına alınmıştır. 17. ve 18. yy'da Amerika ve Fransa'da ilan edilen özgürlük bildirgelerinde düşünce özgürlüğünün vazgeçilemez, devredilemez ve kutsal olduğu belirtilmiştir. 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 18. maddesinde herkesin düşünce vicdan ve din özgürlüğüne sahip ol hükme bağlanmış, 19. maddesinde de herkesin fikir ve anlatım özgürlüğüne hakkı olduğu ve bunun ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber ve fikirleri her yoldan arama, elde etme ve yayma hakkını içerdiği düzenlenmiştir[44]. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. ve 10. maddelerinde de benzer düzenlemeler yer almaktadır. 10. maddeye göre herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir ve bu özgürlük, haber/fikir almak ve vermek özgürlüğünü de içermektedir[45]. 1982 Anayasası da bu özgürlüğü, 25. maddesinde "Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir" şeklinde açıkça dile getirmiştir.

4.2-İfade Özgürlüğünden Kitle İletişim Özgürlüğüne

İfade bir duygu, düşünce, bilgi ya da haberin çeşitli şekillerde ve muhtelif araçlarla dışavurumudur. İfadenin nakli, yalnızca sözle değil aynı zamanda davranışla, tavırla, tepkilerle ya da tepkisizlikle de mümkündür. Düşünce ve kanaatlerin farklı ve nakil araçlarının çeşitli olması bir köşe yazısının, şarkının, radyo

[42] Muammer Aksoy, *Türkiye'de Düşünce Özgürlüğü, Türkiye'de İnsan Hakları*, AÜHFY, Akara,1970 s.176
[43] J.B.Bury, *Düşünce Özgürlüğü Tarihi*, (Çev: Bartu, D) İstanbul,1978
[44] http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/iheb.html, E.T: 24.06.2010
[45] http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/iheb.html, E.T: 24.06.2010

ve televizyon programının da belli bir mesaj içeren ifadeler olduğunun kabul edilmesini gerektirir. Gölcüklü'ye göre "Konuşmayı, düşünülenin haricileşmesi, kişisel kanı ve inançların başkalarına ulaştırılması olarak anlamak lazımdır. Her eylemin temelinde -en azından çoğu zaman- bir düşüncenin bulunduğu hatırlanacak olursa; ifade melekesini kullanan insan, doğal ve kişisel bir zorunluluğun gereğini yapmakta, hemcinsleriyle ilişki kurmaktadır."[46]

İfade özgürlüğü diğer pek çok özgürlüklerin temeli ve sebebi konumundadır. Matbaanın bulunmasıyla birlikte fikirlerin basılmış eserlerle duyurulması ve aktarılması mümkün hale gelmiş ve bu durum giderek sık kullanılır bir hal almıştır. Seri halde çoğaltılmış eserlerle düşünce ve kanaatler geniş kitlelere ulaştırılmış, haber, bilgi ve mesajlar kolayca yayılmıştır. Gazete, kitap ve dergi gibi kitle iletişim araçlarının düşünceyi açıklama, yayma ve hedeflere ulaştırma açısından önemi teknolojiyle birlikte artmıştır. Günümüzde ise radyo, televizyon ve internet gibi kitle iletişim araçları yoluyla dillendirilen fikirler, düşünce özgürlüğünün en temel araçları görünümündedir.

Kitle iletişim araçları ifade özgürlüğünün dışavurum şeklidir. Bu nedenle ifade hürriyetini sağlamak demek fikirlerin dış yansımalarını sağlayan kitle iletişim araçlarının özgürlüğünü garanti altına almak demektir.

Kitle iletişim özgürlüğünün düşünce özgürlüğünden yola çıkılarak temellendirilmesi söz konusu özgürlüklerin oluşumu ve siyasi/felsefi orijinleri açısından eleştirilmekle birlikte, kitle iletişim özgürlüğünü düşünce özgürlüğüne dayandırmadan açıklamak çok zor görünmektedir. Bireysel düşünce özgürlüğü ile kurumsal nitelik gösteren kitle iletişim özgürlüğünün farklı çıkış noktaları olduğu, ifade özgürlüğünün Avam Kamarası üyelerine yasama dokunulmazlığı sağlamak üzere ortaya çıkan parlamenter bir hak olduğu, bunun yanında kitle iletişim

[46] Feyyaz Gölcüklü, *Haberleşme Hukuku*, Ankara 1970, s. 1.

özgürlüğünün basılı eserlerin yayının durdurulması ve eserlerin dağıtımının engellenmesine karşı yapılan mücadeleler sonucu ortaya çıktığı ifade edilmektedir.[47]. Yine kitle iletişim özgürlüğü konusunda ortaya çıkan sorunların ifade özgürlüğünden farklı nitelikler taşıdığı ve kitle iletişim özgürlüğü kapsamında eşit giriş hakkı, cevap hakkı, imtiyaz tanınması ve tekelleşmeye karşı düzenlemelerin de yer aldığı belirtilmekte, bu iki özgürlük arasındaki farklılıklar ortaya konulmaktadır. Kanımızca da kitle iletişim özgürlüğünü ifade hürriyetinden bağımsız düşünmek olanaksızdır.

4.3-Kitle İletişim Özgürlüğü

Özgürlük, siyasetten felsefeye, düşünceden ifadeye pek çok alanı ilgilendiren en temel konulardan biridir. Bu kavramın anlamlı olabilmesi için, kişilerin iç dünyasında fikir bazında değil toplumsal ilişkileri de kapsayacak şekilde düzenlemeler alanında olması zorunludur[48].

Özgürlük "bireyin toplum içinde sahip olduğu bağımsızlık alanıdır."[49] Genel bir ifade ile bir şeyi yapma ve ya yapmama, belli şekilde davranma ve ya davranmama erkidir. Diğer bir tanımla özgürlük, yapmak istediklerimizi kendimizden başka kişiler, gruplar ya da olaylar tarafından engellenmeden yapabileceğimiz güvenceli hayattır.

Doktrinde özgürlüğün ne olduğu konusunda çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Sencer'e göre; "insanın herhangi bir dış baskı, engel ya da karışma olmaksızın belli bir davranış ya da eylemde bulunabilmesi"[50]. Erdoğan'a göre; "kişinin yapmak veya

[47]T.A.Beydoğan, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türk Hukukunda Siyasi İfade Hürriyeti*, Ankara 2003, s.s.9-65, Sultan Üzeltürk, *Görsel ve İşitsel İletişim Özgürlüğü*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998, ss.18-33
[48] Kaboğlu, a.g.e s.11
[49] Kaboğlu, a.g.e s.11
[50] M.Sencer, "Hak ve Özgürlük Kavramı", İHY, C.14, Y.1992, Ankara 1993 s.3

olmak istediği bir şey konusunda insan yapısı veya insanî müdahale ile değiştirilebilir herhangi bir tahdit veya kısıtlama altında olmaması durumudur."[51]

Tarihte özgürlüğün ilk savunucularından John Locke'a göre her insanın doğduğunda sahip olduğu iki haktan birincisi, başka insanlar üzerinde gücünün söz konusu olamayacağı özgürlüktür[52]. İnsanlar tam bir özgürlük ve eşitlik içinde yaşamalıdırlar. Başkalarından izin almaya gerek görmeden, başkalarının iradesine boyun eğmeden istediklerini yaparak, ellerindeki değerleri diledikleri gibi kullanarak yaşamalıdırlar. Ancak bu özgürlük ortamı başıboş oldukları bir yaşam değildir. Özgürlük vardır ve bu özgürlük en iyi, en yararlı ve en zararsız biçimde kullanılacaktır[53]. Fransız düşünür Rousseau'ya göre ise insanlar özgür doğarlar fakat her yerde zincire vurulmuş olarak yaşarlar. Doğduklarında insanlar doğası gereği erdemlidir. Fakat çeşitli baskılara maruz kalarak köleleşirler. Özgürleşmenin ilk şartı, baskının farkına varıp, adaletsizliği kabul etmektir[54]. İnsan özgürleşerek istediği ile istemediği arasında seçim yapabilmektedir. Montesquie'ye göre insanın erdemli bir varlık olması sebebiyle yeteneklerin geliştirmesi ancak özgür bir ortamda mümkündür. Çünkü hürriyetin olmadığı ortamlarda güvensizlik ve belirsizlik hakimdir. İnsanın, insanlık onuruna yakışır şekilde özgür olması demek, yaşamını idame ettirebilmek, yenilemek, yaşanır kılmak ve kendini geliştirebilmek için fırsat bulduğu bir hayatta var olmak demektir. İnsan ancak özgür olduğu oranda insandır. Özgürlüklere sınırlar getirmek istemeyen Mill'e göre ise, özellikle düşünce ve ifade özgürlüğü toplumun ve tarihsel değişimin motor gücünü oluşturur. Mill, devlet başta olmak üzere tüm toplumsal kurumların temelini de düşünce özgürlüğü olarak görmektedir. Mill'in özgürlük anlayışına göre tek bir kişinin bile farklı fikirde olması toplumun geri kalan diğer tüm üyeleri tarafından susturulmasını gerektirmez:

[51] Mustafa Erdoğan, *Dersimiz Özgürlük*, İstanbul 2001, s.77
[52] D.Tannenbaum ve D.Schultz, *Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar v eFikirleri*, Adres Yayınları, 2007, s.266
[53] Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 9. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2000, s.155-156
[54] Tannenbaum, D.-Schultz, D, a.g.e s.290

> "Bir düşüncenin susturulması insan ırkına karsı, başka bir deyişle yasayan nesle olduğu gibi gelecek nesillere karsı da bir haydutluktur. Bu, sadece o düşünceye katılanlara değil, aynı zamanda o düşünceye katılmayanlara karsı da bir soygunculuk anlamına gelir. Şayet düşünce doğruysa, insanlar yanlış olanı doğru olan ile değiştirme imkânından mahrum edilirler. Şayet yanlış ise, o zaman da onlar hemen hemen aynı derecede büyük bir faydayı, yani gerçeğin yanlışlıkla çarpışması sonucunda daha açık ve net biçimde anlaşılmasını ve daha canlı bir etki yaratması fırsatını elden kaçırmış olurlar"[55].

İnsanların karşılıklı haber alış-verişinde, fikir ve düşünce değiş tokuşunda kullandıkları araç, kitle iletişim araçlarından ya da ilk kitaplardan önce "söz"dür. Söz tek başına dünyayı doğrudan dönüştürme gücüne sahip olmamakla birlikte, kişilere ulaştığında insanlar aracılığıyla dönüştürücü nitelik kazanmaktadır. Bu nedenle tarih boyunca kişileri etkileyebilecek ya da harekete geçirecek söz söyleyenlerin kısıtlanması sık karşılaşılan bir durumdur. "Söz"ün gücü siyasetin, devletin, iktidar sahiplerinin ya da haksızlığa uğrayıp hakkını savunanların en etkili silahı olmuştur.

Sözün nakli ancak kitle iletişim özgürlüğü ile mümkündür. Aslında kitle iletişim özgürlüğü terimi radyo, televizyon ve sinema gibi kitle iletişim araçlarının ortaya çıkmasıyla birlikte bu alanda var olması istenen özgürlükler için kullanılır[56]. Kitle iletişim özgürlüğü sosyal ilişkilerin bile giderek teknolojik aygıtlar aracılığıyla sürdürüldüğü günümüzde daha çok ilgi görmektedir. Zamanla bu kavram haber, düşünce ve kanaatlerin kitle iletişim araçlarında özgürce yayılmasını da içerecek şekilde genişlemiştir[57]. Bu durumda kitle iletişim özgürlüğü haber alma ve bilgi edinme haklarını kapsamayan fakat basına özgü bir özgürlükten bahseden "basın özgürlüğü" kavramını da içerecek şeklide geniş olan "üst" kavram niteliğindedir. Kitle iletişim özgürlüğü, "basın özgürlüğü", "radyo özgürlüğü" , "televizyon özgürlüğü" ve "internet özgürlüğünü" kapsayacak şekilde geniş yorumlanmaktadır. Bu özgürlüğün temeli ya da ön koşulu düşünce/ifade özgürlüğüdür. Kullanımı ise bireysel, toplu ya da kurumsal nitelikte olabilir.

[55] John Stuart Mill, *Hürriyet Üstüne*, (Çev. Mehmet Osman Dostel), Ankara 2003, s. 57.
[56] İçel-Ünver, a.g.e, s.21
[57] İçel-Ünver, a.g.e, ss.21-22

John Keane, *Medya ve Demokrasi* adlı eserinde kitle iletişim özgürlüğünün neden var olması gerektiği sorusunu cevaplayan dört temel yaklaşımın olduğundan bahsetmektedir[58]. İlk olarak teolojik yaklaşım basın araçlarına uygulanacak bir sansürü Tanrı'nın insanlara lütfettiği akıl adına eleştirir. Milton, kişilerin özgürce hareket etmesini, basiretli davranma yeteneğini, dini kurallara uygun bir yaşam sürme seçeneğini insanların ellerinden alan ve kendileri adına karar verilmesini yanlış bulmakta ve yasakları koyanların "yanılmaz" olamayacakları fikrine dayanarak basına konan sansüre bu bağlamda karşı çıkmaktadır. Zaten Tanrı'nın verdiği akıl kişilerin iyi ve kötü arasında tercih yapabilmesi için yeterlidir. Kişilerin faziletli oluşu onun sürekli karşı görüş ve deneyimlerle sınanmasıyla gelişir. Bu nedenle kişi kendi erdemsel gelişimini devletin bir müdahalesi olmadan sağlayarak doğru yolu kendisi bulabilir. İkinci yaklaşıma göre basının davranışları bireyin haklarına uygun olmalıdır. İlk olarak John Locke tarafından ortaya atılan bu görüşe, Amerikan ve Fransız devrimlerinden sonra rağbet artmıştır. Bu yaklaşım kitle iletişim özgürlüğüne yönelik teolojik nedenleri göz ardı etmekte ve özgürlük savunusunu insanın "doğal haklarına" dayandırmaktadır. Kişiler doğal haklarını devlete karşı özgürce kullanabilmelidir. Basın özgürlüğü siyasal züppelerden, parlamenter kandırmacılıktan ve hükümete kölelik etmekten kurtulabilme yoludur. Akıl sahibi bireyler doğal haklarına dayanarak iyi bir yönetimin var olmasını sağlayabilirler. Faydacılık kuramına göre devletin özgürlükler üzerindeki baskısı halkın mutluluğu üzerinde bir gölgedir. William Godwin, James Mill, Bentham gibi düşünürler en iyi yönetimin ve en iyi yasaların en fazla insana mutluluk verebildiği ölçüde iyi olduğunu savunmuşlardır. Bentham, insanoğlunun eline geçen iktidar gücünün kişisel çıkarlar amacıyla kullanıldığına inanmakta ve basın özgürlüğünün hükümetleri denetleyebilmek açısından önemli olduğunu savunmaktadır. Yönetici küçük bir azınlığı dizginleyebilecek bir denge unsuru olarak görülen basın özgürlüğü, en fazla kişinin mutluluğunu sağlayabilecektir. Son olarak, "hakikat"e kısıtlanmamış tartışmalar ile ulaşılabileceğini savunan yaklaşım 18. yüzyıldan itibaren yoğunluk kazanmıştır. John Stuart Mill, *Özgürlük Üzerine* adlı eserinde ifade özgürlüğünün insanların zihinsel iyiliği için zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Hükümet ya da sivil toplum tarafından yanlış olduğu iddiasıyla susturulan bir

[58] John Keane, *Medya ve Demokrasi*, (çev: Haluk Şahin),Ayrıntı Yayınları, s1991, s.34-42

düşünce aslında doğru olabilir. Doğru olma potansiyeli taşıyan düşünceleri sansür etmek öznel yargıların mutlak doğruya feda edilmesidir. Yanılmaz olduğunu düşünmek potansiyel doğruyu ve hakikati baskı altına almak demektir. Ayrıca bir düşünce yanlış bile olsa, içinde küçük bir doğruluk payı mutlaka taşıyacaktır. Tam doğruya ancak karşıt görüşlerin çatışmasıyla ulaşılabilir. Mill'e göre hakikat eninde sonunda baskıları yenilgiye uğratacaktır ve bu noktada yasaklar işlevsizdir.

5-KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNÜN ARAÇSAL GÖRÜNÜMLERİ

5.1-Basın özgürlüğü

Basın özgürlüğü haber, fikir ve düşüncelerin çoğaltıcı araçlarla serbestçe açıklanabilmesidir. Dönmezer bu özgürlüğü "haber, fikir ve düşünceleri serbest olarak toplayıp tefsir edebilmek ve eleştirip basabilmek yani çoğaltıcı araçlarla çoğaltabilmek ve bunları yine serbest olarak yayınlayıp dağıtabilmek hakkıdır."[59] şeklinde tanımlamıştır. Basın ve haberleşme özgürlüğünün temelinde düşünce ve ifade özgürlüğü yatmaktadır. Basın özgürlüğü düşünce ve kanaatlerin serbestçe oluşması ve oluşan düşüncelerin uygun görülen araçlarla basılması ve basılan eserin dağıtılmasını içermektedir. Gazete, kitap, dergi, broşür vb basılan araçlar bu kapsamda değerlendirilir. Radyo ve televizyon gibi araçlar basın özgürlüğünden değil daha çok ifade özgürlüğünden yararlanırlar[60].

Basın özgürlüğü ve buna ilişkin haklar, düşünce ve fikir üretip bunları kitaplarında, gazete ya da dergilerde yayınlayanlar, yayıncılar, gazete-dergi sahipleri ve aynı zamanda yayınlanmış eserlere ulaşan okuyucular üzerinde çift taraflı olarak gerçekleşir. Her iki tarafın da kendi özgürlük alanları çerçevesinde talep hakları doğacaktır. Örneğin bir köşe yazarı istediği konuda istediği fikirleri üreterek yazı

[59] Dönmezer, *Basın ve Hukuku*, s.41
[60] Özgür Temiz, *Basın Özgürlüğünün Sınırlanmasında İlke Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.8

yazabilecekken, potansiyel bir gazete okuyucusu istediği gazeteyi alıp okumak, gazetede yer alan haberlere ulaşmak ve fikrini benimsediği ya da benimsemediği köşe yazarlarını okumak ve ya okumamak özgürlüğüne sahip olmalıdır.

Kitle haberleşme araçlarının en kıdemlisi basın[61], düşüncelerin kamuoyuna yansıtılması vasıtasıyla hem kamuoyu oluşturmakta hem de yayınlanmış olan fikir ve düşüncelere verilen tepkilerin basın yoluyla aktarılmasının mümkün kılarak geri bildirim sağlamaktadır. Bu anlamda basın düşüncenin açıklanmasında en önemli araçlardandır. Basın kamuoyu oluşumunda etkili olduğu kadar denetiminde de etkin rol oynar.

Basın özgürlüğüne karşı en büyük tehdit "sansür"dür. En genel tanımı ile sansür serbest yayın hakkının sınırlandırılmasıdır. Sansür çeşitli kurum, kuruluş ve kişiler tarafından doğrudan yayını yasaklama, kapatma, belli bölümlerin çıkarılmasını isteme şeklinde gerçekleşebileceği gibi açıkça ifade edilmeyen ve herhangi kurallarla belirlenmemiş yönlendirme ve engellemeler şeklinde örtük bir şekilde de gerçekleşebilir. İnsanların hoşuna gitmeyen fikirleri işitmeye ve bunlara tahammül göstermeye alışmaları ve bu yeteneği kazanmaları yüzyıllar sürmüştür[62]. Sansürün tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Örneğin Osmanlı'da sansür tarihi 1857 tarihli Basmahane Nizamnamesi ile başlar[63]. Bu nizamname gazete çıkarmayı ruhsata bağlı kılar ve böylece izin verilmeyenlerin gazete çıkarması engellenir. 1867'de ise Ali Kararnamesi ile pek çok gazete kapatılmıştır[64]. Sansür girişimleri 2. Abdulhamid tarafından oluşturulan Encümen-i Teftiş ve Muayene komisyonuyla devam etmiş ve bu komisyonun belirlediği ilkeler etkili olmuştur. 1908'de sansür kaldırılmış, Cumhuriyet döneminde ise basın özgürlüğü ilkesi benimsenmiştir. Günümüze kadar yaşanan gelişmelerle birlikte basın özgürlüğünün özellikle siyasi otoritelerin çıkarları doğrultusunda sınırlandırılmasından kurtulmak ve basını hür

[61] Dönmezer, a.g.e., s.41
[62] Dönmezer, a.g.e., s.42
[63] Temiz, Özgür, a.g.t., s.26
[64] Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, 5. Basım, İstanbul, 2002, s.175

kılmak amacıyla Anayasa'da çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 1982 Anayasası'nın 28. maddesinde "Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz" hükmü yer almaktadır.

Basın özgürlüğünü tehdit eden diğer bir unsur tekelleşmedir. Kitle iletişim araçlarının işletilmesinin gün geçtikçe geniş bir endüstri halini alması ve kitle iletişim araçlarının büyük sermayedarların elinde toplanması basın özgürlüğünü tehdit etmektedir. Bu araçların belirli ellerde toplanmış olması, haberi yaymak veya yaymamak, istenilen telkinleri yapmak ve ya yapmamak, belirli gerçekleri halka ulaştırmak veya gizlemek gücünün belli grupların inisiyatifinde olması durumunu yaratmaktadır. Yayın araçlarının özel mülkiyet konusu olması, bunların yayınlarının sahiplerin eğilimleri yönüne çevirmektedir[65]. Yazarların ne yazdığı hangi patronun çalışanı olduğuna bağlıdır. Gündem belirleme konusu ise yine kitle iletişim araçlarını sahip güçlü bir azınlığın fikir ve düşünceleri bağlamında ele alınır. Tekelleşme, topluma sunulan haber, fikir ve kanaatlerin ancak sermayedarların uygun görmesiyle ve uygun gördüğü kadar verilmesine yol açarak düşünce çeşitliliğini önleyebilmektedir

5.2-Görsel-İşitsel İletişim Özgürlüğü

İletişim özgürlüğünün iki bileşeninden biri basın özgürlüğü, diğeri ise görsel-işitsel iletişim özgürlüğüdür[66]. Kitle iletişim özgürlüğü yalnızca basın ve yayın özgürlüğü değil, sinema, radyo, televizyon gibi teknolojik devrimlerin ürünü olan araçları da kapsamaktadır[67].

[65] Dönmezer, a.g.e.,s. 113
[66] Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, s.274
[67] Tanör, a.g.e. s.77

Görsel-işitsel kitle iletişim araçlarına yönelik özgürlük çeşitli özellikleri dolayısıyla farklı bir düzenleme alanı gerektirmektedir[68]. Hem ses hem görüntüye sahip olması, yaşananları anında ve olay yerinden aktarabilmesi, kullanmak için büyük ekonomik külfetlere gerek olmaması, okuma-yazma bilmeyi ve önemli bir eğitim görmüş olmayı gerektirmemesi televizyonu diğer kitle iletişim araçlarından ayıran yönler olarak karşımıza çıkmaktadır. Radyoyu ele aldığımızda ise görüntüye sahip olmama dezavantajının yanı sıra, mobil kullanımı mümkün ve yaygın olması ayrıca sabit bir yerde kalmak zorunda olunmayışı avantajlı görünmektedir. Radyo ve televizyonun en önemli özelliği ise, yayınlarıyla kişileri ve toplumu etkin ve hızlı bir şekilde etki altına alabilmesidir. Kamu malı sayılan elektromanyetik frekansların sınırlı oluşu ve bu nedenle etkin kullanım gereği, yine bu alanda özel düzenlemeler gerektirmektedir.

Kaboğlu'na göre görsel-işitsel iletişim özgürlüğünün üç boyutu vardır[69]:

1-Görsel-işitsel kurum işletme özgürlüğü
2-Programların içeriğine ilişkin özgürlük
3-Görsel-işitsel hizmetlerden yararlanma özgürlüğü

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 10. maddesinde herkesin görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahip olduğunun belirtilmesinden sonra "Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir[70]." hükmü yer almaktadır. Bu durumda radyo ve televizyonların kuruluşunun ve işletmesinin belirli kurallara bağlanması ifade özgürlüğünü zedeleyici özellik göstermez. 1982 T.C.Anayasası'nda da benzer bir düzenlemeyle radyo ve televizyon izin sistemine bağlanmasının, düşünceyi yayma ve

[68] Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, s.273
[69] Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, s.274
[70] http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/aihs_01.html, E.T.: 01/07/2010

açıklama hürriyetini zedelemeyeceği belirtilmiştir[71]. Kaboğlu'na göre bu durum görsel-işitsel iletişim özgürlüğünün "sınırlı" olmasıdır. Bu sınır yalnızca görsel-işitsel işletme kurma özgürlüğüne hukuki kısıtlamalar getirmekle değil aynı zamanda frekansların sınırlı olmasından da kaynaklanmaktadır.

Kitle iletişim araçları yoluyla yayın yapanlar, bu yayınların içeriğini de serbestçe belirleme ve biçimlendirme hakkına sahiptirler. Ancak pornografik, müstehcen ve şiddet içerikli yayınlar için çeşitli mevzuatlarla kısıtlamalar getirilmiştir. Yayın içeriği açısından bir diğer önemli nokta ise, düşünce çeşitliliğinin sağlanabilmesidir. "Objektif" yayın yapma gereği çeşitli düzenlemelerle gerekli kılınmış ise de, kanımızca kitle iletişim özgürlüğü kapsamında belli bir fikri benimsemek, bir ideoloji üzerinden yayın yapmak ya da belli düşünceleri savunmak da yer almalıdır. Çünkü "haber bilgi ve düşünceleri yorumlama hakkı" bunu gerektirmektedir.

Kitle iletişimin diğer tarafı kitleler açısından ise kitle iletişim araçlarından faydalanma hakkı vardır. Kaboğlu'na göre bu özgürlük bağımsız idari otoriteler "gözetiminde" sürdürülür[72]. Birçok Avrupa ülkesinde bağımsız idari otoriteler radyo ve televizyon yayınlarının gözetimini gerçekleştirmektedir. Türkiye'de ise Radyo Televizyon Üst Kurulu bu görevi yerine getirmektedir.

---

[71] http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1113.html, E.T.01.07.2010, 1982 T.C.Anayasası, Madde 26: Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak yada vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

[72] Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, s.276

6-KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNDEN KAYNAKLANAN HAK VE ÖZGÜRLÜKLER

Kitle iletişim özgürlüğü esasında çift taraflı bir özgürlük olup, kitle iletişim araçları açısından habere ulaşma, toplama, düşünce ve kanaatlerini açıklama ve bunları yayabilme, hedef kitleler açısından için ise haber ve bilgi alma özgürlüklerini içermektedir. Özgürlük alanının neleri kapsadığı hukuksal düzenlemelerin yapılabilmesi için belirlenmeye çalışılmaktadır. Çeşitli ülkelerin anayasalarından ve bazı ülkelerin hukuksal düzenlemelerinden yola çıkılarak, kitle iletişim özgürlüğünün varlığından bahsedebilmek için, haber, fikir ve düşünceleri bilmek, bunlara ulaşmak; haber, fikir, düşünce ve kanaatleri yorumlamak, eleştirebilmek ve yine haber fikir, düşünce ve kanaatleri özgürce çoğaltıp dağıtabilmekten bahsetmek gerekmektedir[73].

Dönmezer'e gore, kitle iletişim özgürlüğü;

1)Haberleri, fikir ve düşünceleri bilmek, bunlara ulaşmak ve bunları toplamak hakkı
2)Haber, fikir, düşünce ve kanaatleri yorumlamak ve analiz edebilmek eleştirebilmek hakkı
3)Haber, fikir, düşünce ve kanaatleri tabedebilmek ve basılmış eserleri, dağıtabilmek hakkından ibarettir[74].

Özek ise kitle iletişim özgürlüğünün içeriği ve doğurduğu hakları üç başlık altında değerlendirmektedir[75]. Bunlar;

a) Haber vermek hakkı,
b) Eleştiri ve inceleme hakkı,
c) Yaratma hakkı

[73] Dönmezer, a.g.e, s.92
[74] Dönmezer, a.g.e, s.95
[75] Çetin Özek, *Türk Basın Hukuku*, İstanbul, 1978, s.34

Bu tasnif kitle iletişim özgürlüğünden daha çok düşünce özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilir. Burada Dönmezer'den farklı olarak olmayan bir eserin oluşturulması anlamında "yaratma hakkından" bahsedilmektedir.

6.1-Haber, Düşünce ve Bilgilere Ulaşma Hakkı

Kitle iletişim özgürlüğünün ilk koşulu, her türlü bilgi, haber ve kanıya serbestçe ulaşılıp öğrenilebilmesi ve toplanabilmesidir. Her birey gerçekleri öğrenme ve bilme hakkına sahiptir[76]. Basın mensupları açısından haber, fikir ve bilgilere ulaşılabilmesinde en önemli nokta, haber kaynaklarının çeşitliliği ve habere erişimin engellenmemesidir. Bireylerin bu özgürlüğü ise, bilgi kaynaklarına özgürce ulaşabilmeleri, kaynakları özgürce seçebilmeleri ve seçtikleri bilgi kaynaklarının da bilgileri özgürce oluşturabilmelerini içermektedir.

Bilgilere istediği şekilde ulaşıp, istediği şekilde değerlendiremeyen kitle iletişim araçları, kişinin siyasi görüşünü oluşturma, siyasi görüşünü değiştirme ve ya gündemle ilgili çeşitli tartışmalardan haberdar olma işlevlerini tam olarak yerine getiremez. Haber, kanı, bilgi ve düşüncelere serbestçe ulaşımın engellenmesi diğer tüm özgürlüklerin de kısıtlanması anlamına gelmektedir[77].

Devlet halkı ilgilendiren birçok siyasi ve idari bilgiye sahip olması nedeniyle en önemli haber kaynağıdır[78]. Devletten bilgi edinme "bilgi edinme hakkı kanunu" kapsamında sağlanabilir. Bu kanuna göre "Herkes bilgi edinme hakkına sahiptir" ve Türkiye'de ikamet eden yabancılar ile Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı tüzel

[76]İbrahim Kaboğlu *Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar*, Legal Yayınları, Gözden Geçirilmiş 3. baskı, İstanbul 2006 s.293
[77] Dönmezer, *Basın ve Hukuku*, s.95
[78] Reyhan Sunay, *İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*. Ankara: Liberte Yayınları.2001,s.46

kişiler, isteyecekleri bilgi kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olmak kaydıyla bilgi alabilmektedirler. 2003 yılında çıkarılan bu kanun, özgürlükler açısından olumlu sonuç doğurması beklenir bir gelişmedir.

6.2-Haber, Düşünce ve Bilgileri Açıklama Hakkı

Habere ulaşan ve bilgileri toplayanlar, belli konuyla ilgili kendi değer yargılarına dayanarak serbest bir biçimde yorum ve eleştiri yapabilmelidir. Yorumlama hakkının varlığı, kitle iletişim özgürlüğünden bahsedebilmenin bir şartıdır. Çünkü bu özgürlüğün kapsadığı en önemli hak, haber, fikir, kanaat ve düşünceleri yorumlama ve analiz edebilmedir[79].

Olayların analizi ve yorumlamada kabul edilebilir sınır elbette yorumun hakaret boyutuna taşınmaması olacaktır. Eleştiriler durumla ilgili fikri değerlendirmelerdir, kamuoyuna yarar sağlayacak nitelikte olması yani siyaset, sanat ve bilimde daha ileriye gidilmesini ya da yolsuzluk, sahtekarlık ve çeşitli suçların giderilmesini sağlaması tercih edilecektir. Ancak böyle bir ölçütlendirme bile yorumlama hakkının kısıtlanması anlamına gelebilir.

Basın yorum ve eleştiri yoluyla demokratik sisteme işlerlik kazandırmakla birlikte kamuoyunun serbestçe siyasal tartışma yapabilmesi ve siyasi denetimi gerçekleştirebilmesi için vazgeçilmezdir.

6.3-Haber, Düşünce ve Bilgileri Basabilme ve Dağıtabilme Hakkı

Ulaşılan haber, kanaat ve bilgilerin, düşünsel süzgeçten geçirdikten sonra serbestçe açıklanabilmesi hakkıdır. Bu hakkın yerine getirilmesinde kişisel

[79] Dönmezer, *Basın ve Hukuku*, s.95

düşüncelerin açıklanabilir olmasının ayrı bir önemi vardır. Bu hak bize fikir ve düşüncelerin kitle iletişim araçlarıyla açıklanabilmesini anlatır[80]. Halk açısından bakıldığında ise bu hak çeşitli bilgi ve haberin kitle iletişim araçları vasıtasıyla serbestçe yayınlanarak halka ulaştırılmasıdır.

Bu özgürlük matbaa ya da basımevi kurmanın, süreli ve süresiz yayının izin alma ve mali teminat şartlarına bağlanmamasını gerekli kılar. Çünkü özellikle ekonomik alanda getirilen yükümlülükler maddi durumu kötü olan aleyhine hak kaybı yaratacaktır. Serbestçe ve kontrole tabi olmadan basım yapılabilmesi yeterli olmayıp, buna ek olarak eserlerin serbestçe dağıtılabilmesi de gerekir. Bunlar, kitle iletişim araçları ile geniş halk kitlelerine ulaşabilmenin gereklerindendir.

Dönmezer, devletin özgür basın için kitle iletişim araçlarına ekonomik destek sağlaması gerektiğini savunmaktadır[81]. Bu düşüncenin dayanağı basın hürriyetinin aynı zamanda sosyal bir hak olarak görülmesidir. Bunun yanında farklı fikir ve düşüncelere eşit mesafede yaklaşan bir devletten bahsedilmektedir. Kanımızca devletin çeşitli fikir ve düşüncelere eşit mesafede kalması çok zordur. Basına destek veren hükümetleri, kitle iletişim araçlarını kendi ideolojisi ve siyasi fikirleri doğrultusunda yönlendirebilir ve kendi çıkarları için kullanabilir.

6.4-Yaratma Hakkı

Yaratma hakkı, var olan haber, bilgi ve düşüncelerin anlatılması, eleştirilmesi ya da yorumlanması dışında, kişinin yeni bir şey oluşturması yaratması ve yarattığı eserleri kitle iletişim araçları yoluyla dışa vurması ve çoğaltması hakkıdır[82]. Yazar, ressam, şair, heykeltıraş ya da şairin kendi sanat alanıyla ilgili olarak bir eser oluşturma ve bunu topluma çeşitli araçlarla ulaştırabilmesi yaratma hakkı

[80] İçel-Ünver, a.g.e, s.57
[81] Dönmezer, *Basın ve Hukuku*, s.93-94
[82] Özek, a.g.e, s.37

kapsamında değerlendirilir. Özek'e göre, bu hakkın çeşitli sınırları vardır. Yaratılan eser kamuoyuna sunulacağından adi, bayağı, ar ve haya duygularını rencide eder nitelikte olmamalıdır[83].

7-KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ SINIRLANDIRILMASI

Kitle iletişim araçlarında özgürlük, siyasi katılımın başarıyla gerçekleşmesi, demokratik yaşamın devamının sağlanması, sağlıklı bir kamuoyunun oluşumu, kişinin kendini geliştirmesi, ifade özgürlüğünün ve buna bağlı olan diğer özgürlüklerin sağlanmasında hayati bir öneme sahiptir. Ancak hak ve özgürlüklerin sınırsız olamayacağı ve diğer hak ve özgürlükleri zedelediği noktada kısıtlanması gerektiği genel kabul gören bir yaklaşımdır.

Kitle iletişim özgürlüğü bazı noktalarda diğer bazı özgürlüklerle çatışır. Örneğin bir televizyon programında bir kişi ya da kurum için yapılan eleştirilerin dozunun çok yüksek olması, kişi ya da kurumun şeref ve haysiyetinin incinmesine yol açarak "kişilik haklarının" zedelenmesine yol açar. Ünlü bir kişinin kendisinin haberi olmadan çekilen görüntüleri gazete, dergi, ya da televizyonda yayınlanması, evlerine gizlice girilmesi ya da ev hallerinin görüntülenmesi "özel yaşamın dokunulmazlığı"na aykırılık teşkil edecektir. Ana haber bültenlerinde yer alan şiddet içerikli sahneler bunu izleyen bir çocukta yaşamının geri kalanında kalıcı izler bırakıyorsa, hayatına korku salıyorsa "kişiliğin gelişmesi" hakkına zarar verecektir. Bu durumda kitle iletişim özgürlüğü ile diğer özgürlükler yarışmaktadır. Hangisinin tercih edilmesi gerektiği konusu tartışmalıdır. Yarışan özgürlükler arasında belli bir dengenin kurulması gerekir. Bu bağlamda kitle iletişim özgürlüğünün sınırı "kişilik hakları" olacaktır. Bunun yanında kitle iletişim özgürlüğünün tanınması bu özgürlüğün kişilik haklarına saldırı aracı olarak kullanılması imkanını sağlamaz[84]. Ancak bu sınır da aşılamaz ve istisnasız değildir. Asıl amaç, demokratik siyasal

[83] Özek, a.g.e,s.37
[84] A..Kılıçoglu, *Şeref Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırılardan Hukuksal Sorumluluk*, Ankara 1982, s.127

yaşam ve toplumun huzurlu, sağlıklı ve güven içinde varlığının devamını sağlamaktır. Zaten hukukun da amacı budur.

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 12. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. ve 10. maddeleri özgürlüklerin sınırlandırılmasıyla ilgili çeşitli hükümler içermektedir. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 12. maddesi'ne göre; "Kimsenin özel yaşamı, ailesi, konutu ya da haberleşmesine keyfi olarak karışılamaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin, bu tür karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunma hakkı vardır." Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Özel hayatın ve aile hayatının korunması" başlıklı 8. Maddesine göre; "Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda, zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmüş olmak koşuluyla söz konusu olabilir." Aynı sözleşmenin 10. maddesine göre; "Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir. Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir."

1982 Anayasası'nda benzer düzenlemeler yer almaktadır. 2001 yılı değişiklikleri ile temel hak ve özgürlükler lehine düzenlemeler yapılmıştır. Anayasamızın 13. maddesine göre temel hak ve özgürlükler hürriyetlerin özlerine

dokunmaksızın yalnızca Anayasa'da belirtilen sebeplerle ve ancak kanunla sınırlanabilir[85]. Anayasamızda doğrudan kitle iletişim özgürlüğüne yönelik bir düzenleme yer almamakla birlikte, "düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti" (madde 26) ve "basın hürriyeti" (madde 28) düzenlenmiştir. Anayasamızın 25. maddesinde düzenlenen "düşünce ve kanaat hürriyeti" ile ilgili herhangi bir sınırlama bulunmazken, 26.maddede düzenlenen "düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti" ile ilgili birçok sınırlama sebebi yer almaktadır. Bu durum 1982 Anayasası'nın "düşünce" ve "ifade" özgürlüğü ayrımı yaptığının bir göstergesi olup, "düşüncelerin" mutlak özgürlük alanında var olduğunu ancak düşüncenin "ifade edilmesi" aşamasında mutlak bir özgürlüğün var olamayacağını belirtmektedir.

28.maddede düzenlenen "basın hürriyeti" millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir. Ayrıca basın evi kurmak izin ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz. Ancak 26. maddede radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına anayasal bir engel olmadığı belirtilmiştir. Anayasa basın için bildirim zorunluluğu ya da izin sistemi getirmezken, radyo, televizyon, sinema ve benzeri yollarla yapılan yayınlarda izin sistemine bağlanabileceğini hükme bağlamıştır.

[85] 2001 Anayasa değişikliği öncesi temel hak ve hürryetler Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğinin, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile(9 adet genel sebep) ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle sınırlandırılmaktaydı. 2001 yılı değişikliği ile genel sebepler kaldırılarak temel hak ve Özgürlüklerin yalnızca özel sebeplerle sınırlandırılabileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca 13.maddenin yeni düzenlemesinde, sınırlandırmaların bir temel hak ve hürriyetin "özüne dokunmaması" ve "ölçülülük ilkesine aykırı olmaması" şeklinde iki güvence ilkesine de yer verilmiştir

2. BÖLÜM

KRİZ DÖNEMLERİNDE YAYINCILIK

2.1-YAYINCILIK AÇISINDAN KRİZ

2.1.1-Kriz Nedir?

Etimolojik olarak kriz sözcüğü "krisis" (ayrılmak) kelimesinden gelmektedir. Kriz bir kuruluşun üst düzey hedeflerini tehdit eden, kuruluşların varlığını tehlikeye sokan ve kuruluşun hızla tepki göstermesinin zorunlu olduğu özel durumlardır[86]. Diğer bir tanıma göre ise bir kuruluşun beklemediği bir zamanda meydana gelen, bir kuruluşun rutin sistemini bozan ve birdenbire ortaya çıkan herhangi bir acil durumdur[87]. Kazancı'ya göre genel anlamıyla kriz; "beklenilmeyen, önceden sezilmeyen ancak hemen karşılık verilmesi gereken kuruluşun yaşama uyum ve savunma mekanizmalarını yetersiz hale getirerek mevcut değerlerini, amaçlarını ve imajını tehdit eden gerilim durumudur."[88]

Krizler iç kaynaklı ve dış kaynaklı olabilmektedir. İç ya da dış kaynaklı krizlerin ortak özelliği ise rutin olan işlemlerin dışında özel bir durum olması ve özel bir yönetimi gerektirmesidir. İster mikro düzeyde yalnızca bir aileyi, işletmeyi ya da küçük bir topluluğu ister makro düzeyde toplumsal olayları ilgilendiriyor olsun krizler özel bir yönetim anlayışı ve özel bir çalışma grubunun devreye sokulmasını

[86] Gönül ve Gülay Budak, *Halkla İlişkiler*, Beta Yayınları, İstanbul, 1995, s.201
[87] Melek Tüz, Vergiliel, *Kriz Döneminde İşletme Yönetimi*, Ekin yayınları, Bursa, 1996, s.3
[88] Metin Kazancı, *Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler*, Turhan Kitabevi, 4.Bası, Ankara,2002, s.288

gerekli kılar. Kriz dönemlerinde en önemli çalışma iletişim planlamasıdır. Böyle dönemlerde örgütsel işlevlerin önemli bir bölümü medya ile ilişkilere yönelmek zorunda kalabilir[89]. Medya ile ilişkilerin yönetilmesinde daha önceden kriz dönemleri için hazırlanmış, doğru ve yanlış bilgileri süzebilen, sınırları çizebilen, hangi bilgilerin ne zaman, ne kadar ve hangi yöntemlerle açıklanacağını, doğru kişilerin kuruluşları temsil etmesini sağlayan bir birimin görev alması şarttır. Çünkü kriz dönemlerinde kamuoyundan ve diğer kesimlerden gelen baskı büyük olmakta ve mevcut durumun aşılması için önerilen her türlü çözüm önerisi ve değişikliğe karşı direnç zayıf kalmaktadır. Her türlü alternatifi kolayca kabul ettirebilecek olan kriz yöneticileri bu noktada tam bir etik sınama zeminine sahiptirler. Etkin bir kriz iletişiminin amacı örgütü korumak ve krizden mümkün olduğunca az zararla çıkmaya çalışmaktır[90].

2.1.2-Kriz Dönemi Yayıncılığı Nedir?

Savaş, terör, saldırı, hastalık, iktisadi bunalım, siyasal çalkantı, doğal afet ve kaza gibi olağanüstü durumlarda yapılan yayıncılık "kriz dönemleri"ni ifade etmektedir. BBC Yayın İlkeleri Kılavuzu'nda olağanüstü olaylar savaş, terör, tehdit ve sahte ihbarlar, propaganda eylemleri, kaçırma, rehin alma ve işgal olayları, ulusal güvenlik tehditleri, olağanüstü ulusal ve uluslararası olaylar, gösteriler, karışıklıklar ve ayaklanmalar, tehlikeli ortamlar, yüksek riskli faaliyetler ve olaylar olarak sıralanmıştır[91]. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 2007 yılında kabul ettiği "Kriz zamanlarında ifade ve haber alma özgürlüğünün korunması hakkında rehber ilkeler" de hangi durumların "kriz" olarak nitelendirilebileceğini belirlemiştir. 1. maddeye göre kriz terimi savaşlar, terörist saldırılar, doğal ve insanlar tarafından oluşturulan afetler v.b ifade ve haber alma özgürlüğünün tehdit edildiği durumları kapsamakta ancak bu sayılanlarla sınırlı tutulmayacağı belirtilmektedir. Ülkemizde özellikle terör olayları gündemi meşgul etmekte ve en sık rastlanılan kriz anlarını

[89] Rudhan Uzun, *İletişim Etiği, Sorunlar ve Sorumluluklar*, G.Ü. İletişim Fakültesi 40.yıl Kitaplığı, 2007, s.211
[90] Aydemir Olcay, "Kriz Yönetimi ve Halkla İlişkiler", *İletişim Fakültesi Dergisi*, XII, Cilt 2, s.487
[91] BBC Yayın İlkeleri Kılavuzu'nun 11.başlığı altında düzenlenmiştir. http://www.bbc.co.uk/turkce/kurumsal/2009/07/000000_yayin_ilkeleri.shtml,E.T: 22.08.2010

oluşturmaktadır. Yaklaşık 18 yıldır mücadele ettiğimiz PKK terör örgütünün çeşitli saldırı ve cinayetleri medyada sıkça yer almakta hatta olağandışı durum olmaktan çok olağanlaşan bir durumu ifade etmektedir.

Kriz durumları izleyicinin merakını kışkırtmak, şiddet ve aksiyon görüntüleriyle donatılmış seyirlik bir öykü yaratmak, çeşitli dramlar üreterek izleyiciyi ajite etmek adına habercilik açısından son derece bol malzemeye sahip durumlardır[92]. Terör ve salgın hastalık durumlarında mevcut korku ve panik, korkutucu rakamlar, şok görüntü ve ifadelerle daha da arttırılmaktadır. Ekonomik krizler çarpıcı örneklerle abartılmakta piyasaların dalgalanmasının bizzat sebebi olabilmektedir. Bir yandan televizyoncular bu olağandışı dönemleri "rating"e çevirmeye çalışırken, diğer yandan belirsizlik duygusunu ortadan kaldırmak, kriz durumunu anlamlandırmak, bilgi ve yorumlara ulaşmak isteyen bireyler medyada umduklarını bulmaya çalışmaktadır. Bu noktada kişilerin haber alma hakkının medyanın "toplumsal sorumluluk" sahibi yayın yaparak karşılaması gereği ortaya çıkmaktadır. Kriz dönemi yayıncılığını yalnızca ticari kaygılarla hareket eden haber medyasıyla değerlendirmek yanlış olacaktır. Kriz dönemlerinde birbirleriyle ilişki içinde olan üç temel taraf vardır: Toplumsal haber ihtiyacı, devlet ve medya

Olağanüstü durumlarda kişiler yoğun şekilde endişe, korku ve panik yaşayabilmektedir. Bu durum bir an önce olan bitenden haberdar olma ve belirsizlikleri giderici kullanışlı bilgiler edinme isteği oluşturmaktadır. Kişiler ilk anlarda aldığı bilgileri eleştirel bir gözle değerlendirmek imkânına sahip olamayabilirler. Böyle ortamlarda duyulan her şeyin "en doğru, en gerçek" olarak kabul edilme eğilimi vardır. Kriz anlarında haberciler haberi önce veren olmak adına yanlış bilgiler sunmakta, manipülasyon amaçlı yanlış aktarımlarda bulunmakta, ayrıca etrafta dolaşan kulaktan dolma bilgiler "bilgi kirliliğine" yol açabilmektedir.

[92] Bülent Çaplı ve Oğuzhan Taş, "Kriz Haberciliği", *Televizyon Haberciliğinde Etik* (der: Bülent Çaplı, Hakan Tuncel), Fersa Matbaacılık, Ankara, 2010, s.237-238

Doğal afet, terör, saldırı gibi durumlarda oluşan bilgi boşluğu, fısıltı gazetesi haberleri ve kesin olmayan bilginin sunumu sağlıksız bir haberleşme ortamına neden olmaktadır. Habercilik bir nevi zamana karşı bir yarıştır. Durumla ilgili bilgi toplama, ilgili kişi ve kurumlara ulaşma ve bunları çok geçmeden habere dönüştürme telaşı yayınlanmaması gereken görüntülerin yayınlanmasına, bazı durumlarda kolluk kuvvetlerinin işlerinin zorlaşmasına sebep olmaktadır. Bu sakıncaların önlenmesi noktasında devlet önemli bir fonksiyon görebilir. Kriz dönemlerinde doğru ve güvenilir bilgiler veren, ilgili kişi ve kurumlara daha kolay ulaşabilen ve elde ettiği enformasyonu medyayla paylaşan birimler oluşturularak olağanüstü zamanların sakıncaları azaltılabilir[93].

Özel televizyon yayıncılığına geçilmesinin üzerinden yaklaşık 20 yıl geçmesine rağmen, ticari kaygılar kamu yararının önüne geçmekte ve kriz yayıncılığı da bu aşırı ticarileşmiş yayıncılık ortamının en sorunlu örneğini teşkil etmektedir[94]. Televizyonlar içeriği boş fakat görsel unsuru bol yayınlar yapmaktadır. Etkileyici, merak uyandıran, ajite eden görüntüler tekrar tekrar yayınlanmakta[95]. Sansasyonel sloganlar sıklıkla tekrar edilmekte, kısa sürede verilebilecek bilgiler görüntü, ses ve müzik efektleriyle birlikte uzun süreler yayınlanmaktadır. "şok şok şok", "skandal", "böylesi görülmedi", "duyduklarınıza inanamayacaksınız" gibi sarsıcı ifadeler defalarca tekrar edilmekte, haberin kendisinden çok bu ifadelere rastlanmaktadır. Ancak böylesi bir yaklaşım habere ve haberciye duyulan güveni azaltmakla birlikte, haberin kalitesini düşürmekte, haberin içini boşaltmaktadır.

Kriz döneminde toplumun ve bireylerin ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyen, korku ve paniğe yol açacak şekilde yayınlardan kaçınılması gerekmektedir. "Kamu yararı", "toplumsal sorumluluk" ve "etik ilkeler" göz ardı

[93] RTUK(2008), *Terör ve Medya*, Bilgilendirme toplantısı, İstanbul, s.96-97
[94] Çaplı ve Taş, "Kriz Haberciliği", s.243
[95] Bu durum "teneke yuvarlama" olarak anılmaktadır. Tıpkı boş bir tenekenin, gürültü çıkaracak bir şekilde mahallenin sokaklarında ayaktan ayağa vurularak dolaştırılması gibi. Böylece, mahalle rahatsız edilerek ekran başına çekilmektedir. (Erkan Yüksel, terörle mücadelede medyanın rolü 6: Kriz ve Fırsat Haberciliği, http://www.dorduncukuvvetmedya.net/dkm/article.php?sid=12108, E.T:22.08.2010

edilmemelidir. Kriz anlarında haberi veren ilk kanal olma yarışı içindeki haberciler, haberlerini rakiplerinden daha iyi ve daha hızlı şekilde aktararak krizleri fırsata dönüştürmeyi amaçlamaktadırlar

2.2-KRİZ DÖNEMLERİ ve HABER

2.2.1-Haber Nedir?

Bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi haber anlamına gelmektedir. Gazetecilik ve iletişimle ilgili eğitim programlarının artmasıyla birlikte haberi tanımlama ve evrensel bir anlam elde etme çabaları da başlamıştır[96]. Çeşitli tanımlara göre haber " var olan her şey", "dün bilmediğimiz her şey", "insanların üzerinde konuştukları şey", "insanların hakkında konuştukları her şey", "ilgimizi çekebilecek, bize ilginç gelen her şey" dir[97]. Ancak bu tanımlar haberi bir olgu olarak değil çevremizde olan biteni anlatan ve bize aktaran veriler olarak görmektedir. Daha teknik bir tanıma göre "insanları ilgilendiren, temalı olan, bir fikrin ya da sorunun özetidir."[98] Haberi yapanların haber tanımına baktığımızda New York Sun gazetesinden John Bogart'ın 1880 yılında yapmış olduğu tanımı klasik haline gelmiştir: "Bir köpek birini ısırırsa bu haber olmaz ama bir adamın bir köpeği ısırması haberdir." ABC'den David Brinkley'e göre ise "rastlanmayan, beklenmeyen her olay haberdir, sükûnet haber olamaz."[99]

Kitle iletişim araçlarının en önemli işlevi haber vermedir. Liberal-çoğulcu ve eleştirel yaklaşımlar haberin ne olduğu ve işlevlerinin neler olduğu konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Liberal yaklaşımlara göre haber olayları bir ayna gibi izleyiciye yansıtan tarafsız, karşıt görüşlere eşit mesafede duran, nesnel bir aktarım biçimidir.

[96] Oya Tokgöz*, Temel Gazetecilik*. İmge Kitabevi Yayınları.2003, s.191
[97] Kemal Aslan, *Haberin Yol Haritası*. Ankara: Anahtar Kitaplar Yayınevi,2002, s.58
[98] Yüksel, a.g.e, s.24
[99] Aktaran: Doğan, a.g.t. s.72

Bu anlayışa göre haber "kim, ne, nerede, ne zaman, neden ve nasıl" sorularını cevaplayarak bilgi aktarır. Medya gerçekte var olmayan bir şeyi değil, var olanı-gerçeği tarafsız olarak ve meslek ilkelerine uygun şekilde sunmaktadır[100]. Liberal yaklaşıma göre gazeteciler bilgi toplama, seçme, işleme ve sunma süreçlerinde yansız, adil ve hakkaniyetli davranarak gerçekliğin aynen aktarımında birer ayna görevini üstlenirler. Liberal kuramda, gazeteciler ve haber yapanlar son derece özerk, tarafsız gözlemcilerdir.

Toplumsal sorumluluk kuramına göre ise medyanın temel amacı gerçekliği olduğu gibi sunarak kamuoyunu bilgilendirmektir. Bu kuram basının liberal anlayışı çerçevesinde toplumsal sorumluluğun felsefi temelini oluşturmaktadır[101]. Bu yaklaşımda gazetecinin en önemli yükümlülüğü kamu hizmeti vermektir. Basın ekonomik sisteme hizmet etme, kamuoyunu aydınlatma gibi görevlerinden önce kamu hizmetinde bulunmaktadır. Bu kuramın en önemli kabulü özgürlüklerle birlikte sorumlulukların da yerine getirilmesi gereğidir.

Eleştirel yaklaşım ise haberlerin gerçeği bir ayna gibi yansıttığı ve gazetecinin de olayları gözlemleyen ve aktaran nesnel ve tarafsız aracı kişi olduğuna kuşkuyla bakar[102]. Eleştirel yaklaşıma göre gazetecinin nesnel olma özelliği kendi kişiliğinden, mesleki ve örgütsel kurallardan, dış baskılardan, mevcut ideolojik yapıdan ve egemen güçlerden fazlasıyla etkilenerek yara alır. Nesnel olma iddiası ise gazetecilerin yansız hareket ettiği izleniminin verilmesinde ve böylece egemen güçleri destekleyen, söylemlerini pekiştiren ve doğal bir gerçeklik gibi sunulan ideolojik değerlerin örtbas edilmesinde kullanılır. Tokgöz'e göre, gazeteci haberi yapılacak olay metne aktarıldığı andan itibaren tarafsız ve nesnel olamaz[103]. Çünkü gazetecinin önemli gördüklerini aktarması, olayları kendi süzgecinden geçirerek aktarması, olaylar içinden seçtiklerini kendi bakış açısıyla aktarması haberin

[100]Ayşe İnal,. *Haberi Okumak*. İstanbul,1996, Temucin Yayınları
[101] Uzun, a.g.e, s.28
[102] Erkan Yüksel, "Gerçek Yaşam, Medyadaki Gerçek ve Terör Haberciliği", *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Çizgi Kitapevi, 2.Basım,2006, s.30
[103] Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*. İmge Kitabevi Yayınları.2003, s.187-189

gerçeklikle bağını biraz olsun koparacaktır. Tarafsız olduğu iddia edilen anlatım aslında kurulu düzenin güçlerine ya da kitle iletişim araçlarının sahiplerine hizmet eden, egemen güçlerin ve finansörlerin bakış açısına en yakın olandır. Haberin gerçeği yansıtması bu bağlamda mümkün değildir. Gözle görülen manzara ile ressamın çizdiği resim arasındaki fark giderilebilir bir fark değildir[104].

Görüşleri özetlemek gerekirse, liberal-çoğulcu yaklaşımlar haberi bir ayna gibi görürken, eleştirel yaklaşımlar bunu bir yansıtma değil, mevcut sistemin çıkarları ve ideolojisiyle yeniden kurgulanıp üretilen "haber üretim süreci" olarak görürler.

2.2.2-Hangi Olaylar Haber Niteliği Taşır?

Neyin haber olduğunun belirlenmesinde kullanılan ölçütler "haber değerleri" adını almaktadır. Haber değerleri bir olayı haber niteliği olan bir olaydan ayıran temel özelliklerdir. Bu değerler zamanlılık, yakınlık, ilgi, çok sayıda kişiyi ilgilendirme, tekrarlanma, çatışma, güncellik vs unsurlardır. Zamanlılık ölçütü yenilik, anilik ve geçerlilik etmenlerinden oluşur. Yenilik olayın yeni oluşunu, anilik olayın beklenilmeyen niteliğini, yakınlık kişilerin çevrelerinde olup biten olaylar hakkında bilgi almak istemelerini ifade eder.

Meydana gelen bir olayın haber değeri taşıması için o haberin güncel, beklenmedik, halkın ilgisini çeken bir nitelikte olması gerekir. Güncellik ulusal ya da uluslararası olayların tazeliğidir. Yeniliğin bir an önce hedef kitleye ulaştırılması ilgiyi üzerine çekmenin bir yoludur. Haber çok çabuk değer kaybeder. Günümüzde iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte haberin iletimi hızlanmış ve böylece haberin bayatlama hızı yükselmiştir[105].

[104] Yüksel, a.g.m, s.31
[105] Aslan, a.g.e. s.33

Haber yapılacak eylemin çeşitli gruplarca ilgi görmesi gerekir. Kişiler genellikle kendilerini doğrudan ilgilendiren ya da aralarında yakın bir bağ kurabildikleri olaylarla ilgilenirler. Olayın anlamı ve güncelliği ile birlikte doğurduğu sonuçların hedef kitleyi etkilemesi, kamuoyunun haber karşısında göstereceği tepkiyi etkiler. Böylece gazeteciler ilginç, önemli, anlamlı ve sansasyonel haberlere yönelmektedir. İnsanın ilgisini çekme öğesinin ön planda tutulması medyanın tabloidleşmesine[106] yol açmıştır. Siyasi ve sosyal içerikli konulardan ziyade skandal, sansasyon, eğlence ve spor içerikli konular tercih edilmektedir. Gazeteciler genellikle sıra dışı olaylarla ilgilidirler. Eğer olaylar yeteri kadar enteresan değilse, yeniden kurgulanarak trajik ve dramatik hale getirmektedirler.

Haberin ilgi çekici olmasını sağlayan diğer bir etken de "kötü" niteliğidir. 3c olarak adlandırılan (coap, crisis, catastrophy) darbe, kriz ve felaket olumsuz nitelikleriyle ilgi çekici olmaktadır[107].

Usluata'ya göre bir olayın haber niteliği taşıması için şu özelliklere sahip olması gerekir[108]:

1- Yenilgi, başarısızlık, karmasa, gelirim, olumsuzluk. Bu açıdan kötü haber iyi haberdir.

---

[106] Tabloidleşme (magazinleşme), daha az metin, siyasal haber, uluslararası haber ve daha çok görüntü, eğlence ve insani ilgi haberi yayınlama eğilim gösterilmesidir. Bkz:Bek, Mine Gencel, "Türkiye'de televizyon haberciliği ve Tabloidleşme", http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/664/8468.pdf, Haberin sunum ve içeriğinde meydana gelen bozulmalar arasında en önde geleni magazinleşme olgusudur. Magazinleşme ister magazin, ister magazin harici basın olsun tüm basınının içeriğini ilgilendiren bir süreçtir. Magazinleşme süreciyle beraber mesajın basitleştirilmesi ve alıcı için daha ilgili hale getirilmesi söz konusudur. Magazinleşmenin temel kıstasları şu şekli de sıralanabilir: eğlendirici içerik, melodrama dönüştürme, hikayeleştirme, bayağı ve önemsiz olayların haber haline getirilip dakikalarca uzatılarak tekrar edilen görüntülerle verilmesi, abartma, çarpıtma, haberin özünden sapılarak anlamsız ve önemsiz ayrıntılarda yoğunlaşılması, yüzeysellik, bağlamsızlık, basitlik, çarpıcılık, kişileştirme. http://ilef.ankara.edu.tr/dergi/yazi.php?yad=797, E.T: 25.08.2010

[107] Ersümer, a.g.t.s.72

[108] A.Usluata, *İletişim,* İletişim Yayınları, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, Cep Üniversitesi.,1995, s.98

2- Ülkeye, kültürel, coğrafyaya yakınlık, yerellik

3- Yenilik, güncellik

4- Başarı – toplum üzerindeki etki

5- Olağandışılık, sıradışılık, duygusal yönden ilgi çekicicilik

Bu kriterlere baktığımızda özellikle terör eylemlerinin medyada neden sıkça haber yapıldığı anlaşılmaktadır. Terör eylemleri hem kişilerin can ve mal güvenliğini tehdit ettiği için ilgi çekici, şiddet ve kan görüntüleri içerdiği için "kötü" nitelikli hem de güncel olaylardır. Kriz dönemleri "haber değeri" bakımından oldukça zengindir.

2.2.3- Haber Aktarım Yöntemleri

Haber metni hazırlanışında sözcükler ve dilin yapısal özelliklere göre sözcüklerin sıralanışı çok önemlidir. Aynı olaya, aynı kelimelerle çok farklı anlamlar kazandırmak mümkündür. Ayşe İnal *Haberi Okumak* adlı kitabında haberlerin aktarımı sırasında hiçbir işaretin masum olmadığını, her sözcüğün bir çıkarı temsil ettiğini, her sözcüğün bir söylemsel topluluğun vurgusunu taşıdığını ve aynı sözcüğün farklı söylemler içinde farklı anlamlar taşıdığını belirtmektedir[109].

Haberin oluşturulma sürecinde kaynaklara gelen sayısız haberin belli kriterlere göre seçiminden sonra karar verilmesi gereken haberin nasıl aktarılacağıdır. Pikard, haber anlatım yöntemlerini dört başlık altında değerlendirir ve habercinin bunlardan birini seçerek kendine uygun bir tarz belirlediğini söyler. Bu sınıflandırmaya göre haber bilgi verici, duygusal, hikayeci ve öğretici olmaktadır[110].

[109] İnal ,A. *Haberi Okumak*,s.121-123

[110] R.G.Picard, *Media Portrayals of Terrorism: Functions and Meaning of News Coverage*, İowa, State University Press,1993,s.101-102

2.2.3.1-Bilgi Verici Anlatım

Bu yöntemde habere konu olan olayla ilgili temel bilgiler aktarılır. Olay "nerede, ne zaman, nasıl gerçekleşmiş, kim tarafından" yapılmıştır sorularına cevap verir. Bu yöntemde yoruma ve duygulara yer verilmezken objektif bir tutum sergilendiği görülmektedir.

"Mardin'in Mazıdağı'na bağlı Bilge Köyü'nde bir evde yapılan nişana kimliği belirsiz kişilerce yapılan saldırıda 6'sı çocuk, 16'sı kadın toplam 44 kişi hayatının kaybetti."

"Siirt'in Pervari İlçesi'nde küçük yaştaki kızlara tecavüz edildiği iddiasıyla ilgili olarak 15 kişi gözaltına alındı."

"İstanbul Levent'teki HSBC Bankası'na bugün bombalı saldırı düzenlendi. Meydana gelen patlamada 17 kişi hayatını kaybetti."

Örneğin yukarıdaki cümlelerde haber konusu olayla ilgili temel bilgiler aktarılmakta ve herhangi bir yoruma yer verilmeden olayın taraflarına eşit mesafede objektif bir tavır sergilenmektedir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki bu tarz habercilik anlayışına günümüzde pek rastlanmamakla birlikte ancak "kamu yayıncılığı" iddiası olan devlet kanallarında yer bulabilmektedir.

2.2.3.2-Sansasyonel-Duygusal Anlatım

Bu anlatım tarzında haber, öfke kızgınlık, şaşkınlık, mutluluk, gurur, vb duygular katılarak verilir. Bu durumda haberin yorumsuz ve tarafsız olmasından bahsedilemez. Ülkemiz televizyonlarında bu tür anlatım tarzına sıkça rastlanmaktadır. Yine, bu anlatımı güçlendiren neşeli, hüzünlü ya da dramatik melodiler habere eşlik etmekte ve verilmek istenen duygu pekiştirilmektedir.

“Böyle katliam görülmedi. Mardin’in Bilge Köyü’nde nişan evine yapılan silahlı saldırı sonucu 44 kişi hayatını kaybetti, ortalık kan gölüne döndü.”

“61. Cannes Film festivalinde en iyi yönetmen ödülünü alan Nuri Bilge Ceylan Türkiye’nin gurur kaynağı oldu.”

“Siirt’te bebek yaşta iki çocuğun kaybolmasıyla başlayan olay, vahşeti gözler önüne serdi.”

Birinci cümlede kullanılan ”böyle katliam görülmedi” ve “ortalık kan gölüne döndü” ifadeleri bilgi vermekten çok olayın vahametini arttırıcı, izleyicinin ya da okuyucunun gözünde olayın korkunçluğunu arttırıcı nitelikte izler taşımaktadır. İkinci cümlede ise bir yönetmenin ödül almasından çok bunun Türkiye için taşıdığı önem vurgulanarak coşku arttırılmıştır. Üçüncü cümlede çocukların bebek yaşta olduğu vurgulanarak faillere karşı duyulan öfke yansıtılmıştır Etkileyici ve vurucu kelimeler kullanılarak verilen bu haberlerin izleyici-okuyucu sayısını arttırması beklenmektedir.

2.2.3.3-Hikayeci Anlatım

Bu tarz habercilikte olayın faili ya da mağduru ile ilgili çarpıcı bilgiler toplanıp hikaye şeklinde sunulmaktadır. Olaylar genellikle kişiler üzerinden anlatılır. Böylece haber farklı ve çarpıcı yönleriyle etkileyici bir hale bürünmektedir. Örneğin;

“Mardin’de gerçekleşen silahlı saldırıda 44 kişi hayatını kaybetti. Ölenlerin çoğu kadın ve çocuktu. Kadınlardan üçünün hamile olduğu belirtildi.”

“Hakkari Yüksekova ilçesinde askeri birliğe düzenlenen saldırıda şehit olan Lokman Eker’in tezkeresine bir hafta kaldığı, şahadet haberinin anne ve babasına henüz verilemediği öğrenildi.”

“Kardelen bursuyla okuyup öğretmen olan ve dağ köylerinde yıllarca öğretmenlik yapan Elif Bölük’ün uzman çavuş olan eşi Mahmut Çağlar Bölük’ü teröristler şehit etti.”

“Evli ve iki çocuk babası olan Uğur Ekiz, İstanbul Halkalı’da askeri personel taşıyan otobüse yapılan saldırıda şehit düştü. Ekiz’in dün anjiyo olmak için hastaneye yatırılan babasını ziyaret etmek için Hatay’a gelmek istediği ancak 73 yaşındaki Fikri Ekiz’in bu teklifi “küçük bir ameliyat, gelmene gerek yok” diyerek engellediği belirtildi. Meydana gelen patlamada 5 kişi hayatını kaybetti.”

cümlelerinde özellikle olayın kahramanlarının anne, baba, çocuk ve eş gibi yakınlarıyla olan ilişkileri konu edilerek, herkesi etkileyebilecek bir alan oluşturulmaktadır. Bu haberlerde asıl olan kahramanın hikayesidir.

2.2.3.4-Öğretici Anlatım

Haber içeriğinin yalnızca olayla ilgili temel bilgiler vererek değil, olayın siyasal, sosyal ve ekonomik alt yapısının açıklanarak oluşturulduğu anlatım yöntemidir. Tarihi süreç ele alınarak izleyicini ayrıntılı bilgi alması amaçlanır.

“25 yıl önce hem kendilerini korumak hem de güvenlik kuvvetlerine yardımcı olmak için görev verilen korucular terörle mücadelede önemli işlevler üstlendi. Ancak yasal statüleri tam olarak belli olmayan ve kontrolü güç olan yaklaşık 90 bin civarındaki koruculardan bazıları zaman zaman amacının dışındaki işlere de karıştı. Koruculuk sistemi kurulduğu günden itibaren Türkiye'nin gündeminden hiç düşmedi. Son olarak Bilge köyünde yaşanan katliamın koruculuk sisteminden kaynaklanabileceği tartışılıyor.”

"Son dönemde Hakkari ve bölgesinde artan terör olaylarında PKK'nın asıl amacının Hakkari'deki bölgeyle Kandil ve Hakurk arasında irtibat sağlamak olduğu düşünülüyor."

Picard'ın farklı habercilik anlayışlarını gösteren tablosu örneklerin bir arada sunması nedeniyle faydalı olacaktır:

Farklı Haber Anlatımlarının Örnek Bir Terör Haberini Sunum Tarzı[111]

Bilgi verici anlatım	Paris şehir merkezinde bir kafede patlayan bomba sonucu 4 kişi öldü, 33 kişi yaralandı.
Sansasyonel anlatım	Salı günü kalabalık bir kafede terörist bir saldırı sonucu patlayan bombada ölümcül yara alan 4 kişi öldü geri kalan 33 kişi kana bulandı ve yaralandı.
Hikayeci anlatım	Balayındaki çift salı günü Paris'te bir kafede patlayan bomba sonucu öldü. 33 kişinin de yaralandığı patlama sonucu ölen 4 kişi arasında bulunan gelin ve damadın evliliklerinin üzerinden henüz 24 saat geçmemişti.
Öğretici anlatım	Salı günü Paris'te bir kafede patlayan bomba, Fransa'nın dış politikasına tepki duyan kökten dinci Müslümanların yeni bir şiddet dalgasının işareti olduğu düşünülüyor

(R.G.Picard, *Media Portrayals of Terrorism: Functions and Meaning of News Coverage*, s.103)

Türk televizyonlarında özellikle hikayeci ve sansasyonel haberciliğe sıkça rastlanmakta, özellikle terör, saldırı ve cinayet haberlerinde en çok kullanılan teknik

[111] Picard, a.g.e, s.103

olarak gözümüze çarpmaktadır. Olayların hikayeleştirilmesi acıklı olayların daha da acıklı hale gelmesine yol açmakta, sansasyonel anlatım tekniği ise daha büyük korku ve panik oluşumuna, psikolojik yıkımların fazla olmasına neden olmaktadır. Bu iki teknik bir arada kullanılmakta böylece izlenirlik-rating-tiraj arttırılmaktadır.

2.2.4-"Kriz Haberciliği"

Savaş, çatışma, terör, doğal afet vb gibi olağanüstü olayların yayıncılık açısından birer "kriz" anını ifade ettiğini yukarıda belirtmiştik. Sosyal, siyasi ya da ekonomik platformlarda yaşanan beklenmeyen tehlike, gerilim ve tehdit anlamı işaret eden habercilik türü ya da uygulaması ise "kriz haberciliğidir."[112] Her gün ya da sıklıkla yaşanmayan, sıra dışılık boyutu ağır basan ve toplumun büyük kesimince maddi ya da manevi olarak tahrik ve tahrif edici bulunan olaylar, ülke içinde ya da ülkeler arası yaşanan savaş ve çatışmalar, kriz dönemlerini işaret eden ve kriz haberlerinin konusu olan gelişmelerdir[113].

Kriz dönemlerinde haberler içerik ve görüntü olarak daha ilgi çekici olmaktadır. Özellikle televizyonda görüntü ve sesin bir arada kullanılmasıyla izleyici tarafından tercih edilmekte, kötü haber, iyi haberi kovmaktadır. Gözyaşları, öfke ve acı fotoğrafları televizyon haberlerini güçlü kılmaktadır. Görselliğin gücüne sahip olan televizyon gerek etik gerekse yayıncılık ilke ve kurallarını diğer kitle iletişim araçlarına göre daha fazla ihlal eder[114]. Kötü haberde kullanılan görüntüler toplum ve birey üzerinde psikolojik olarak kalıcı hasarlara neden olabilmektedir.

---

[112] İzlem Keskin Vural, "Kriz Haberciliği ve Haberci Kişilik Olarak Anchor-Sinagog, HSBC Bankası ve İngiliz Konsolosluğuna Yönelik Gerçekleştirilen Terör Eylemlerine İlişkin Bir Değerlendirme", *Terörün Görüntüleri Görüntülerin Terörü*, ed: Orhan Gökçe-Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, 2.Basım,2006,s.143

[113] Vural, a.g.m., s.143

[114] Uzun, a.g.e, s.166

Kriz dönemlerinde elde edilen ilk görüntülerin teknolojinin kazandırdığı hız ve rakiplerle rekabet etme gereği nedeniyle çok hızlı bir şekilde fakat herhangi bir ön elemeye tabi tutmadan verildiği bir gerçektir. Örneğin bir terör eylemi sonucu gerçekleşen patlamanın ardından, kopan kol ve bacakların etrafa saçılmış hali, kanlı görüntüler ve kaos anları herhangi bir sansüre tabi tutulmadan yayınlanabilmektedir.[115] Bu trajedinin sömürülmesi anlamına gelmektedir.

Kriz haberciliği bu özelliklerinden dolayı "olağandışı" bir habercilik profesyonelliğini gerekli kılmaktadır[116]. Bu dönemlerde haberciliğin toplumsal ruh sağlığını bozmayacak, halkta korku ve paniğe yol açmayacak şekilde yapılması ve sağlıklı bilgilerin zamanında ulaştırılması önem kazanmaktadır.

Moressi kitle iletişim araçlarının gücünü ve kriz dönemlerinde medyanın duruma özgü şekilde davranması gerektiğini "tarihin kritik anlarında, kitle iletişim araçları o zaman kadar göz ardı edilmiş aktörleri şaşırtıcı bir şekilde aktif bir rol oynatabilir ve iletişimsel akışın alışıldık yönünü değiştirebilir. Bu noktada önemli olan bu aktörlerin böylesi bir seferberliğin gereklerine yanıt verebilecek durumda olmasıdır."[117] sözleriyle anlatmaktadır.

2.2.5-Nasıl Bir Habercilik: Toplumsal Sorumluluk ve Kamu Hizmeti Anlayışı

Toplumsal sorumluluk yaklaşımı 1950'li yılların ortalarında ABD'de ortaya çıkan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, kitle iletişim araçlarının hükümet ve diğer kurumları eleştirme hakkına sahip olan, toplumun iyiliği adına birtakım

[115] Bu duruma en güzel örnek, 20 Kasım 2003'te İstanbul Levent ve Beyoğlu'nda bulunan HSBC Bankası'na yapılan bombalı saldırı sonrası ekranlara getirilen ve çok tartışılan görüntülerdir. Olayın meydana geldiği ilk anlarda ölü-yaralı sayısı ve isimler hakkında yanlış bilgiler aktarılmış, ilk anlarda elde edilen kan, yaralı ceset, kopan bacaklar defalarca hiçbir kısıtlama yapılmadan ekranlara getirilmiştir.
[116] Vural, a.g.m., s.144
[117] Enrico Moressi, *Haber Etiği Ahlaki Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi*, çev: Fırat Genç, Dost Yayınevi, s.130

sorumlulukları üstlenen, bir bakıma kitle iletişim araçlarının bağımsızlığı ile onun topluma karşı yükümlülükleri arasında denge kurmaya çalışan anlayışı savunmaktadır.

Geleneksel basın özgürlüğü düşüncesiyle onun gerekli kıldığı sorumluluk arasında bir çelişki vardır. Sorumluluk, yasalara saygı duymak gibi kendi başına özgürlüğün önünde bir engel değildir. Bu kurama göre kitle iletişim araçlarının amacı kamuoyunu olup bitenden haberdar etmenin yanı sıra tartışma gündemi için konular bulmaktır. Basın yalnızca yapımcıların uygun gördüğü görüşleri değil, bütün önemli görüşleri yansıtmalıdır. Kitle iletişim araçları kamuoyu, izleyenler ve meslek ahlakı tarafından denetlenmelidir. Kitle iletişim araçlarının mülkiyeti ise özel sektörde olup, hükümet müdahalesi yalnızca ihtiyacın çok büyük olduğu noktada devreye girmelidir. Bu kuram kitle iletişim araçlarının yerine getirmesi gereken işlevler hususunda liberal kuramla temelde aynı görüşü paylaşmakta, bu yaklaşımla basının bağımsızlığı ile topluma karşı ödevlerini bağdaştırmayı amaçlamaktadır. Karşılaşılan eksiklikleri ve tutarsızlıkları giderebilmek için çeşitli öneriler getirilmektedir: Birincisi radyo ve televizyonların yönetimi için bağımsız kamu kuruluşlarının kurulmasıdır. Kamu kuruluşlarının yaygınlaşması toplumsal sorumluluk anlayışının bir kavram olarak yaygınlık kazanmasında etkili olabilecektir. İkincisi; yazılı basın dışındaki kitle iletişim araçlarının mülkiyetinin de özel kişilere bırakılması, iletişim alanında çalışanların meslek anlayışlarının geliştirilmesi kendi kendilerini denetleme kurallarının kabul edilmesi ve geliştirilmesidir. Bu iki yöntem Anglo-Sakson ülkelerinde benimsenirken, Avrupa'da üçüncü bir öneri olarak kamusal müdahale ile toplumsal faydayı sağlayacak amaçlardan uzaklaştıran baskıların (ekonomik, politik) devlet eliyle giderilmesi sunulmaktadır.

Kamu hizmeti yayıncılığı mülkiyeti ister devletin ister özel girişimin olsun medyanın kamusal bir hizmet görmesinin ifade eder. Bu anlayış "kapsayıcı" ve

"demokratik" olma iddiasındadır[118]. Bu anlayışın temelinde televizyon gibi gelişmiş ve etki gücü son derece yüksek olan medyanın ticari kurallara uygun bir şekilde ticari bir meta gibi görülmesini engellemeye çalışır. Çünkü piyasa mekanizması ile yapılabilecek yayınlar, kamunun çıkarlarını yeteri kadar gözetmeyecektir. Ancak yalnızca "devletçi" bir yöntemle yayıncılık yapılması kitle iletişim araçlarından beklenen işlevleri tam olarak yerine getiremeyebilir. Bu durum yayıncılık alanında "toplumsal sorumluluk" kavramı bağlamında devlet tekeli veya özel teşebbüse dayalı bir model daha oluşturmuştur: "Kamu hizmeti yayıncılığı modeli"[119] Kamu hizmeti yayıcılığı kavramı ilk olarak BBC Genel Müdürü John Reith tarafından kullanılmıştır.

Bu yayıncılığın temel özellikleri tarafsız ve kapsayıcı olmasıdır. Kamu yayıncılığı çeşitli çıkar grupları etkisinde kalmaz. Kar amacı gütmeyen, halkı aydınlatmaya bilinçlendirmeye, eğitmeye ve halkın yöneticilerle sürekli iletişim kurmasını sağlamaya, halkın siyasal konulardaki etkinliklerinin arttırılmasına yönelik bir yayıncılık türüdür. Geniş bir yelpazede izleyici kitlesinin gereksinim ve beğenilerine uygun yayınlar yapar. Yayınlar eğlendirici olduğu kadar, eğitici ve bilgilendirici olmalıdır.

[118] Erman Erdoğan, *Yaygın bir Kitle İletişim Aracı Olarak Televizyonun Kamusal İşlevleri*, M.Ü. İletişim Bilimleri ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008 S.59

[119] Vedat Demir, *Türkiye'de Medya ve Siyaset İlişkisi*, 1.Basım, Beta Yayınları, İstanbul 2007, s.69

2.3-OLAĞANLAŞAN BİR OLAĞANÜSTÜLÜK: TERÖR

2.3.1 Birbirinden Beslenen İki Yapı: Terör ve Medya

2.3.1.1-Terörün Aracı Olarak Medya

Terör örgütleri seslerini duyurarak yandaş ve sempatizan toplamak, faaliyetlerinin meşruluğunu sağlamak, davasının haklılığının kamuoyunda tartışılmasını sağlamak, taleplerini ve şikayetlerini dile getirmek, mücadele ettikleri konuyu gündeme taşımak için eylemlerde bulunurlar. Bu eylemler toplumda ne kadar etki bırakmışsa o kadar başarılı olmuş demektir. Bu etkiyi sağlamanın en iyi yolu kuşkusuz kitle iletişim araçlarında sıklıkla ve etkili bir şekilde yer almaktır. Toplumsal bir yıldırma ve korkutmanın yaratılabileceği en uygun ortam, kitlesel iletişime olanak veren medyadır. Medya her türlü propagandanın en etkin aracı olma özelliği gösterir[120]. Haberi yapılmayan bir terör eyleminin hiçbir etkisi bulunmaz. Laçiner'e göre terör "korkunun bir toplum ve ya siyasi birim üzerinde sürekli hale getirilmesi ve bu sayede toplumun/devletin belli kararlar almaya zorlanmasıdır."[121] Terör olaylarında medyanın en önemli rolü korkuyu yaymaktır. Eğer bir yerde terör eylemi gerçekleştirildi ve elli kişi öldü ise, fakat bu durumdan kitle iletişim araçları yoluyla ya da farklı yollarla kimsenin haberi olmuyorsa Güngören'deki saldırı Ankara'da oturan birisi için korku yaratmayacaktır. Ancak Güngören'deki saldırı bir şekilde Ankara, İzmir ya da Gaziantep'teki kişilerin evlerinin içlerine girerse kaç kişinin öldüğü, kolların ve bacakların nasıl koptuğu görüntüleri herkese ulaştırılırsa benzer olayların çok yakınlarında olabileceği korkusu herkesi saracaktır[122]. Yayılan ve çok fazla evin içine giren bu korku toplumsal fenomen halini alacaktır.

[120] Yüksel, Erkan,a.g.m. s.36
[121] RTÜK(2008) *Terör ve Medya* Bilgilendirme Toplantısı, 12 Kasım 2008, İstanbul, RTÜK Eğitim Dairesi Başkanlığı, s.13
[122] RTÜK(2008) a.g.e, s.24

Teröristlerin kitle iletişim araçlarını nasıl kullanıldığı konusunda Türker ALKAN şunları söylemektedir:

> "… Teröristlerin hedefi korku yaratmak ve yaymaktır. Bu açıdan bakıldığında adam öldürmenin bir amaç değil, öldürme korkusunu yaymanın bir aracı olduğunu görürüz. Konuyu bir açıdan bakınca, terörizmin çağımızda büyük bir etkinlik ve güç kazanmasının nedenleri arasında, kitle iletişim araçlarının ve kamuoyunun toplumda oynadığı büyük rolün de bulunduğunu görürüz. Teröristler, basında ve kamuoyunda aslan payını almak için çırpınan ve kendine özgü yöntemler uygulayan bir politikacı gibi görülebilir. Terörist salt kendi gücüne dayanarak amacına ulaşmaya çalışan kişi değildir. Kendi gücünün kamuoyunda yaratacağı çeşitli olası etkileri araç olarak kullanma düşüncesi ile hareket eder."[123]

Hatem ETE ise teröristlerin medyadan beklentilerini şu şekilde maddeler halinde sıralamaktadır[124]:

- Teröristler medya sayesinde başka bir yerde elde edemeyecekleri görünür ve bilinir olmayı,
- Eylemlerinin arkasındaki nedenlerin anlayışla karşılanmasını ve eylemlerin arkasında yatan düşüncelerin ve sorunların tartışılmasını ve sorgulanmasını
- Terör örgütünün düşmanlarına zarar sağlayacak yayınların yapılmasını
- Medyanın korku yayması, paniğe yol açması, turizm, borsa vb alanlarda ekonomik kayıp yaratması, hükümetlerin vatandaşları koruyamadığı fikrini aşılamayı
- Hükümetlerin hızlı bir şekilde terör örgütünün sorunlarına çare bulması için harekete geçmesini isterler.

Terörizm medyayı kullanarak halka, hükümete, güvenlik güçlerine ve kamuoyuna iletmek istediği mesajları iletecektir. Teröristler medya aracılığı ile siyasi amaçlarının ve taleplerinin öğrenilmesini sağlamaktadır. Çeşitli tartışma zeminlerinde kutuplaşmayı sağlayarak kendisine destekçiler bulabilecek ve böylece gücünü arttırabilecektir. Bu durumda medyayı teröristin en yakın arkadaşı olarak

[123] Türker Alkan, *Saldırganlık, Önyargı ve Yabancı Düşmanlığı*, HIA Yayınları İstanbul, 1983 s.154
[124] RTÜK(2008), s.40

tanımlayabiliriz. Walter Laquer'e göre "Medya teröristin en iyi arkadaşıdır. Terörist eylemin kendisi hiçbir şey, bu eylemin reklamı her şeydir."[125]

2.3.1.2-Medya Terör Haberlerine Neden Yer Verir?

Terör beklenmedik, şok edici ve şiddet içeren nitelikleri sebebiyle haber değeri taşır. Medya haber niteliği olan bu olguyu vakit kaybetmeden nakletmek isteyecektir. Medya terör olaylarını olumsuz, negatif bir etkiye sahip olduğu için, güncel olduğu için, duygusal yönden ilgi çekici olduğu için ve şiddetin ilgi gören, izlenme oranlarını ve satışları arttıran özellikleri nedeniyle haber yapmak ister[126].

Sansasyonel haberler her zaman ilgi çekici olmuştur. Schimit ve Graaf, İtalya'daki "Ira Stempa" gazetesinin tirajının Aldo Moro'nun teröristlerce rehin alınmasından sonraki bir hafta içerisinde %35 oranında arttığını aynı şeklide "Il Corriera" gazetesinin satışlarının Aldo Moro'nun kaçırıldığının açıklandığı ilk gün %38,8, ikinci gün %40, üçüncü gün ise %19,6 düzeyinde artış yaşandığını aktarmaktadırlar. Aldo Moro'nun öldürüldüğü gün ise satışlar %56,6 civarında artış göstermiştir[127].

Günümüzde medya terörle ilgili haberleri yalnızca olan biteni anlatma ya da liberal kuramın deyişiyle "yansıtma" amacıyla ele almamaktadır. Terörün yarattığı dramatik etkiler çeşitli boyutlarıyla ele alınarak yorum katılmakta ve böylece medya terörizmde aktif bir rol oynamaktadır. Aslında medya "en çok izlenen, dinlenen ve ya okunan olma" saikıyla terör olaylarını herhangi bir elemeden geçirmeden, kontrol

[125]Bkn: Y. Alexander, "Terrorism, the Media, and the Police", Terrorism Threat, Reality, Response. Kupperman H.R. Trent M.D.(Eds.), California, Hoover Institution Press Stanford University, 1980, W.Laqueyr, Terrorism, Boston, Little Brown Company,1997

[126]A.Usluata, *İletişim*, İletişim Yayınları, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, Cep Üniversitesi.,1995, P.A.Schmht,, *Küresel Dünyada Terörizm Konsepti* (Çev. Suat DOGAN), Ankara, 2004, Temüh Dairesi Başkanlığı, Yayın No:10.

[127]Önder Aytaç ve Bal, "Medya ve Terörizm", *Yeni Türkiye Dergisi*, yıl.2, s.11, Eylül-Ekim1996, s.1193

etmeden, en dramatik sahneleriyle tekrar tekrar yayınlayarak, terör örgütünün adını izleyiciye ezberleterek, terör örgütünün muazzam bir reklamını yapmakta ve terörizme alet olmaktadır[128]. Terör örgütleri medyayı kullanırken, medya da kendi çıkarları için terörizmi kullanmaktadır.

Terör olaylarının medyada yer alması, teröristlerin adını duyurması ve gündemde kalması için önem taşırken, bağımsız medya organları için politik yönü olan eylemleri ve haberleri okuyucusuna ve dinleyicisine duyurmak yaşanılan ülkenin demokratik hukuk devleti olması ile paralel bir şekilde ayrı bir öneme sahiptir[129].

Terör haberlerinin yalnızca televizyonlarda rating için, gazetelerde satış patlaması için verildiğini söylemek yanlış olacaktır. Çünkü insanlar can güvenliği ile ilgili bir konu hakkında piyasadaki tüm bilgilere ulaşmak isteyecektir. Ticari kaygıların yanında önemli durumların kamuoyuna aktarılması gereği de terörün haber yapılmasının sebeplerini oluşturmaktadır.

Hatem ETE, medyanın herhangi bir terör eylemini ele alırken ne istediğini maddeler halinde şu şekilde belirtmiştir[130]:

- Medya terör olayını ilk kez yayınlayan olmak,
- Terör olayını canlı olarak ve dramatik öğelerle vermek,
- İzlenir olmak,
- Kamuoyunun bilgi edinme hakkını sağlamak,
- Güvenli ve özgür bir ortamda hareket etmek ister.

[128] Alişan Satılmış, *Terör ve Terörizm*, İstanbul, Emre Yayınları, 2001.s.162
[129] Aytaç, Ö., ve Bal, "Medya ve Terörizm", *Yeni Türkiye Dergisi*, yıl.2, s.11, Eylül-Ekim 1996, 1172
[130] RTÜK(2008), s.41

Medya kendi çıkarları ve meslek öncelikleri ile kamuoyunun beklentileri arasında ikileme düşmekte, bu ikilemi yaşarken zaman zaman terörün hedeflediklerini sağlamaya yardımcı olmaktadır.

2.3.1.3-Terör-Medya İlişkisi ve Sonuçları

Karşılıklı yararların bulunduğu simbiyotik bir ilişki içerisinde bulunan terör ve medya etkileşimleri sırasında toplum, devlet, medya, terörizm vb için çeşitli sonuçlar meydana getirirler.

Medya terör eylemlerinin etkisinde hayati bir öneme sahiptir. Öncelikle terör haberleri yapmak diğer kitle iletişim araçlarında da terör haberleri yapılması sonucunu doğurmaktadır. Bu durum ise terör olaylarının ulaştığı kişi sayısını arttırarak korku ve panik havasını arttırıcı etkide bulunabilir. Medyada yalnızca terör eylemleri değil yöntemleri de yer alır. Bu yöntemlerin benzer eylemler yapmak isteyen kişilerce taklit edilmesi olasıdır. Örneğin 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıdan 4 ay sonra 15 yaşında bir çocuğun kullandığı uçağın Florida iş merkezine çarpması ve bu eylemden sonra Usame Bin Ladin'i destekleyen bir notun bulunduğunun saptanması ve yine uçak kaçırma eylemlerinin taklit edilme sayısının artması bu durumun kanıtlarıdır.

Devam eden bir terör eylemi hakkında yayın yapmak kolluk kuvvetlerinin etkili bir operasyon yapma şansını azaltacaktır. Aynı zamanda kamuoyunda terör olaylarının sıkça yer almasından dolayı bir baskı oluşacak, otoritelerin karar verme gücü zayıflayacak ya da sınırlanabilecektir. Yoğun bir biçimde terör eyleminin ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen operasyonların detaylı bir şekilde sunulması gelecekte yapılması planlanan terör eylemlerinin çözümünü zorlaştıracak taktiksel, stratejik ve teknik bilgiler sunacaktır.

Yapılan haberin acıklı ve sansasyonel yönlerinin ön plana çıkarılması, şiddet gösteriminin yapılması toplumun şiddete karşı duyarsızlaşmasına ve olağanlaştırmasına yol açar. Özellikle çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimleri için şiddet görüntülerinin önemli derecede olumsuz etkilerinin bulunduğu bilinmektedir.

Medya ve terör ilişkisine eleştirel kuram çerçevesinden yapılan bu değerlendirmeler genellikle medyanın olumsuz özelliklerini ön plana çıkarmakta ve terörde medyanın rolünü merkezi bir konuma yerleştirmektedir. Eleştirel düşünürler medyanın terörle ilgili haber yapmaması durumunda terör olaylarının azalacağını öne sürmektedirler.

Karşıt görüş ise, terör olaylarının medyada yer alması terör sempatizanlarının yapacağı yardımların kesilmesini, konuyla ilgili kamuoyunun oluşturulmasını ve terörle mücadelenin etkin şekilde yürütülmesini sağlayacağını söylemektedir[131].

Eğer kitle iletişim araçları terör olaylarında devreye girmezse fısıltı gazetesiyle toplumda söylenti ve huzursuzluk artacak, asılsız haberler ve kulaktan dolma bilgiler etrafta dolaşacaktır. Medyanın bu konulara yer vermesiyle doğru ve tam bilgiye ulaşılacak toplum içindeki huzursuzluk son bulacaktır[132]. Teröre maruz kalan halk, edindiği bilgilerle teröre karşı ortak duruşunu bilinçli bir şekilde belirleyecek ve kenetlenerek çözüm arayacak, mücadele edecektir. Terörün medyada sunumu yaptırımların uygulanmasını kolaylaştıran ve toplumsal denetim mekanizmasının işlenmesini sağlayan yönü ile olumlu nitelikte de görülebilmektedir[133].

---

[131]Clawsen Patrick*, Terörizm Niçin Daha Çok ve Etkin Bir Şekilde Ele Alınmalıdır*,(Çev belli Değil) Aktaran Yayınlanmamış Araştırma Metinleri EGM, Ankara, 1993 s.2
[132] Zakir Bozkurt Avşar, *Kitle İletişim Araçları ve Terör*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1992 s.63
[133] Aysel Aziz, *Terör ve Kitle İletişim Araçları*, BM Türk Yıllığı, Ankara, 1985, s.135

2.4-KRİZ DÖNEMLERİ ve TELEVİZYONUN ETKİLERİ

Gazete, dergi, televizyon, radyo ve internet gibi kitle iletişim araçları, tüm dünyada gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Artık kişisel olarak geliştirdiğimiz yüz yüze ilişkiler dışındaki birey, aile, toplum, ülke ve dünyaya ilişkin haber alma, bilgi sahibi olma ihtiyacı kitle iletişim araçlarından karşılanmaktadır. Medya gündelik yaşam pratiklerini etkileyen ve belirleyen, kişilerin dünyayı anlamlandırırken kullanabilecekleri düşünce, değerlendirme ve bilgiler sunmaktadır. Bu haliyle kitle iletişim araçlarını bireysel bir etkilenmeden daha çok, kültür, bilgi birikimi, değer yargısı ve normlar üreten ve bu yollarla toplumu ve toplumsal olanı etkileyen önemli bir kurum olarak görmemiz mümkündür.

Gündelik yaşamımızı ele geçiren medya elbette ki vaat ettiği kritik bilgilerle kriz dönemlerinde daha çok ihtiyaç duyulan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak sunulan bilgilerin gerekliliği yanında, medyanın olağanüstü dönemlerde kişileri psikolojik ve fiziksel olarak daha fazla etkilemeye muktedir olduğu bir gerçektir. Örneğin, 17 Ağustos depreminden sonraki bir hafta içinde pek çok televizyon kanalı çok yakında bazı fay hatları üzerinde şiddetli depremler olabileceğini duyurmuş ve o fay hatları üzerinde yaşayan birçok kişiyi gece sokağa dökmüştür. Halbuki böyle bir yayının büyük bir depremin ardından değil, "sıradan" günlerde yapılmış olması durumunda geceyi dışarıda geçirmek isteyen kişi sayısı oldukça az olacaktır. Kriz dönemlerinde kişiler ve toplum daha hassas olmakta ve daha kolay manipüle edilebilmektedir. Bu durum mevcut korku ve paniğin, ne yapacağını bilemezliğin bir sonucudur.

Kitle iletişim araçlarının toplumu etkileyebilme gücünü gösteren en güzel örnek herhalde 1938 yılında Amerika'da yaşanan olaydır. New York'ta WABC adlı radyo kanalında rutin olarak yayınlanan klasik müzik dinletisi sunucu tarafından "yayınımızı bir son dakika haberi nedeniyle kesiyoruz" anonsuyla kesilmiş ve bir

eyalete Marslıların akın akın gelmekte olduğunu ve şehri istila ettiklerini söylemiştir. Sunucu dünyanın dört bir yanından gelen UFO istilası haberlerini verirken, tuhaf sesler çıkaran uzaylıların radyo stüdyosunu da bastığını gergin bir ses tonuyla anlatır. Dünyanın uzaylılar tarafından ele geçirileceğini düşünen halk ellerinde silahlarla sokağa fırlar. O akşam Amerika'da büyük bir kargaşa yaşanır, trafik alt üst olurken, kaçışanlar, yaralananlar ve intihar edenlere rastlanır. Yayını takip eden 6 milyon kişiden 1,6 milyonu bu habere inanmış ve 1,2 milyonu ise paniğe kapılarak sokağa dökülmüştür. Halbuki ortada ne Marslılar vardır ne de dünyayı istila eden. Sunucunun etkileyici bir şekilde sunup, milyonları sokağa döktüğü şey aslında Wells'in bilim kurgu romanından radyo tiyatrosuna uyarlanmış bir hikayedir. Bir radyo şakası niteliğindeki bu olay onca yıl geçmesine rağmen kitlelerin ne kadar kolay manipüle edildiğini gösteren klasikleşmiş mükemmel bir örnektir.

Ülkemizde de 6-7 Eylül 1955 tarihinde Rum azınlıklara karşı gerçekleştirilen saldırıda da basının önemli roller üstlendiği düşünülmektedir. 1950'li yılların başlarında Kıbrıs adasındaki Rum isyancılar, adada yaşayan Türkler'in evlerine saldırıda bulunmuş ve adanın Rumlar'ın elinde kalacağını ifade etmek için yürüyüşler yapmışlardır. Bu gergin ortamın bazı gazeteler yoluyla tüm yurda duyurulmasının ardından ülkemizde yaşayan Rumlar'a karşı bir nefret ortaya çıkmış ve tansiyon giderek yükselmiştir. Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve Yunanlılar tarafından bomba atıldığının duyurulması bardağı taşıran son damla olmuştur. Bu haberle birlikte galeyana gelen üniversiteli gençler protesto yürüyüşüne çıkmışlar, farklı illerden gelen bir grup insan ise İstiklal Caddesi'nde bulunan Rumlar'a ait ev ve işyerlerini yağmalamışlar ve mallarına saldırmışlardır[134]. Yaklaşık olarak 15 kişinin öldüğü bu olayların siyasi altyapısını ve sebeplerini tartışmamakla birlikte halkın bu denli etkilenmesinde basının payının büyük olduğu görülmektedir.

Kitle iletişim araçlarının işlevlerine ve etkileme süreçlerine ilişkin pek çok araştırma bulunmaktadır. Bu konudaki temel araştırmalar, "sessizlik sarmalı",

[134] Can Dündar, 6-7 Eylül Belgeseli

"gündem oluşturma", "bilgi açığı hipotezi" ve "kullanımlar-doyumlar yaklaşımı" olarak sıralanabilir[135]. Medyanın etkilerini anlamak bakımından bu kuramlara kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Sessizlik sarmalına göre, kitle iletişim araçları birikimlilik, her yerde hazır olma ve uyum özellikleriyle kamuoyu üzerinde güçlü etkiler bırakır. Bu görüş çoğunluğun görüşünün kamuoyunda kabul gören ve ifade edilen görüş olduğunu ve fikir olarak azınlıkta kalanların görüşlerini açıklamayıp sessiz kaldıklarını bu durumun da çoğunluğun görüşünü herkesin ortak görüşüymüş gibi lanse edilmesine sebep olduğunu ifade eder[136]. Egemen olan eğilimler ise düşünceleri, oy verme eğilimlerini ve davranışları etkilemektedir[137].

Gündem oluşturma kuramı, medyanın seçtiği haberler ve haberleri sunuş yoluyla hedef kitlenin düşündüğü ve konuştuğu konuları belirlediği düşüncesine dayanmaktadır[138]. Oluşan gündem bireylerin kanaatlerini ve eylemlerini etkilemektedir. Örneğin seçim dönelerinde adayların belirli kişisel özellikleri üzerinde durup diğerleri görmezden gelinerek adayla ilgili bir imaj yaratılabilir.

Bilgi açığı hipotezi, yüksek bir sosyo-ekonomik statüde olanların daha düşük sosyo-ekonomik katmandaki gruplara göre daha fazla bilgi sahibi olacağını ve kitle iletişim aralarının "haber verme" işlevinden herkesin eşit derecede yararlanamayacağını öngörür[139].

---

[135] Banu Hülür, *Kitle İletişim Araçları, Demokratikleşme ve Katılım*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s.6-30
[136] Yaylagül, Levent, a.g.e s.23
[137] Alemdar- Erdoğan, *Öteki Kuram*, s.237-238
[138] Hülür, a.g.t, s.11
[139] W.J.Severin, ve Wr.J.W.Tankard, 1994. *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları,* A. Ü. Kibele Sanat Merkezi Yayınları, Eskişehir.s.406-409

Bir diğer yaklaşım kullanımlar ve doyumlara göre ise, bireyler bilgi edinme, inanma, statüyü güçlendirme, haz alma, eğlenme ve çevresindekilerle iletişim kuvvetlendirme ihtiyaçlarını kitle iletişim araçları ile gidermektedir[140]. Farklı yaşam tarzları, farklı çevreler ve farklı alışkanlıklara sahip insanlar kitle iletişim araçlarından farklı doyumlar elde ederler. Bu nokta ise kitle iletişim araçlarının etkisinin herkeste farklılık göstereceği sonucunu verir. Bu yaklaşımı diğerlerinden ayıran en önemli özellik izleyicileri kitle olarak değil, her biri birbirinden farklı seçimlere sahip bireyler olarak değerlendirmesidir. Böylece kişinin kitle iletişim araçlarından etkilenip etkilenmeyeceği de kendisinin bilinçli bir şekilde seçtiği bir tercih olacaktır.

Bu yaklaşımlarının hepsinin ortak özelliği ister bilinçli bir tercih olsun ister olmasın kitle iletişim araçlarının bireyin hayatı üzerinde önemli etkiler doğurduğudur. Özellikle psikolojik gelişimlerinin başında olan ve bilinçli tercihler yapamayan çocukları ve gençleri daha fazla etkilediği görülmektedir. Yetişkinlerin daha bilinçli seçim yaptıkları ve daha az etkilendikleri iddia edilse bile kitle iletişim araçları yetişkinleri de rahatlıkla yönlendirebilmektedir. İzleyici özellikle televizyonda yaratılan karakteri model alma yoluyla hayatına uyarlayabilmektedir. Diğer bir etkilenme biçimi korku ve kaygı verici uyarıcılardan kaçınmak veya onun etkisini en aza indirmek için bilinçli ya da bilinçsiz olarak benimsenen "duyarsızlaşma"dır. Bu yollarla kitle iletişim araçları gençlerin bilişsel-duygusal gelişimlerini ve sosyalizasyon süreçlerini etkilemektedir[141].

---

[140] Alemdar- Erdoğan, *Öteki Kuram*, s.188

[141] Bkz: RTÜK (Ağustos 2005), *Televizyon Programlarındaki Şiddet İçeriğinin, Müstehcenliğimim ve Mahremiyet İhlallerinin İzleyicilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri*, RTÜK Eğitim Dairsi Başkanlığı, s.16 Ayrıca bkz: Şiddet içerikli televizyon programlarının etkilerine ilişkin kuramsal açıklamalar ve şiddet içerikli yayınların etkileri konusunda uzman görüşleri, Televizyonun çocuk üzerindeki olumsuz etkileri için bkz: Akarcalı, Sezer," Televizyon ve Şiddet", *Yeni Türkiye*, Eylül-Ekim 1996, sayı 11, yıl 2; Çaplı, Bülent, "Çocuk ve Televizyon", *Yeni Türkiye*, Kasım-Aralık 1996, sayı 12; Mutlu, Erol, "Televizyon, Çocuklar ve Şiddet", *İletişim Fakültesi Dergisi*, 1997, s. 41-75; Öksüz, Süheyla, "Çocuk ve Etik", *RTÜK İletişim Dergisi*, Sorumlu Yayıncılık, Kasım-Aralık 2000, Yıl 4, Sayı 20; Turan, Emir, *Ekran altı Çocukları*, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1996, Ulus, Selma, "Çocuk Televizyonları ve Kamusal Sorumluluk", *İletişim Fakültesi Dergisi*, 1998 ; "Pokemon'un Gizli Zararları", *Nokta Dergisi*, 16 Aralık 2000; Yavuzer, Haluk. Çocuk Psikolojisi**.** Remzi Kitabevi, İstanbul; 2000

2.5-KRİZ HABERLERİNİN TELEVİZYONDA SUNUMUNA İLİŞKİN BİR İNCELEME: KANAL D, SHOW TV VE ATV EKRANLARINDA KRİZ GÖRÜNTÜLERİ İÇERİK ANALİZİ

2.5.1-Çalışmanın Amacı

Doğal afet, salgın hastalık, terör gibi olağanüstü dönemlerde kitle iletişim araçlarının bunları görmezden gelmesi ve haber yapmaması düşünülemez. Kriz haberleri, medyada hem haber değeri taşıdığı için hem de sosyal ve siyasal sonuçları tüm kesimleri ilgilendirdiği için yer almak zorundadır. Olup biten hakkında bilgi sahibi olmak kişilerin en doğal hakkıdır. Ancak olağanüstü durumlarda yapılan, genellikle haber vermek ya da bilgi aktarmanın ötesinde, kişilerin hafızalarından yıllarca silinmeyecek görüntülerin ve acıların peşine düşmektir. Medyanın mantığı kendisini daha çok izlenir kılmak, rakiplerinin gerisinde kalmamaktır. Ancak kriz dönemlerinden en az zararla çıkmak ve krizi iyi yönetmek adına medya rutin mantığının dışına çıkmalıdır. Terör olaylarında teröristlerin medyanın rutin anlayışı ve işleyiş mantığını göz önüne alarak eylemlerinin en yıkıcı etkiyi göstermesi için çeşitli yöntemler geliştirdiğini ve medyayı bir araç olarak kullanmayı başardığını hepimiz gözlemlemekteyiz. Terör eylemlerinin akşam haberlerine yetişecek saatlerde gerçekleştirilmesi, hedeflerin medyanın ilgi göstereceği kişiler ya da kurumlardan seçilmesi ve zamanlamanın kritik dönemlere getirilmesi medya-terör ilişkisinin somut örneklerini oluşturmaktadır.

Çalışmada kriz dönemlerinde kitle iletişim araçlarından en kuvvetlisi olarak tanımlanan televizyonda yapılan yayınların hangi tarzda gerçekleştirildiği, haberin nasıl algılandığı ve nasıl konulaştırıldığı, haberin iletimi sırasında seçilen yolların izleyiciler açısından zararlı olabilecek yönlerinin neler olduğu ve olağanüstü dönemlere özgü özel bir yayıncılık anlayışının benimsenip benimsenmediği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu amaçla;

1-Kriz dönemi haberlerinin ne kadar süre ile verildiği

2-Olayların hangi başlıklarla sunulduğu

3-Olayların etkisini arttırıcı dramatik müzik, görüntü tekrarları, hikayeleştirme manipülasyon gibi tekniklerin kullanılıp kullanılmadığı

4-Olayların aktarımının kurbanlar ya da mağdurlar üzerinden yapılıp yapılmadığı araştırılacaktır.

2.5.2-Çalışmanın Yöntemi

İletişim alanında yapılan araştırmalarda kullanılan haber metinlerini çözümleme yöntemleri üç başlık altında toplanabilir. Bunlar göstergebilimsel çözümleme, içerik çözümlemesi ve söylem analizidir. Göstergebilim, göstergelerin belli bir sistem içerisinde bir araya getirilerek nasıl bir anlam inşa edildiğini anlamaya çalışan, içerik analizi bir haberin açık mesajını sistematik, objektif ve sayısal olarak analiz etmeye yarayan, söylem analizi ise haberde dilin kullanım biçimlerini, yapılarını ve işlevlerini çözümleyen analiz yöntemleridir[142].

Çalışmamızda "içerik çözümlemesi" yöntemi kullanılacaktır. İçerik çözümlemesi yöntemi, medya aracılığı ile kamuoyunun dikkatine sunulan beyanların ve söylemlerin kantitatif (nicel) ve kalitatif (nitel) analiz süreçlerini içeren ve kategorilerden hareketle, mevcut ve dağınık veri yığınından araştırmanın amacı açısından önem arz eden verileri tarayan, derleyen ve yorumlayan bir yöntemdir[143].

---

[142] Gülseren Şendur Atabek ve Ümit Atabek *Medya Metinlerini Çözümlemek İçerik, Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri*, Siyasal Kitabevi, Ankara,2007; Nuri Bilgin, *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006; İrfan Erdoğan, Pozitivist *Metodoloji Bilimsel Araştırma Tasarımı İstatistiksel Yöntemler Analiz ve Yorum*, Erk Yayınları, Ankara 2007; Anders Hansen " İçerik Çözümlemesi", *İletişim Araştırmalarında İçerik Çözümlemesi* (der: Murat Sadullah Çelebi), İletişim Yayınları, Ankara 2003; Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara,2004; Aysel Aziz, *Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim,* Turhan Kitabevi, Ankara 2003, Yusuf Devran, *Haber Söylem ve İdeoloji*, Başlık Yayın Grubu, İstanbul 2010; Orhan Gökçe, *İçerik Çözümlemesi, Teori-Mtot-Uygulama, Selçuk* Üniversitesi Vakfı Yayınları, Konya 2001, John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş*, (çev: Süleyman İrvan), Ark Yayınevi, 1996

[143] Orhan Gökçe, a.g.e., s.9, Yusuf Devran,a.g.e, s.36-37

Çalışmanın temel hipotezi, medyanın kriz dönemlerinde "haber–bilgi ulaştırma"dan çok, izlenirliğini arttırma ve böylece kriz dönelerini kendisi adına fırsata çevirme çabası içinde olduğu, bu durumun ise olağanüstü dönemlerde çeşitli hasarlara yol açtığıdır.

2.5.3-Çalışmanın Evreni ve Zaman Dilimi

Bu çözümleme, görsel malzemelerle yazılı basına nazaran daha etkili olabilen televizyon kanalları üzerinden gerçekleştirilecektir. Türkiye'de en çok izlenen 3 özel kanal (ATV, SHOW TV, Kanal D) bu bağlamda değerlendirilecektir. Bu kanalları "en fazla izlenir" olma kıstasına göre belirlememizin nedeni, kriz dönemlerinde en fazla kişiye ulaşan yayınları göz önüne almak isteğimizdir. Söz konusu kanalların yayınlarına Radyo Televizyon Üst Kurulu'nda kullanılan ve televizyon kanallarının yayınlarının belli bir süre depolanmasını sağlayan Sayısal Kayıt Arşiv ve Analiz Sistemi (SKAAS) kullanılarak ulaşılmıştır.

1 Ocak 2010 tarihinden itibaren Türkiye'yi etkileyen, kriz yaratan, gündemi meşgul eden önemli olaylar seçilerek, olayların meydana gelişinden itibaren bir haftalık süre zarfında, ana haber bültenlerinde nasıl konulaştırıldığı ele alınmıştır.

2.5.4-Olaylar

2.5.4.1-Rize'de Sel Felaketi 26.08.2010

Rize'nin Gündoğdu beldesinde, 26 Ağustos 2010 tarihinde akşam saatlerinde başlayan şiddetli yağmur sel ve heyelanın oluşmasına yol açmış, 12 kişi hayatını kaybetmiştir.

Kanal D

27.08.2010 tarihinde yayınlanan ana haber bülteninde 13 dakika boyunca bu konuya yer ayrılmış, ana haber bülteni " Türkiye bugüne, 27 Ağustos Cuma gününe Rize'den gelen o haberle uyandı, o felaket haberiyle. Aşırı yağış Rize'de heyelana neden oldu, çamur katil oldu, sel bir beldeyi yuttu. 12 yurttaş hayatını kaybetti, 1 kişi de halen kayıp", "…hiçbir önlem alınamayan bağıra bağıra gelen felaket" ifadeleriyle açılmıştır. "katil çamur" başlığıyla verilen haberde sel nedeniyle yıkılmış evler, çamura batmış arabalar, sular altında kalmış sokaklar, yakınlarını kaybetmiş insanların feryatları ekranlara getirilmiştir. Bu görüntüler esnasında " su yaşamın kaynağı ama su ölümün de adı bazen önünde durulamaz durdurulamaz, dün olduğu gibi. Toprağı söker yerinden, canları gömer toprağa" gibi şiirsel ve dramatik bir anlatımla birlikte sel felaketinde hayatını kaybedenlerin ceset torbalarıyla taşındığı, yolda kalmış insanların panik halinde yetkililerden yardım istediği anlar ve ilçenin sular altında kalmış görüntülerine yer verilmiştir. Daha sonra " 12 can..12 dram" başlığıyla ve dramatik bir müzikle birlikte hayatını kaybedenlerin yaşam öyküleri anlatılmıştır: " o azgın toprak neleri katmadı ki önüne, evleri, ağaçları, hayatları. Buradan Gündoğdu'nun Hamidiye Mahallesinde tam 12 kişi iftar için oturduğu sofradan kalkamadı, gün doğumunu göremedi. Onlardan biri, eski muhtar Osman Kutay'dı. Artık eski muhtar diye anılmayacak, öldü. Kahraman muhtar diye hayırla yâd edilecek. Onun evi çökmemişti kendini dışarı attı, kim yardım istediyse yanına koştu 10 kişiyi kurtardı. Kurtarma çalışmalarından dönerken aniden kopan bir başka heyelanın altında kaldı can verdi… Heyelan Kopuz ailesini de karanlığa gömdü. Aile aslında Çayeli'nde yaşıyordu… Bu sabah o evin betonları altından evin babası Akif, annesi Meliha, evin oğlu Muhammed, 18'inde Vildan ve evin büyüğü Münevver Kopuz'un cesetleri çıkarıldı… Serdar-Sonay Pehlivan çiftinin cesetleri birbirine sarılmış olarak bulundu…" Ertesi gün yayınlanan ana haber bülteni "acının merkezinden..bu yara kolay kapanmaz" gibi kötümser bir başlıkla birlikte başlamış sel felaketinde anne ve babasını kaybetmiş olan çocuk, elinde anne ve babasının düğün fotoğrafını ve küçük kardeşinin elini tutarken (belki de tutturulurken) yayınlanmış ve acıklı bir müzik bu görüntülere eşlik etmiştir. "Sadece o kaldı, annesinden babasından geriye bir tek o fotoğraf bir de kız kardeşi kaldı.(çocuk elinde

fotoğraf görüntüsü) …o azgın sel toprağı yerinden 12 kişiyi de hayattan kopardı. Onun annesi ve babasıydı… Anne Sonay henüz 22, baba Serdar ise 27 yaşındaydı. Biri 2 biri 5 yaşında iki çocukları vardı (el ele tutuşmuş kardeş görüntüleri) karı-koca ölüme evin mutfağında sarılarak birlikte gitti." gibi şiirsel bir anlatımla çocuğun hali gözler önüne serilmiş ardından "sel kurbanları uğurlandı", "6 kişi öldü, bir ocak söndü", "kahraman muhtar", "misafirliğe gelmişti", "evlerine giremediler" gibi başlıklarla selde hayatını kaybedenlerin öykülerine yer verilmiştir. Daha sonra çamura bulanmış bir evin tüm odaları görüntülenmiştir. Toplam 10 dakika süren selle ilgili haberlerde genellikle selin mağdurları üzerinden haber yapılmıştır. 3.gün 8 dakikalık haberle yine "Rize 3 gündür kan ağlıyor, yaralar öyle birkaç günde sarılabilecek gibi değil" ifadeleriyle selin ardından hasar gören evlerine geri dönmek isteyen insanların çabalarına yer verilmiş, Pınarbaşı'nda sel sırasında kaybolan iki kişinin olduğu bildirilmiştir. 4. gün "Gündoğdu güncesi" başlığıyla hayatını kaybedenlerin 13'e yükseldiği bildirilmiş, kaybolan Salih Bilgin'in oğluna mikrofon uzatılarak "Nasıl geçti bu 4 gün?" diye sorulmuş ve " tarif edilecek gibi değil, tarif etmem mümkün değil, Allah kimsenin başına vermesin" cevabı ekranlara getirilmiştir. Toplam 9 dakika süren haberin diğer bölümünde oraya ulaşan Mevlana evlerinin kurulamadığını bildirmiş ve meteorolojiden gelen yağış haberini "Gündoğdu diken üstünde, yağış uyarısı var, Perşembe günü yağış etkisini gösterecek" şeklindeki panik yaratan ifadelerle sunmuştur. 5. ,6. ve 7. günler ise sel felaketiyle ilgili habere yer verilmemiştir.

Show TV

27.08.2010 tarihinde Show TV ana haber bülteni gerçekleşen sel felaketine 16 dakika ayırmış ilk olarak canlı bağlantıyla bölgede son durumun ne olduğu öğrenilmiş, kağıt gibi yıkılmış evler, su ve balçık içinde kalmış arabalar, çamur içindeki sokaklar "Rize'de heyelan 12 ölü", " heyelan felaketi" gibi başlıklarla ekranlara getirilmiştir. Sel ve heyelanın nasıl oluştuğu, selde hayatını kaybedenlerin isimleri bu görüntülerle aktarıldıktan sonra ağlamaklı bir kadın sesi "anne, baba, yatalak dede, şeker hastası nine, 2 de çocuk. biri üniversiteli kız, diğeri 2 gün sonra vatan borcunu ödemeye gidecek çakı gibi bir asker adayı, bu 6 can aynı evde iftar

sofrasında ölüme yakalandı.Muhammet askere gitmek için yapmıştı.tüm hazırlığı evin oğlunu uğurlamak için Meliha anne kurdu sofrayı, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde okuyan Vildan abisini yolcu etmek için köye gelmişti., her şey , o aile çamurun altında kaldı…" ifadeleriyle hayatını kaybedenlerin hikayesini anlatmıştır. Ertesi gün 18 dakika bu olaya ayrılmış ilk olarak "Rize 12 can'ı uğurladı" başlığıyla ve hayatını kaybedenlerin fotoğraflarının sırayla ekrana getirilmesiyle cenaze törenleri aktarılmıştır. "Aynı evden çıktı 6 tabut, cenaze namazının kılındığı camide son kez yan yanaydı Kopuz ailesinin fertleri. Ana, baba, nine, kız çocuğu, 2 gün sonra askere gidecek çakı gibi erkek çocuk… Birkaç gün sonra 18 aylık ayrılığın ardından tekrar bir arada olmak için gün sayacaklardı. Sel onları sonsuza kadar ayırdı… Sonay Pehlivan iki çocuğunu annesine göndermiş eşi Serdar Pehlivan'la kalmıştı. Eşini ramazan günü yalnız bırakmaya gönlü razı olmadı. Çiftin cenazeleri birbirine sarılmış şekilde bulundu…" ifadeleriyle hayatını kaybedenlerin şiirsel öyküleri anlatılmış ve aile bağlarına vurgu yapılarak daha etkileyici bir hale getirilmiştir. Daha sonra hala 2 kişinin kayıp olduğu bildirilmiş ve dere yatağına yalnızca vatandaşların değil belediyenin de bina yapmış olması eleştirilmiştir. 3. gün Bakan Eroğlu'nun bölgeye yaptığı ziyaret ve halkın kendisine gösterdiği tepki aktarılmış, gerilim müziğiyle birlikte kayıp olan 2 kişinin hayat hikayeleri anlatılmıştır. 4. gün kayıp olan 2 kişiden biri Salih Bilgin'in menfezde cesedinin bulunduğu " Salih amca menfezde bulundu, ölü sayısı 13'e yükseldi." başlığıyla anlatılmış çöken yollar, çamur içinde kalmış evler tekrar tekrar görüntülenmiştir. 5.,6. ve 7. günler ise konuyla ilgili habere yer verilmemiştir.

ATV

ATV ana haber bülteni ise 27.08.2010 tarihinde "Rize'ye gece çöken ve ölüm getiren felaket" haberiyle başlamıştır. "felaket gece çöktü" yazısı 5 saniye ekranda kalmış ardından selin hasara uğrattığı evler, arabalar ve sokaklar ekranlara getirilmiştir. Canlı bağlantı ile muhabirden olayla ilgili ayrıntılı bilgi alındıktan sonra, felaketin korkunç boyutu korku ve panik içinde koşan yardım isteyen insanlar, yolda kalmış araçlar, selin nasıl kasabayı kapladığını anlatan maket görüntüler yayınlanmıştır. "Her şey toprak altında. Evler, arabalar ve insanlar. Sel önüne kattığı

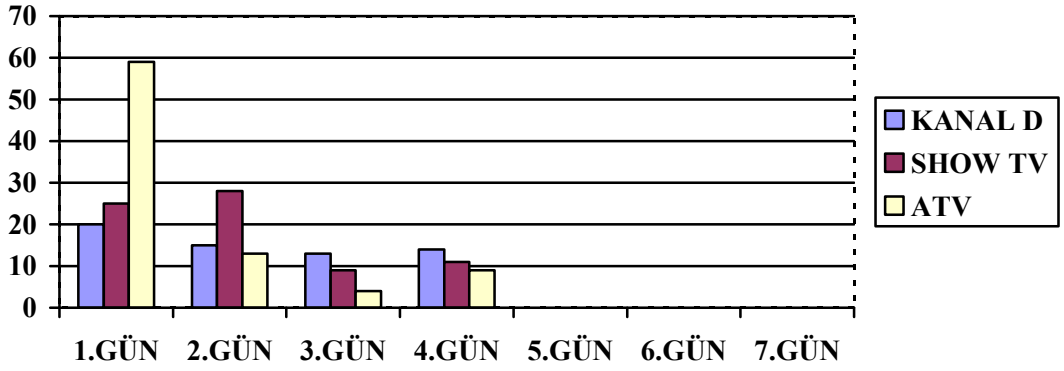
her şeyi aldı götürdü. Gündoğdu'nun neredeyse tamamı toprak altında kaldı, sel ve selin yol açtığı heyelan beldeyi savaş alanına çevirdi" ifadeleri bu görüntüler ve gerilim müziği ile aktarılmıştır. Toplam 40 dakika boyunca çeşitli boyutlarıyla ele alınan sel felaketinin mağdurları ise dramatize edilmiş ifadelerle şu şekilde aktarılmıştır: " 83 yaşındaki Arif Kopuz'du evin reisi. Tüm aile bir aradaydı sofrada. Meliha, Muhammed, Vildan, Münevver ve Ahmet Kopuz. Rize'nin yamaçlarındaki ahşap evlerden vazgeçeli sadece 2 sene olmuştu. şimdi çamurlarla kaplanan yıkıntının olduğu yerde ahşap evi yıkıp sağlam olsun diye beton dan bina yaptırmıştı Kopuz'lar. Ama Rize'nin hırçın doğası Kopuz ailesine yeni evinde ölüm getirdi. (sırasıyla fotoğraflar ekrana geliyor)…Rize sokakları gözü yaşlı insanlarla dolu ve işte o insanlardan biri daha. Ağlıyor, çünkü bu ceset torbasında bir işi olsun para kazansın diye Adıyaman'da yanına çağırdığı kardeşinin cansız bedeni taşınıyor…" Ertesi gün sel felaketine ana haberde toplam 9 dakika ayrılmış ve benzer dramatik ifadeler kullanılmıştır: " Kayhan henüz 5 yaşında, ölümü tanımlayamıyor belki ama minik kalbi annesinin babasının gittiğini biliyor, hissediyor. …2 yaşındaki Ümran ve 5 yaşındaki Kayhan 3 gün önce babaannelerinin yanına gitmişti. Çamur bebekler evde yokken annelerini ve babalarını alıp götürdü…" Selde hayatını kaybeden vatandaşların cenaze töreninden görüntüler "Rize'nin üzerine kabus gibi çöken felaket kurbanlarını dev bir kalabalık uğurladı" ifadesiyle yayınlanmış ve mağdurların yakınlarının gözyaşları içindeki acılı halleri gösterilmiştir. Daha sonra sel sırasında kaybolan kişiler hakkında bilgi verilmiş ve felaketten sağ salim kurtulan vatandaşların felaket anını nasıl yaşadıkları ekranlara getirilmiştir. 3. gün Anayasa değişikliği referandumu, Genelkurmay Başkanı'nın değişmesi gibi gündemde öne çıkan haberlerden sonra 3 dakika süren bir haberde heyelan mağdurlarının cenaze töreni görüntülerine yer verilmiş ve yine dramatik öğelerle hikayeleri anlatılmıştır: "Ve bir başka cenaze. Adıyamanlı Tahir Akat 18 yaşındaydı. 5 ay sonra askere gidecekti. Ayda 800 TL' ya Rize'de çay toplama işi buldu. Ama ölüm onu para kazandığı yerde buldu." Ayrıca felaketin yaşandığı dönemin Ramazan ayı olması nedeniyle sık sık ailelerin iftar sofrasında sele yakalandığı ifade edilerek daha etkileyici ve acıklı bir etki yaratılmıştır. " köy değil, enkaz yığını, felaketin merkezi Veliköy'ün hali içler acısı" şeklinde anlatılan köyün durumu etkileyici karelerle ekranlara getirilmiştir. 4. gün toplam 6 dakika süren haberle bölgeye Başbakan'ın

yaptığı ziyareti ve olay yeri incelemeleri yansıtılmış, günlerdir kayıp olan Salim Bilgin'in cesedinin bulunduğu bildirilmiştir. 5., 6. ve 7. günler ise olayla ilgili herhangi bir haber verilmemiştir.

Değerlendirme

Yaşanan sel felaketiyle ilgili olarak yapılan haberlerde yukarıda incelenen kanalların ortak özelliği konuyu mağdurlar üzerinden acıklı öğeler ön plana çıkarılarak aktarmaktır. Selin hangi sebepten oluştuğu, bu durumu önlemenin mümkün olup olmadığı ya da bundan sonra nelerin yapılabileceği gibi konulara değinmek yerine, sel ve heyelandan zarar görenlerin ve sel nedeniyle hayatını kaybedenlerin hayatlarına odaklanılmış ve sel felaketi bütün olarak kişiler üzerinden anlatılmıştır. Kişilerin yaşamları herkesi derinden etkileyebilecek öğelerin ön plana çıkarılmasıyla işlenmiştir. Bölgede yaşanan felaketin ardından normal hayata dönüş sinyalleri ekranlara getirilmemiş, durumun vehameti ve yetkililerin üstlerine düşen görevi tam olarak yerine getiremediği, halkın çaresizliği vurgulanmıştır. Başlıklar ise felaket tellallığının özeti gibidir: "Hiçbir önlem alınamayan bağıra bağıra gelen felaket", "Rize'ye gece çöken ve ölüm getiren felaket"

Rize'de yaşanan sel felaketine ilk gün en çok ATV ana haber bülteninde yer ayrılmış, Show TV ve Kanal D ise ATV'yi takip etmiştir. Sonraki günlerde Kanal D istikrarlı bir şekilde ana haber bülteninin aynı oranını bu konuya ayırırken, ATV ve Show TV'nin giderek azalan oranda konuya ilgi gösterdiğini söylemek mümkündür.

Grafik 1: Rize'de sel felaketi haberinin kanal ve günlere göre % dağılımı

2.5.4.2-Hatay Dörtyol'da Sokak Olayları 27.07.2010

26 Temmuz 2010 tarihinde Hatay'ın Dörtyol ilçesinde gündüz saatlerinde PKK'lı teröristler bir polis ekip aracını çapraz ateşe tutmuş ve 4 polisi şehit etmiştir. 4 polisin şehit edilmesi üzerine Dörtyol halkı sokaklara dökülmüş ve terör olaylarını protesto etmek amacıyla BDP Dörtyol İlçe binasını ve çeşitli işyerlerini ateşe vermişlerdir. Tüm uyarılara rağmen dağılmayan kalabalığa güvenlik güçleri müdahale etmiş ve ilçedeki gerginlik diğer günlerde de devam etmiştir. Benzer olaylar Bursa'nın İnegöl ilçesinde de yaşanmıştır. İnegöl ve Dörtyol'da yaşanan olayları protesto etmek isteyen Hakkari'deki gençler ise Yüksekova ilçesinde Molotof ve havai fişeklerle olay çıkarmışlardır.

Kanal D

Kanal D'nin 27.07.2010 tarihli ana haber bülteninde "Amanos'un etekleri gergin" başlığıyla verilen haberde, muhabir son iki ay içinde Hatay, Osmaniye ve İskenderun'da yaşanan olayları "Amanos'un eteklerinin bulunduğu Osmaniye, Hatay ve İskenderun. Son iki ayda burada peş peşe olaylar yaşandı. Birileri burayı kaşıyor. Hemen onun dökümüne bakalım..." şeklinde özetlemiş, PKK'nın bölgeye yapmış olduğu tüm saldırıları bir kez daha hatırlatmıştır. Daha sonra dört polisin şehit edilmesiyle ilgili haber "Güpegündüz saldırdılar" başlığıyla verilmiş ve "PKK elinde

kalaşnikoflarla Amanos'lardan şehre indi, dört polisi şehit etti. Hani güpegündüz şehrin göbeğinde denir ya, Hatay'da aynen öyle oldu. Şehre inen dört PKK'lı Dörtyol'da güpegündüz bir polis aracını çapraz ateşe tuttu... Polisler daha araçlarından inmeden çapraz ateşe tutuldu. Polisler silahlarını bile çekmeye fırsat bulamadı, üzerlerine yağan kurşunla ağır yaralandılar..." şeklinde olayın ayrıntıları aktarılmıştır. İlgili haber sırasında olaya tanıklık edenlerin ifadelerine, şehit olan dört polisin fotoğraflarına ve polis aracının saldırıya uğramış halinin görüntülerine yer verilmiştir. dört polisi şehit ettiği düşünülen üç sanığın yakalanmasının ardından İlçe Emniyet Müdürlüğü önünde yavaş yavaş toplanan kalabalık üç sanığı linç etmek istemiş ve polisten bu üç sanığı kendilerine teslim etmesini istemiştir.Bu linç girişimi haberi de " Çok vahim!..Linç edeceklerdi.. Olaylar gene tırmandı" başlığıyla verilmiş Deniz Arman ilgili haberi "Polis linç girişiminin önüne güçlükle geçti, daha doğrusu geçemedi, askeri çağırdı. Asker ve polis ortalığı ayağa kaldırdılar, havaya ateş açtılar yine olaylar durmadı bugün de devam etti. Sayın seyirciler orda dün gece ve bugün çok vahim gelişmeler yaşandı." cümleleriyle sunmuştur. Haberin verilmesi sırasında Emniyet binasına doğru koşan bir grup insanın ve onlara karşı koymaya çalışan polislerin görüntüleri tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilmiş, polisin ateş açtığı anlar ve bir grup insanın BDP binasını ve bazı vatandaşların ev ve işyerlerinin ateşe vermesiyle meydana gelen yangınlar ekranlara getirilmiştir. Karmaşa içinde sokaklarda koşturan insanların, yangın görüntülerinin ve havaya açılan ateş seslerinin verilmesinin yanı sıra polisin bu duruma müdahalesinin yetersiz kaldığı sık sık dile getirilmiştir: "Polis linç girişiminin önüne güçlükle geçti, daha doğrusu geçemedi, askeri çağırdı", "Polis kalabalık dağılsın diye havaya ateş açtı. Silah sesleri o kadar yoğundu ki polis bile, jandarma bile eğilmek zorunda kaldı.", "Polisin zaman zaman olaylara seyirci kaldığı gözlendi. Gruplar taşladı, kırdı, yıktı. Polis müdahale edemedi." ayrıca şehit olan polislerin cenaze görüntüleri ve yaşam öykülerine de yer verilmiştir. Ana haber bülteninde 22 dakika Hatay Dörtyol'daki olaylara ayrılmışken, 4 dakika ise Bursa İnegöl'de yaşanan olaylara ayrılmıştır. Benzer görüntüler 28.07.2010 tarihinde yayınlanan Ana Haber Bülteni'nde de "Dörtyol dün gece de ayaktaydı. Oysa adı konmamış bir sokağa çıkma yasağı vardı. Dörtyol'da dört polisin şehit edilmesi ilçeyi ayağa kaldırdı. BDP ilçe merkezi yakıldı doğu kökenlilere ait bazı dükkanlar ve işyerleri saldırıya uğradı." ifadeleri eşliğinde yayınlanmıştır. Hatay

Vali'sinin sokağa çıkılmamasının doğru olacağı yönündeki açıklamaları bölgede birçok kez anons edilmiş ancak bölge halkının Vali'yi dinlemediği haberde söylenmiştir. Ayrıca her iki günde de haberlerin sunulması sırasında "BDP binası ve doğu kökenlilere ait bazı işyerleri yakıldı" ifadesine yer verilmiştir. Bölgeye yapılan canlı bağlantıda " Fısıltı gazetesinden NİFAK" başlığı kullanılmış ve bölge halkının cep telefonu mesajlarıyla yönlendirildiği bilgisi aktarılmıştır. Yaklaşık 27 dakika boyunca Dörtyol (19 dk), İnegöl (4 dk) ve Yüksekova (4 dk) 'da gerçekleşen sokak olaylarıyla ilgili pek çok kaos görüntüsü ekranlara gelmiştir. 3. gün sokak olaylarına toplam 32 dakika ayrılmış, "Hatay alarmı" başlığıyla ana habere başlanmış ve bölgeye BDP'nin yapmak istediği ziyareti " BDP ziyareti ilçeyi gerdi", " Yürek ağızda", " BDP ilçeye alınmadı" ve "Dörtyol'da tansiyon hala yüksek" başlıklarıyla aktarılmıştır. Diyarbakır'da ve Hakkari'de yaşanan benzer olaylar korku efektli müzik eşliğinde ve karmaşa içindeki kalabalık ve polisin panzerlerle bu kalabalığa müdahalesi görüntüleriyle verilmiştir. 4. gün ana haber bülteninde 22 dakika boyunca " Nusaybin'i karıştırdılar", " Her saat olay, Yüksekova 92'nin Cizre'si", "Dörtyol'da bugün" ve " Alarm seviyesi düşütü" başlıklarıyla birlikte Dörtyol'da sükunetin sağlandığını, olayların kontrol altına alındığı bildirilirken, Nusaybin ve Yüksekova'da devam eden sokak olayları yayınlanmıştır. 5. gün toplam 3 dakikalık haberle Mersin'de çıkan sokak olayları aktarılmış, 6. ve 7. günler konuyla ilgili habere yer verilmemiştir.

Show TV

27.07.2010 tarihinde yayınlanan Show TV ana haber bülteni "Hatay'da 4 şehit isyanı" başlığıyla ve " Türkiye İnegöl'deki olayların şokunu atlatamadan Hatay karıştı" ifadeleriyle başlamıştır. Dörtyol sokaklarında askerin ateş açtığı anlar, sokaklarda çıkan küçük çaplı yangınlar, slogan atan kalabalık gruplar gerilim efektli müzikle birlikte ekranlara getirilmiştir. Daha sonra "Hatay'da hain pusu, 4 polis şehit! " başlığıyla teröristlerin polisleri nasıl şehit ettikleri, yöntemleri anlatılırken Hatay'da son iki ayda sıkça yaşanan terör olayları arka arkaya sıralanmış ve bu olayların çok arttığı dile getirilmiştir. Şehit yakınlarının şehit cenazelerindeki üzüntü ve ağıtları ekranlara getirilmiş, oğlunun tabutunun üstüne yaslanıp için için ağlayan

anne dakikalarca görüntülenmiştir. Şehitlerin ardından emniyet müdürlüğünün önünde toplanmaya başlayan çok yoğun bir kalabalık, askerin kalabalığı dağıtmak için havaya ateş edişi ve halkın attığı sloganlar "asker böyle sakinleştirebildi", "Dörtyol'da gergin gece" ve "havadan boş kovan yağdı" başlıklarıyla 8 dakika boyunca yayınlanmıştır. 4 dakikalık bir haberle de Hatay'da gece başlayan gerginliğin sabah saatlerinde de devam ettiği belirtilmiş yine sokaklara dökülmüş kalabalığın "Allahu Ekber" sloganlarıyla bağırmasını, Türk bayrağı asılı olmayan ev ve işyerlerinin camlarının indirildiği, polisin olaylara gaz bombası atarak müdahale ettiği görüntüler ekrana gelmiştir. İnegöl deki olayların yatıştığının bildirilmesine rağmen, birkaç gün önce yaşanan olaylar sırasındaki panik, koşturan insanlar, yanan sokaklar yine de tekrar yayınlanmıştır. (Toplam 27 dakika) Ertesi gün yayınlanan ana haber bülteninde 29 dakika boyunca Dörtyol, İnegöl ve Yüksekova'da ortaya çıkan sokak olayları ele alınmıştır. Dörtyol'da halkı yatıştırmak için valinin yaptığı konuşma yayınlanmış, ellerinde Türk bayraklarıyla sokaklarda koşturan insanlar, saldırıya uğramış işyerlerinin kırılan camları ve hasar gören yerleri ekranlara getirilmiştir. Daha sonra İnegöl ve Hatay'da olayları kimlerin ateşlediği sorgulanmıştır. BDP'li vekillerin Hatay'ı ziyaret edeceği bildirilmiş, şehit cenazeleri konu edilmiştir. 3. gün 20 dakika konuya ayrılmış, BDP'lilerin ilçeyi ziyaret etmek istediği fakat ilçenin girişinde konvoyun yetkililer tarafından ilçeye alınmadığı belirtilmiş, sıralanmış asker, polis ve açların görüntüleri "BDP heyeti yoldan döndü" ve "Dörtyol'da gergin gün" başlıklarıyla yayınlanmıştır. Diyarbakır, Hakkari ve İnegöl'de yaşanan benzer olaylar ise " havai fişek, Molotof, taş!" başlığıyla aktarılmıştır. 4. gün Dörtyol'da hayatın normale döndüğü, dükkanların açılmaya başlandığı ve Cuma hutbesinde barış mesajlar verildiği dile getirilmiştir. (15 dakika). 5. gün Erdoğan'ın Hatay mitingine yer verilirken, 6. ve 7. günler olayla ilgili haber yayınlanmamıştır.

ATV

ATV 27.07.2010 tarihinde yayınlanan ana haber bülteninde konuya 22 dakika ayırmıştır. Dörtyol'da polise kurulan pusu sonucu 4 şehit verildiğini, bu olayın ardından pusuyu kurduğu iddiası ile yakalananların emniyete getirildiği haberi

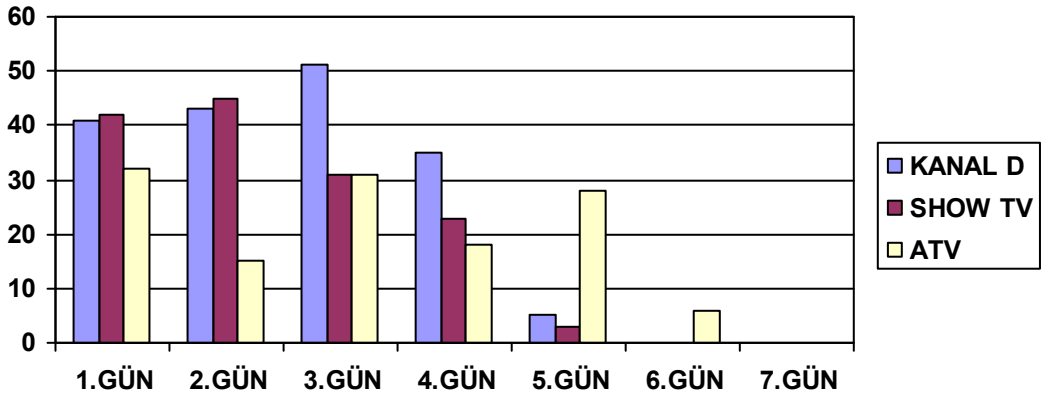
üzerine halkın Dörtyol Emniyet Müdürlüğü önünde toplanması, sloganlar atan öfkeli kalabalığın yetkililerce sakinleştirme çabaları, dağıtılamayan grubun havaya ateş açarak dağıtılmaya çalışılması ve yaşanan karmaşa sırasıyla anlatılmış " panzerler biber gazının dağıttığı kalabalıktan kurtulup karanlıkta kayboluyor, kalabalığın öfkesi önüne geçilemez durumda, sokaklar kelimenin tam anlamıyla savaş alanına dönmüş halde" ifadeleriyle olayın korkunç boyutu gözler önüne serilmiş ve kalabalığın kuşbakışı çekilmiş görüntülerine bu esnada yer vererek tam bir kargaşa olduğu ispatlanmıştır. Olaylı gecenin bitimi ise " gecenin bilançosu büyük, Dörtyol'un neredeyse tüm sokaklarına ulaşan gerilimde gözaltı sayısı belli değil ama çok sayıda dükkanda hasar var" şeklinde aktarılmıştır. "Provokasyon sürüyor", " Provokatörler yeniden sahnede", " Hatay ürkütücü gecenin sabahına işte böyle uyandı" başlıklarıyla ertesi gün bir grup insanın ellerinde katı cisimlerle çeşitli iş yerlerine saldırdığı görüntüler ekranlara gelmiştir. Daha sonra İnegöl'deki olayların yatıştığı ve sağduyunun galip geldiği duyurulmuş ve çeşitli siyasilerin konuyla ilgili açıklamalarına yer verilmiştir. 28.07.2010 tarihinde ilgili konuya 10 dakika ayrılmış Vali'nin bölgede yaptığı konuşma yayınlanmış, ayrıca bir vatandaşın eylem yapan çocuklara anne ve babalarının sahip çıkması gerektiği yönündeki açıklamalarına hak vererek yer vermiştir. " işte o gecenin sabahı, mahallede neredeyse camı kırılmamış dükkan yok", " SMS'li provokasyon", " Çocuklar yine ön saflarda" gibi başlıklarla Yüksekova, Dörtyol ve İnegöl'deki olayların görüntülerine yer verilmiştir. 3. gün ilçeyi ziyaret etmek isteyen 40 araçlık BDP konvoyunu geri dönmesi için polisin ikna turları ve yine İlçe Emniyet Amiri'nin kızgın kalabalığı dağılması için ikna etme çabası yayınlanmıştır. Canlı yayın bağlantısıyla ilçedeki son durum aktarılmış ancak bölgede yaşanan sokak olayları tekrar yansıtılmıştır. Toplam 21 dakika süren bu haberlerin ardından İnegöl'de yaşanan benzer olayların ardından 11 kişinin tutuklandığı bildirilmiştir. 4. gün 12 dakikalık haberle bölgede tansiyonun düştüğünü, Cuma hutbesinde kardeşlik mesajı verildiğini, 4 polisin şehit edilmesi sırasında kullanılan aracın kime ait olduğu konusundaki şüpheleri irdelemişler, 5. gün ana haber bülteninde toplam 19 dakika olmak üzere Erdoğan'ın Hatay ziyareti ve burada gerçekleştirdiği mitingi yayınlanmıştır. 6. gün sadece 4 dakika konuyla ilgili haber yapılmış " Dörtyol'da derin kuşku" başlığı ile halkı kimlerin galeyana getirdiği, teröristlerin kullandıkları aracın kime ait olduğu, olaylardan önce

istihbaratçıların görüşmeleri tartışılmıştır. 7. gün ise herhangi bir habere rastlanmamıştır.

Değerlendirme

Temmuz ayında Dörtyol, Yüksekova, Nusaybin gibi çeşitli yerlerde ortaya çıkan sokak çatışmaları halkın çeşitli nedenlerle galeyana gelmesiyle oluşmuştur. Medyanın olayları tüm sıcaklığıyla ve ayrıntılarıyla aktarması halkı sakinleştirmek yerine olayları daha da derinleştirip kutuplaşmayı arttırabilecektir. İncelenen üç kanalda da sokakta koşuşturan insanlar, camları kırılmış işyerleri, sokakta çıkan yangınlar ve olayları çaresizce engellemeye çalışan güvenlik güçleri tekrar tekrar ekranlara getirilmiş ve sanki ülkede iç savaş varmışçasına yayın yapılmıştır. Her şeyin kontrol altına alındığı 3. günden itibaren sokaklarda yaşanan karmaşa ısrarla yeniden yayınlanmıştır. Kullanılan gergin ve korku dolu müzikler bu hissi kuvvetlendirmiş, devletin bu durumda çaresiz kaldığı, olaylara yeteri kadar müdahale edemediği ve yetersiz olduğu vurgulanmıştır. Kullanılan başlıklar ise korkutucudur: “Amanos’un etekleri gergin", " Çok vahim!..Linç edeceklerdi.. Olaylar gene tırmandı”, “yürek ağızda”. ATV’nin diğer kanallara göre olayları daha fazla büyütme ihtimaline daha ihtimamlı yaklaştığı ve paniği, nefreti ve korkuyu arttırıcı yayın yapmamaya özen gösterdiğini söylemek mümkündür.

Kanal D ve Show TV, olayın ilk günlerinde ana haber bülteninin önemli bir kısmını sokak çatışmalarına ayırmış, hayatın normalleşmeye başladığı 4.günün ardından ise bölgenin durumuna ilgi göstermemiştir. ATV ise diğer kanallara nazaran ana haber bülteninde daha az yer vermiş ve daha uzun bir süre bölgenin nabzını takip etmiştir.

Grafik 2: Sokak olayları haberinin kanal ve günlere göre % dağılımı

2.5.4.3-Şemdinli'de PKK Saldırısı 19.06.2010

19 Haziran 2010 tarihinde saat 02.00 sularında Hakkari'nin Şemdinli İlçesinde PKK'lı teröristlerin askeri birliğe düzenledikleri saldırı sonucu 9 asker şehit olmuş, saldırının ardından mayın patlaması sonucu iki asker daha şehit düşmüştür.

Kanal D

Kanal D ana haber bülteni, 19.06.2010 tarihinde toplu bir şeklide komando marşı okuyan askerlerin görüntüleriyle başlamıştır. "Kanlı cumartesi" başlığıyla çatışma görüntüleri yayınlanmış ve olayla ilgili genel bilgiler verilmiştir. Son dakika başlığı ile olay yerine canlı bağlantı gerçekleştirilmiş, son durum genel hatlarıyla aktarılmış ve Başbakan ve Cumhurbaşkanı'nın yaptıkları yazılı açıklamalar okunmuştur. Ardından BDP, CHP ve MHP'nin hükümetle ilgili eleştirileri yer almıştır. Şehit ailelerinin acılı haberi aldıkları ilk anlar ise "işte o an, 11 ev yanıyor" başlığıyla sunulmuş haberi alan ailelerin acılı feryatları duygusal bir müzikle birlikte yayınlanmış " kor ateşi 23 yaşındaki er Sabahattin Derin'in Muğla Milas'taki evine işte böyle düştü, acı haberi havacılar verdi, şehidin annesi Melek Derin kendinden geçti, talihsiz acıyı kabullenmek istemedi, anneyle birlikte şehidin kardeşleri de fenalık geçirdi" ifadelerine yer verilmiş, şehidin yakınlarına mikrofon uzatılmıştır. Tam 46 dk (tüm haber bülteninin %73'ü) boyunca askerler ve teröristler arasında

çıkan bu çatışma ve sonuçlarıyla ilgili haberlere yer verilmiş, konu çeşitli yönleriyle değerlendirilmiştir. Ertesi gün ise ana haber, 11 şehit için yapılan askeri cenaze töreninin görüntüleri (fonda şehit ailelerin feryatları ve askerlerin topluca söylediği komando marşı yer alıyor.) ile başlamıştır. Ana haber bülteni boyunca toplam 55 dk süren şehit haberlerinin yaklaşık 38 dakikasında şehitlerin hayat hikayesine yer verilmiştir. Babalar gününde hayatını kaybeden şehitlerin hikayeleri babalar günü üzerinden kurgulanmış ve şu şekilde sunulmuştur: "Bugün haziranın üçüncü pazarı, babalar günü, bugün haziranın üçüncü pazarı 11 babanın ayakta ölümü…(ağlayan baba gösteriliyor) oğluumm, oğlum diyebildi sadece, oğlu aslanı o 11 kahramandan biriydi, 11 kahraman babalarına babalar gününde şahadetlerinin hatıra bıraktı.. şehit babası Mustafa erdem, oğlunu şehit er Ramazan Erdem'i bekledi bugün Zonguldak'taki bu küçük evde, oğlu 20 yaşındaydı daha, gencecikti, annesini çok küçükken kaybetmişti, babası her şeyi olmuştu, babası bugün her şeyini kaybetti..", "Şehit babası Ramazan Kara, sessizce ağladı, Urfa'daki bu mütevazi evinin biraz dışında, o sessizce ağladı ama şehit uzman çavuş Ömer Kara'nın annesini kimse susturamadı.(ağlayan annenin yerde çığlıklar atan görüntüleri)" Benzer şekilde şehit babası Sadık Saydam, Abdullah Tosun ve şehitler Elas Esendere ve Süleyman Ballan'ın da yaşam öykülerine yer verilmiştir. Daha sonra "işte o anlar, tam 5 saat böyle çatıştılar" başlığıyla 44 saniyelik çatışma anı görüntüleri yayınlanmıştır. "Acı durakları, şehit cenazeleri", "11 fidandılar hainleri sevindirmeyeceğiz", "Başkent ağladı, beni de götürün yanına" "Acı'dan canlı" "Edirne iki şehidine ağlıyor" başlıklarıyla şehitlerin memleketlerinde gerçekleştirilen cenaze törenleri ve ailelerinin acılı haykırışları defalarca ekranlara getirilmiştir. Haber bülteninin %90'ı terör haberlerine ayrılmış ve en çok şehit ailelerin çektiği acı ekranlara getirilmiştir. 21 Haziran 2010 tarihinde yayınlanan ana haber bülteninde ise 15 dakika boyunca devlet büyüklerinin bölgeye yaptığı ziyaretler ve çatışma gecesi yaşanana olaylar ayrıntılı bir şeklide anlatılmış, 23 dk boyunca ise " Hakkari'den Edirne'ye, iki fidan, on binler..." , "3 fidan, 3 şehir, binler aktı, ağladı" başlıklarıyla yurdun çeşitli bölgelerindeki şehit cenazeleri görüntüleri yayınlanmış ve yine şehitlerle ilgili hayat hikayeleri anlatılmıştır. Sonraki 14 dakika boyunca ise BDP, MHP ve CHP'nin konuyla ilgili açıklamalarına yer verilmiş böylece 52 dakika boyunca (toplam haber bülteninin % 82'si) konuyla ilgili haber yapılmıştır. 22 Haziran'da ise İstanbul

Halkalı'da askeri araca yönelik bomba saldırısı sonucu hayatını kaybedenler haber yapılmış, teröre yönelik olarak Başbakan'ın, parti liderlerinin, Genelkurmay Başkanı'nın açıklamalarına yer verilmiş, terör konusunda çalışmaları olan Sedat Laçiner konuk edilmiştir. Sonraki günlerde Halkalı'da meydana gelen terör eylemiyle ilgili ayrıntılar yer almış fakat Şemdinli'deki çatışmayla ilgili doğrudan haber yayınlanmamıştır.

Show TV

Show TV olayın gerçekleştiği ilk gün, ana haber bülteninde "Kara Cumartesi", "Hakkari'de şehit sayısı 11'e çıktı" ," Hakkari'de mayın tuzağı" başlıklarıyla 22 dakika boyunca genel bilgiler aktarmış, olayın nerede, ne zaman ve nasıl gerçekleştirildiği bildirilmiştir. Daha sonra ise 5 dakikalık bir süre zarfında şehit olanların yaşam öyküleri ekranlara getirilmiştir: " Kimi biliyordu, kimi aklından bile geçirmek istemiyordu onlar aylardır aynı kokuyla yaşıyordu, korktukları başlarına geldi, terör belası onların evlatlarını da şehit listesine ekledi. Sakarya Arifiye'de teskeresine 57 gün kala Mutlu Saydan'ın babası Sıddık Saylan babalar günü arifesinde hayatının en büyük darbesini aldı. 10 kardeşti Mutlu, ailesi Muş'tan Sakarya'ya göç etmişti, burada kazanıyordu ekmeğini, market işleterek, abileri şehit olduğunu öğrenince isyan etti… Baba Sıdık Saylan biliyordum dedi, çocuğumun öleceğini biliyordum. (babanın açıklamaları) …teskeresine 2 ay kala şehit ola Mehmet Ali Tosun giderken baba evinin tepesine bayrak asmıştı, şahadet haberiyle ay yıldızlı ikinci bayrak asıldı yanı başına, annesi Müşerref, babası Abdullah ve kız kardeşi Fatma gözyaşlarına boğuldu ama aile hainleri sevindirmemek için metanetini korumaya çalıştı. Aynı saatlerde uzaklarda bir başka adres başka ana babaların yürekleri kavruldu…" şeklinde sürüp giden hikayeler anlatılırken şehit yakınlarının yası ekranlara getirilmiş, anne ve babalarına mikrofon uzatılarak ne hissettikleri sorulmuştur. Haberin daha sonraki 20 dakikalık bölümünde ise terör örgütüne yönelik gerçekleştirilen operasyonlardan, saldırının sebebine, açılımın terör sürecini nasıl etkilediğinden parti liderlerinin konuyla ilgili yaptıkları açıklamalara kadar çeşitli haberler ekrana gelmiştir. Toplam 47 dakika boyunca (ana haber bülteninin % 74'ü) şehit haberlerine yer verilmiştir. Ertesi gün "Babalar gününde kahrolduk" , "

Devlet töreniyle uğurlandılar", " 8176. şehit cenazesi", " Devletin zirvesi törendeydi" başlıklarıyla şehitler için düzenlenen cenaze töreni ekranlara getirilmiş, Türk bayraklarına sarılı sıralanmış 11 şehit cenazesi sıklıkla gösterilmiştir. Sonra 10 dakika boyunca Edirne'de, Ankara'da, Muğla'da ve çeşitli şehirlerde şehitlerin anne ve babalarının çocuklarının ölüm haberini ilk aldığı anlar, şehit evlerine asılan bayraklar, cenaze törenleri, anne-baba ve akrabaların açıklamaları gibi öğelere yer verilmiş ve yine şehitlerin hayat hikayeleri en acıklı ayrıntılar vurgulanarak anlatılmıştır. "Ölümle aynı yerde yaşamak" başlığıyla verilen haberde Hakkari'de yaşayan çocuklara ve kadınlarla röportaj yapılmış, terörle yaşamanın nasıl bir şey olduğu sorulmuştur. Ana haber bülteninde tam 1 saat boyunca terör eylemi, şehitler, siyasi liderlerin yaptığı açıklamalar, olay yeri canlı bağlantıları, yurdun çeşitli bölgelerinde terörü protesto eden eylemler gibi olayın çeşitli boyutlarını yansıtan görüntüler verilmiş, haber bülteninin %95'i ilgili olaya ayrılmıştır. Terör eyleminin gerçekleşmesinin ardından 3. gün ise yine haber bülteninin %85 gibi önemli bir bölümü bu olaya ayrılmış, Başbakan'ın bölgeye ziyareti, teröre karşı devletçe alınacak önlemler, çatışma bölgesinin son durumu gibi konular işlenmiştir. 22 Haziran 2010 tarihinde bir başka terör eylemi gerçekleşmiş İstanbul Halkalı'da 5 şehit verilmiştir. O günün ana haber bülteni İstanbul'da yaşanan bombalama eylemine daha fazla yer vermiş ve Şemdinli'de ve İstanbul'da yaşanan terör olayları birleştirilerek haber yapılmaya başlanmıştır. 23 Haziran'da ise Şemdinli ve Çukurca'da karakol basan teröristlerin öldürüldüğü haber yapılmıştır.

ATV

Çatışmanın gerçekleştiği gün ATV ana haber bülteni, "Hakkari'de 10 şehit" haberiyle başlamış ve bölgeye canlı bağlantı yapılıp son haberler alınmıştır. Arşiv görüntüsü olup olmadığı belirtilmeyen çatışma görüntüleri verilerek olayla ilgili detaylar aktarılmıştır. Yaklaşık 15 dakikalık genel bilgilendirmeden sonra "yüreklere ateş düştü,10 şehit askerin evinde acı, feryat ve gözyaşı" ve "İki dil, tek acı 10 evden Türkçe ve Kürtçe ağıtlar yükseldi" başlıklarıyla şehit ailelerin ağlayarak feryat eden hallerinin görüntüleri yer almıştır. Bir süre sonra şehit sayısının 11'e yükseldiği belirtilmiş, 40 dakika boyunca bu çatışma habere konu edilmiştir. İkinci gün haber

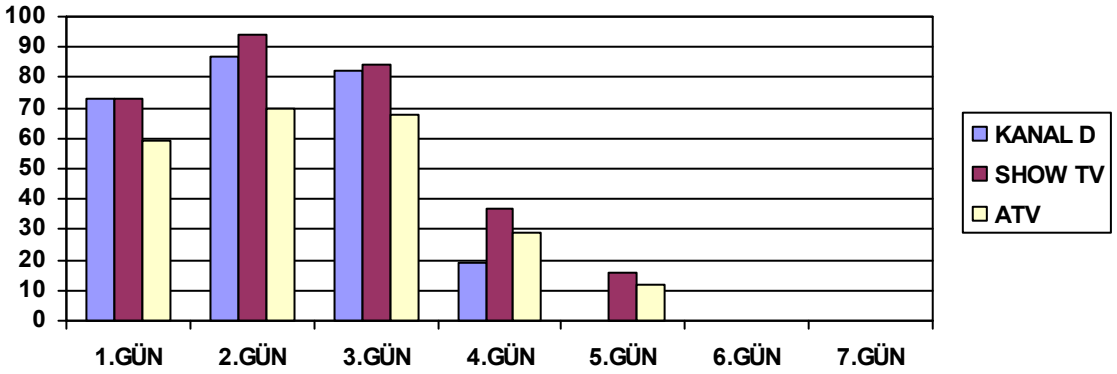
bülteni yine şehit haberleriyle başlamış ve Van'da gerçekleştirilen toplu cenaze töreni görüntülenmiştir. Görüntüler esnasında şehitlerin isimleri tek tek sayılıp tabutlarına yakın mesafeden çekim yapılarak etkileyici bir giriş yapılmıştır. "Ateşin düştüğü yerler, 11 kahraman şehidin yarım kalan hikayeleri" başlıklı haberde " Hakkari'nin Şemdinli ilçesinde terörist saldırısında şehit düşen askerlerden piyade er Mehmet Tosun 21 yaşındaydı, terhis olmasına 2 ay kalmıştı. Şehit olmadan önce evine gönderdiği saatli hediyede komando vasiyeti yazılıydı. Ailesiyle son konuşmasında da onun için dua etmelerini istedi. Acı haber Aydın'daki baba ocağına ateş düşürdü (anne ve babasının hıçkırıkları ekranlarda). Mehmet Ali Tosun'un askere gitmeden kendi eliyle diktiği Türk bayrağının yanına bir bayrak daha koydu. Piyade asker Mustafa Kayın 20 yaşındaydı, 7 aylık askerdi, saldırıdan 1 gün önce abisine cep telefonundan mesaj attı, hakkınızı helal edin dedi…" ifadeleriyle şehitlerin aileleriyle son konuşmaları dile getirilmiştir. Daha sonra istihbarat eksikleri, 250'ye yakın teröristin nasıl bölgeye sızdığı gibi konular tartışılmıştır. Toplam 48 dakika boyunca terör eylemiyle ilgili haberlere yer verilmiştir. 3. gün ise 46 dakika boyunca Hakkari'deki çatışmayla ilgili olarak, devletin güvenlik zirvesi, Başbakan ve Genelkurmay Başkanı'nın çatışma bölgesine ziyaretleri ve Keşan ve Milas'ta on binlerin katıldığı şehit cenaze törenlerine yer verilmiştir. 4. ve 5. gün İstanbul Halkalı'da askeri araca düzenlenen bombalı saldırı gündemi oluşturmuş ve terör olaylarının tümü üzerinden çeşitli tartışmaların ve açıklamaların yapıldığı haberler ekranlara getirilmiştir.

Değerlendirme

Terör eylemcileri için medyanın ana işlevi hedef kitle için işlenmiş sembolik saldırının mesajlarının hedef kitleye ulaştırılmasıdır. Medya bu mesajları ne kadar uzun ve etkileyici yansıtırsa terör o kadar hedefine ulaşmış demektir. Geniş kitlelere çeşitli mesajlar iletmenin en kolay yolu olan medyayı, terör örgütleri amaçlarına ulaşmada bir araç olarak kullanmaktadırlar. Yukarıda Türkiye'de en çok izlenen kanalların terör olaylarını nasıl haber yaptıkları anlatılmış ve incelenen kanalların tümünün terör eylemlerini tüm ayrıntılarıyla sansasyonel başlılarla aktardığı, terör eylemlerinde hayatını kaybeden askerlerin hayatları ve aileleriyle ilgili olarak halkı

üzecek, terör örgütünün yıldırıcı özelliğini vurgulayacak, yurdu acıya boğacak ayrıntıların çok sık kullanıldığı görülmüştür. Etkileyici hayat hikayeleri, duygusal–dramatik müziklerle birlikte sunularak yaratacağı etkiler arttırılmıştır. Terör eylemleri günlerce gündemden düşmemekte, acılı ailelerin ve şehit cenazelerinin görüntüleri defalarca ekranlara getirilmektedir. Bu durum terör olaylarının ardından sorumluluk sahibi bir yayıncılık yapılmadığının göstergeleridir. Terör eylemlerinin amacına ulaşmasına yardımcı olan ve tüm halkı derinden etkileyen bir tutum sergilenmektedir.

İncelenen üç kanal da Şemdinli'de gerçekleşen bu vahim olaya haber bültenlerinde geniş yer vermiş, ilk 3 gün ana haber bülteninde konuya ayrılan bölüm %60'ın altına hiç düşmemiştir. 3 kanalda ilk 3 günün ortalaması ise %75'tir. Terör eylemlerinin tüm halkı ilgilendirdiği, saldırının toplumsal, siyasal ve insani boyutlarıyla birçok kişiyi etkilediği göz önünde bulundurulduğunda bu rakamların yüksekliği kabul edilebilirdir. Ancak burada sorun teşkil eden nokta, ana haber bülteninde konuyla ilgili yapılan haberlerin büyük bir kısmının 5N 1K kuralından uzak bir şekilde tamamen duygusal boyutlarının ekranlara getirilmesidir. Örneğin Kanal D olayın gerçekleştiği ikinci gün toplam 55 dakika haber yapmış ancak bunun 38 dakikasında şehitlerin yaşam öykülerini aktarmıştır. İlk gün yapılan haberlere nazaran ikinci ve üçüncü günler konuyla ilgili daha uzun süre haber yapıldığı gözlenmektedir. Bu durum habercilerin şehitler ve yakınlarının hayat hikayelerine ulaşması, şehit cenazelerinin gerçekleşmesi ve böylece daha fazla "dramatik öğeye" ulaşılması sonucu haberin daha uzun yapılabilmesiyle açıklanabilir. Bu ise terör örgütünün toplumu derinden etkilediği eylemler gerçekleştirebildiği imajını oluşturmakta ve terörün medya üzerinden amaçlarına ulaşmalarını sağlamaktadır.

Grafik 3:Terör saldırısı haberinin kanal ve günlere göre % dağılımı

2.5.4.4-Deniz Baykal'ın İstifası 10.05.2010

Ana muhalefet partisi lideri Deniz Baykal'ın partisinden bir milletvekili ile ilişkisi olduğu öne sürülmüş ve bu durumu ispatlayan kasetin basına sızdırıldığı iddia edilmiştir. Bu gelişmelerin ardından Deniz Baykal 10 Mayıs 2010 tarihinde bir basın toplantısı düzenleyerek partisinin genel başkanlığından istifa ettiğini açıklamıştır.

Kanal D

Kanal D 10 Mayıs'ta yayınlanan ana haber bülteninin tamamını bu konuya ayırmış ve istifayı çeşitli yönleriyle değerlendirmiştir. İlk olarak "İşte tarihi konuşma, Deniz Baykal böyle istifa etti" başlığıyla Baykal'ın basın toplantısında yaptığı konuşmanın tümü ekranlara getirilmiştir. Ardından CHP Genel Merkezi'nin önünde yayın yapılmış, CHP'nin önde gelen üyeleriyle Baykal'ın geri dönüp dönmeyeceği konusunda röportaj yapılmıştır. Deniz Baykal yaptığı konuşmada hükümeti suçlamış ve Başbakan'ın suçlamalara verdiği cevap gecikmeden "Erdoğan köpürdü" başlığıyla verilmiştir. Deniz Baykal'ın istifası sırasında gözyaşı döken partililer görüntülenmiş ve "böyle istifa etti Baykal, gözyaşları içinde...CHP Genel Başkanı olarak geldiği Merkez'den CHP Antalya milletvekili olarak çıktı….konuşmakta zorlandı, sesi titredi.İstifa ettiği haberi hemen yayıldı Genel Merkez'e, sadece kurmayları değil parti çalışanları da gözyaşlarına boğuldu."

ifadeleriyle Deniz Baykal'ın istifasının çevresinde yarattığı üzüntü dile getirilmiştir. Ertesi gün Deniz Baykal'ın istifası üzerine yerine vekaleten kimin getirildiği, parti lideri olarak kimin düşünüldüğü, Baykal'ın geri dönmesini isteyen bir grubun Baykal'ın evinin önünde eylem yaptığı aktarılmış ve MHP, BDP ve CHP'nin durumla ilgili açıklamalarına yer verilmiştir.(42 dakika) Gündemle ilgili ilgi çeken noktalar, ilk olarak Deniz Baykal'a ait olduğu iddia edilen görüntülerin hükümetin bir komplosu olduğu iddiaları ve Başbakan'ın konuyla ilgili açıklamalarına geniş yer verilmesi, ikinci olarak Deniz Baykal'ın veda konuşmasında "ABD'den, Pensilvanya'dan aldığım üzüntü ve destek mesajlarının samimiyetine inandığımı da belirtmek isterim." ifadelerinin anlamı ve bunun üzerine Fethullah Gülen'in yaptığı açıklama olmuştur. Ayrıca Deniz Baykal'a ait olduğu söylenen görüntülerin teknik analizine de yer verilmiştir. Baykal'ın istifasını takip eden 3. gün ise ana haber bülteninde 23 dk boyunca bu konu işlenmiş, Kılıçdaroğlu'nun aday olup olmayacağı tartışılmış, "Baykal güncesi" başlığı ile Baykal'ın evinin önünde yapılan geri dön eylemi ve Baykal'ın uzaktan çekilmiş görüntülerine yer verilmiştir. 4. gün Baykal'ın evinden ilk kez çıkışı ve onu takip eden gazeteci ordusu ekranlara getirilmiş, Baykal'ın yerine kimin geleceği konu edilmiştir.(22 dakika) 5. gün bu süre 11 dakikaya düşmüş ve Baykal-Kılıçdaroğlu görüşmesi, Başbakan ve Baykal'ın karşılıklı sert sözleri yansıtılmıştır. 6. gün 3 dakikalık bir haberle Deniz Baykal'ın evinin önünde yapılan eylemin sona erdiği duyurulmuştur. 7. gün 2 dakikalık bir haber yapılmıştır.

Show TV

Show TV ana haber bülteni, 10 Mayıs 2010 tarihinde Deniz Baykal'ın istifasına 53 dakika ayırmış, istifayı "CHP'de şok, Baykal istifa etti" başlığıyla duyurmuştur. Show TV bu haberlerin 23 dakikasını Baykal'ın yaptığı "bunun bir komplo olduğu ve bundan da hükümetin sorumlu olduğu" açıklamalarına ayırmış, böylece komplo iddialarına vurgu yapmıştır. Daha sonra ise Baykal'ın istifası sırasında ve sonrasında partililerin gözyaşlarına boğulmasını ekranlara getirmiş olayın duygusal boyutuna dikkat çekmiştir. İstifadan sonra partinin durumunun ne olacağı, Deniz Baykal'ın ne yapacağı, kimin aday olacağı gibi sorular yanıtlanmaya

çalışılmıştır. 2. gün 43 dakika bu konuya ayrılmış ve Baykal'ın parti başkanlığına geri dönmesi için yapılan baskılar, evinin önünde gerçekleştirilen eylem ve çeşitli partililerin Baykal'ın geri dönmesi ile ilgili görüşleri ele alınmıştır. Nesrin Baytok'un istifa edip etmeyeceği de tartışılmış, Nesrin Baytok'un bu konuda sessiz kaldığı aktarılmıştır. (3 dakikalık haber) Komplo kurmakla suçlanan AKP'nin yaptığı açıklamalar 4 dakikalık haberle ekranlara getirilmiştir. 3. gün 31 dakika Baykal'ın istifasına ayrılmıştır. Ana haber bülteninde 9 ayrı adayın ismi verilerek CHP'nin yeni liderinin kim olması gerektiği hakkında kısa mesaj yoluyla anket yapılmış bültenin sonunda ise sonuçlar açıklanmıştır. 4. gün 21 dakika, 5. gün 31 dakika, 6.gün 18 dakika ve 7.gün 11 dakika bu konuya ayrılmış CHP parti liderliğine kimin aday olacağı, Baykal'ın evinin önünde eylem yapan gençler, Baykal'ın evinden görüntüler, Kılıçdaroğlu-Baykal görüşmesi gibi olaylara yer verilmiştir.

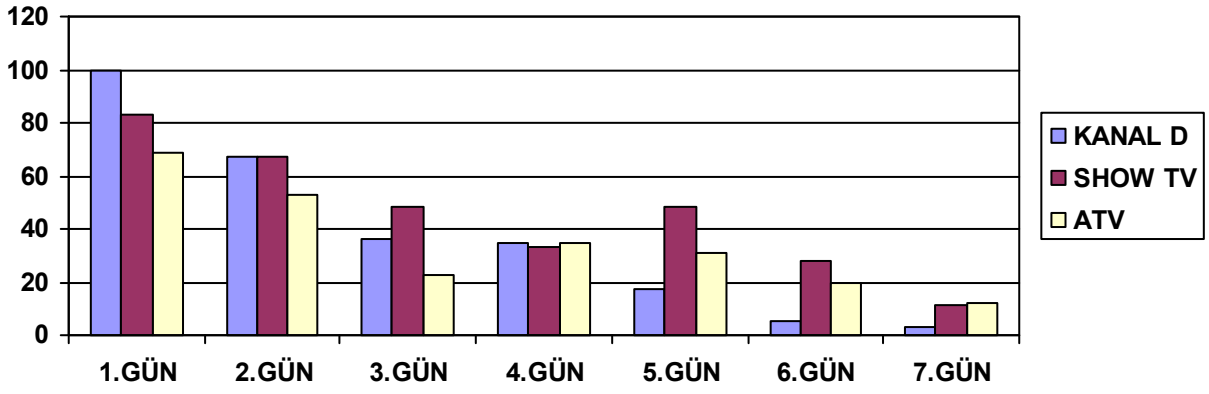
ATV

ATV 'nin 10 Mayıs 2010 tarihli ana haber bülteni "siyasette deprem" başlığıyla başlamış ve Deniz Baykal'ın istifa konuşmasının tümü ekranlara gelmiştir. Daha sonra ana haber " Baykal dinleniyor", " Penisilvanya vurgusu", " Erdoğan'dan ağır yanıt" "Baykal dönemi bitti", "Siyasette deprem", "CHP lider arıyor", "Baytok sessizliğini bozdu" ve " Sarıgül yargıya başvurdu" başlıklarıyla devam etmiş toplam 47 dakika bu konuya ayrılmıştır. Deniz Baykal'ın istifasının takip eden ikinci günde ana haber bülteninde bir grup CHP'li gencin Deniz Baykal'ın evinin önünde çadır kurduğu, Genel Kurul'a kadar parti başkanlığına kimin vekalet edeceği ve söz konusu kasetin montaj olup olmadığı üzerine yoğunlaşılmıştır.(36 dakika) 11 Mayıs'ta yayınlanan haberlerde Olcay Baykal'ın arabaya binerken çekilen görüntüleri ve Deniz Baykal'ın evinde dinlendiği sırada bahçesinde çekilen görüntüleri ekranlara getirilmiştir. 3. gün 16 dakika, 4. gün 24 dakika, 5. gün 21 dakika, 6. gün 14 dakika ve 7. gün 8 dakika ayrılan Deniz Baykal'ın istifası ve ardından yaşanana olaylarda zaman zaman siyasiler arası yaşanan polemiklere yer verilmiş, karşılıklı atışmaları ekranlara getirilmiştir.

Değerlendirme

Her ne kadar Deniz Baykal'a ait olduğu öne sürülen görüntülerin ortaya çıkması ile istifa kararı siyasi nitelik taşısa da kişilik hakları ve özel hayatın gizliliği kavramları bu noktada ön plana çıkmaktadır. Üç kanal da Deniz Baykal'ın istifasına bir hafta boyunca geniş yer ayırmış, ancak söz konusu kamera görüntülerinin yayınlandığı hiç görülmemiştir. Bu konuda ortak bir tavır sergileyen üç kanal, zaman zaman polemiklere geniş yer verse de "söylenmiş sözlerin" ötesinde kışkırtıcı yorumlar yapmamış ve sansasyonel başlıklar kullanmamışlardır. Söz konusu görüntülerin gerçekliği ya da kurgu oluşu tartışılmış, kesin yargılara varılmamış, polisin üzerinde araştırma yaptığı belirtilmiştir. Bu anlamda kişilik haklarını zedeleyebilecek, kişileri küçük düşürücü ya da izleyenlerin kesin yargılara ulaşabileceği yayınlardan uzak durulmuş, özel hayata saygılı yayın yapıldığı tespit edilmiştir.

İncelenen 3 kanal Baykal'ın istifasına çok geniş yer ayırmıştır. Bunda istifayla birlikte, Türk siyasi hayatının temel taşlarının yerinden oynaması, farklı bir politik düzenin oluşmaya başlaması ve politik aktörlerin toplumun geleceği için önemli oluşunun etkileri vardır. Ana haber bülteninde, ilgili habere ayrılan süre adım adım azalma eğilimi göstermiş, ancak incelenen 7 gün boyunca Deniz Baykal'ın istifası ve sonrasında yaşananlar gündemden hiç düşmemiştir.

Grafik 4:Deniz Baykal'ın istifa haberinin kanal ve günlere göre % dağılımı

2.5.4.5-Siirt'te tecavüz Vakası 27.04.2010

Siirt'te 21 Nisan 2010 tarihinde ilköğretim öğrencisi olan beş kız çocuğuna okul müdür yardımcısı tarafından tecavüz edildiği iddiasıyla ilgili olarak soruşturma başlatılmış ve 15 kişi gözaltına alınmıştır. Siirt Sulh Ceza Mahkemesi, nitelikli cinsel istismar suçundan soruşturmanın yürütüldüğü, şüphelilerin tespitine ilişkin soruşturma işlemlerinin devam ettiği ve mağdurların çocuk olduğu gerekçesiyle 5187 sayılı yasanın 3/2 ve Anayasa'nın 26. ve 28. maddeleri gereği görsel, basılı yazılı yayınlarda "yayın yasağı" getirilmesini öngörmüş, ilgili hüküm 26.04.2010 tarihinde tüm kanallara tebliğ edilmiştir. Beş kız çocuğuna tecavüz edildiği iddialarının ardından, yaklaşık 1 yıl önce yaşanan tecavüz olayı da gün yüzüne çıkmıştır. Nisan 2009'da Pervari ilçesinde bebek yaşta iki çocuk kaybolmuş, daha sonra biri boğulmuş olarak biri de donmak üzere iken bulunmuştur. Çamurlu giysilerle donmak üzereyken bulunan çocuğun vücudunda kesik ve çürükler olduğu ve tecavüze uğradığı saptanmış, bunun üzerine yapılan araştırmalar sonucunda bu iki bebeği 14 yaşındaki kuzenlerinin, kendisine şantaj yapan sekiz çocuğa "sunduğu" belirlenmiştir.

Kanal D

Kanal D, 26 Nisan 2010 tarihinde ana haber bülteninde bu olaya yer vermiş sunucu Mehmet Ali Birand " bu haberi duyduğumda kanım dondu, ne diyeceğimi bilemedim" diyerek habere başlamış, haber "Kanımız dondu, bunu şeytan bile yapamaz" başlığıyla ve " ikisi de bebekti, biri 2 diğeri 3 yaşındaydı. 2'si de tecavüz kurbanı oldu. Kız bebek vahşice öldürüldü, erkek bebek ölümden döndü." gibi etkileyici ifadelerle devam etmiştir. Ana haber bülteninde yaklaşık 11 dakika ayrılan haberde Siirt valisinden olayla ilgili bilgi alınmış, olayın 1 yıl geçmesine rağmen hala sonuçlandırılmadığı ve savcılığın beklediği adli tıp raporunun bile henüz oluşturulmadığı üzerinde durulmuştur. İkinci gün ise ana haber bülteninde 16 dakika boyunca bu olay işlenmiş " skandal üzerine skandal yaşanıyor", "çocuk vahşeti", "sorumlu kim" gibi başlıklar kullanılmıştır. "Siirt'te sadece vahşet yaşanmadı, skandallar da patlak verdi. Olayın üzerinden 1 yıl geçmesine rağmen hala dava

açılmadı, savcı hala adli tıp raporunu bekliyor" cümleleriyle olayın içinden çıkılamaz bir halde olduğu, gerekenlerin yapılmadığı vurgulanmıştır. Bu sırada kullanılan fon müziği ise bu karamsar ortamı destekler niteliktedir. Flulaştırılmış olarak gösterilen bir grup liseli genç öğrenciler de olayın mağdurları ve failleri olarak ekranda yerini bulmuştur. Konuyla ilgili olarak uzman kişi "bu olaylar daha büyüyecek" şeklinde açıklama yapmış ve hemen ardından fondaki ses "gerçekten de öyle tehlike büyük Siirt'te yaşanan olay bunun bir örneği" diyerek felaket tellallığı yapmıştır. Daha sonra milletvekillerinin ve Siirt halkının görüşlerine yer verilmiştir. 3. ve 4. gün ana haber bülteninde bu olaya yer verilmezken, 5. gün 2 dakikalık bir haberle milletvekillerinin olayın ayrıntılarını istihbaratçılara sorduğu çünkü net bilgileri ilgili görevlilerden tam olarak sağlayamadıkları belirtilmiştir. 6. ve 7. günlerde olayla ilgili habere rastlanmamıştır.

Show TV

Show TV, 26 Nisan 2010 tarihinde yayınlanan ana haber bülteninde olayı "Yürek yakan, utandıran haber" olarak tanımlayarak " Bu çocuklara nasıl kıydınız, biri ölü diğeri ağır yaralı" başlıklarıyla haber yapmıştır. 3 dakika süren haberde olayın ayrıntıları bir grup öğrenicinin okul bahçesindeki flulastırılmış görüntüleri ve gerilimi yüksek bir fon müziği eşliğinde verilmiştir. Psikiyatrist doktorun "Dünya'nın her yerinde bu tür olaylar var ama artıyor mu evet artıyor, çünkü değer yargılarımızı kaybetmeye başladık" açıklaması ve Başbakan Erdoğan, Nimet Çubukçu ve Selma Aliye Kavaf'ın konuyla ilgili açıklamalarına yer verilmiştir. Ertesi gün 6 dakikalık bir haberle " Siirt'te vahşetle ilgili tartışmalar bitmiyor" başlığıyla "Türkiye 2 bebeğe tecavüz olayla sarsıldı. Bebeklerden birinin de hunharca öldürüldüğü olayın suçluları da birer çocuktu. Peşi sıra gelen bu şok edici haberlerden sonuncusu vahşi olayın aylar önce yaşanmış olmasına rağmen gizli tutulmasıydı." şeklinde ayrıntıları verilmiştir. Daha sonra siyasiler arası polemiklere yer verilmiştir. Hükümet yetkilileri olayın üzerinden 1 yıl geçmesine rağmen sanki yeni yaşanıyormuş gibi medya tarafından olayın gündeme getirilmesi ve haberin çocuklarında ekranda olabileceği saatlerde fütursuzca yayınlanmasını eleştirirken, BDP lideri Demirtaş "Bu olay Türkiye'de kıyameti koparacak bir olaydır" ve MHP

“olayın siyasetle bağdaştırılmadan çözülmesi gerekir” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Liderlerin açıklamalarının ardından ana haber bülteninde yine çocuk istismarıyla ilgili peş peşe haberlere yer verilmiştir. 3. gün 5 dakikalık haberle Siirt Belediye Başkanı’nın “Olayı kapattık gitti, kendi aramızda kapattık diye kaymakamsız, savcısız ve emniyetten habersiz yapmadık onlarla beraber yaptık” açıklaması eleştirilmiştir. 4. gün 2 dakikalık haberle Başbakan’ın konuyla ilgili medyayı eleştirmesi yer alırken, 5.,6. ve 7. günler konuyla ilgili habere rastlanmamıştır.

ATV

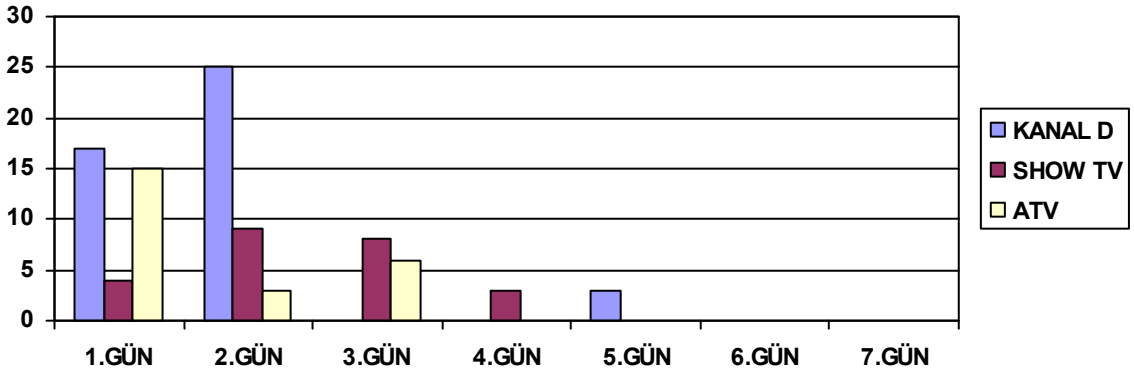
26 Nisan 2010 tarihinde ATV ana haber bülteninde ilgili olaya toplam 10 dakika ayırmıştır. Siirt’te yaşananları aktarmadan önce 7 kız çocuğuna tecavüz edilmesiyle ilgili olarak mahkeme tarafından yayın yasağı getirildiğini ve kendilerine bugün itibariyle tebliğ edildiğini bildirmiş ancak “Olayı artık bütün Türkiye biliyor. Siirt’e ilköğretim okulu öğrencisi 7 çocuk tacize hatta tecavüze uğradı hatta aralarından bir ablayla kardeşi uzun süren bir kabusun hedefi oldular. Şimdi suçlular aranıyor” şeklinde konuyla ilgili hatırlatma da yapılmıştır. O gün patlak veren yine aynı şehirdeki 1 yıl önce yaşanmış olan tecavüz olayı ise “Vahşet!” başlığıyla aktarılmış ve haberle ilgili şu ifadeler kullanılmıştır: “ Bugün yine aynı kentte anlatması dahi çok zor bir başka vahşet ortaya çıktı. Dediğimiz gibi bu kez yaşananları anlatmak tanımlamak gerçekten, gerçekten çok ama çok zor” 14 yaşındaki kız çocuğunun kuzenlerini yine küçük yaştaki çocuklara teslim etmesiyle ilgili ayrıntılara ve bu konudan sorumlu olan bakanlar Aliye Kavaf ve Nimet Çubukçu’nun açıklamalarına yer verilmiştir. 2. gün 2 dakika, 3. gün 4 dakikalık haberler ekrana getirilmiş, 4.,5. 6. ve 7. günler ise ilgili habere yer verilmemiştir.

Değerlendirme

Siirt’te yaşanan tecavüz olaylarının failleri ve mağdurlarını çocuklar oluşturmakta bu nedenle konuyla ilgili haberler ayrı bir özeni gerektirmektedir. Bu haberlerin yayınlanması çocuk istismarıyla ilgili kamuoyu oluşturmak,

bilgilendirmek ve suçluların cezalandırılması açısından önem arz etse de, çocukların izleyebileceği saatlerde yayınlanan ana haber bültenlerinde etkileyici ve korkutucu cümlelerle anlatılması çocuklar üzerinde olumlu izler bırakmayacaktır. Yukarıda incelenen üç kanal da özellikle Kanal D ve Show TV, yine sansasyonel ifadeler kullanmaktan kaçınmamış, olayın daha da ürkütücü boyutlara ulaşacağını, devletin yetkili organlarının gerekeni zamanında ve etkili biçimde hayata geçirmediğini ve bu gibi durumlarda suçluların cezasız kaldığını vurgulamışlardır.

Tecavüz skandalı diğer kriz dönemi haberlerine oranla ana haber bülteninin daha küçük bir yüzdesini işgal etmiştir. Kanal D ilk iki gün konuya yoğunlaşırken bir günde en uzun süreli haberi yapmıştır. Show Tv ise diğer kanallara göre gün sayısı olarak en uzun süre haber yapmışken, ana haber bülteninin yüzdesi olarak en az süreli haberleri ekrana getirmiştir. Tecavüz skandalıyla ilgili yayın yasağının varlığı, o günlerde İzmir'de bir seri katilin üç kişiyi öldürmesi ve seri katilin yakalanmasıyla ortaya çıkan yeni gündem, ana haber bültenlerinde ilgili olayın görece az yer tutmasına yol açmıştır.

Grafik 5: Çocuklara tecavüz haberinin kanal ve günlere göre % dağılımı

2.5.4.6-Balıkesir'de Grizu Patlaması 23.02.2010

23 Şubat 2010 tarihinde Balıkesir'in Dursunbey ilçesinde akşam saatlerinde maden ocağında gerçekleşen grizu patlaması sonucu 13 işçi hayatını kaybetmiş, birçok işçi ise yaralanmıştır. Akşam saatlerinde gerçekleşe olay ertesi günün haberlerinde yerini almıştır.

Kanal D

Patlamanın gerçekleştiği günün ertesi günü, Kanal D ana haber bülteninde 16 dk (toplam haber içindeki payı % 26.6) boyunca "13 madenci şehit oldu", "Acının alevi tüm yurdu sardı", " Grizu.. adı "kalleş" olsun", " Kardeşim.. o günahsızdı" " O madenden canlı, 5 kişi gözaltında", "13 kişi sonsuzluğa gitti" başlıklarıyla yayın yapılmış, haberin ilk veriliş anında ölen işçilerin yakınlarının acılı ağıtları ekranlara getirilmiştir. Dramatik bir müzik haberlere 16 dk boyunca eşlik etmiştir. Görüntülerin çoğunun patlamada hayatını kaybeden işçilerin acılı aileleri olduğu göze çarpmaktadır. Yaşanan patlamada hayatını kaybeden Serkan Aydın'ın hayat hikâyesine yer verilmiştir: " Serkan Aydın içlerinde en genciydi, daha 21 yaşındaydı, nişanlıydı Serkan, en büyük hayali evlenmekti, hayaliydi, öyle kaldı. Havva, Serkan'ın nişanlısı her gün aynı saatte Serkan'ından haber gelirmiş düne kadar, o saat o madende duruncaya kadar…!" Ertesi gün ise olayla ilgili olarak yalnızca 3 dk (toplam haber bülteninin % 5lik kısmı) haber yapılmış ve madende gerçekleşen patlamanın sorumlularının tutuklandığı belirtilmiştir. Olayın gerçekleşmesini takip eden 3.gün ve daha sonrasında olayla ilgili başka bir habere yer verilmemiştir.

Show TV

Show TV ana haber bülteninin ilk sırasında verilen haberde olay " Aynı yerde ikinci facia:13 ölü" ,"13 işçi daha grizu kurbanı", "Balıkesir'de büyük facia" başlıklarıyla sunulmuş ve daha önce de aynı yerde benzer bir olayın yaşandığına vurgu yapılmıştır. Gündemin diğer önemli konusu "Balyoz Operasyonu"na geniş yer verilmiş daha sonra 16 dk boyunca (toplam haberin %23'ü) maden işçilerinin

madende kalmış eşyaları görüntülenmiş, işçilerin hayat hikâyelerine yer veren diğer haberler sıralanmıştır: "Balıkesir'de facianın ardından birbirinden acı hayat öyküleri çıktı" ifadelerinin ardından "Serkan 22 yaşındaydı, 5 Haziran'da Hazal ile evlenecekti, geride gözü yaşlı bıraktığı Hazal'la. Engin Tanrıkulu ise 26 yaşındaydı. Bükköy'de elinden kurtulduğu ölüm onu Odaköy'de yakaladı. 5 yıllık evli, 4 yaşında "Fırat" adlı çocuğu vardı… Mehmet Özel de 1 ay sonra evlenecekti, amcasının oğluyla aynı vardiyada çalışıyordu. 1 yıldır nişanlı olduğu Fatma'yla 26 Mart'ta evlenip mutlu bir yuva kuracaktı. Amcasının oğlu kurtuldu ama o aynı şansa sahip değildi." olayın gerçekleşmesini takip eden 2.ve 3. günler ise, konuyla ilgili olarak herhangi bir habere yer verilmemiştir.

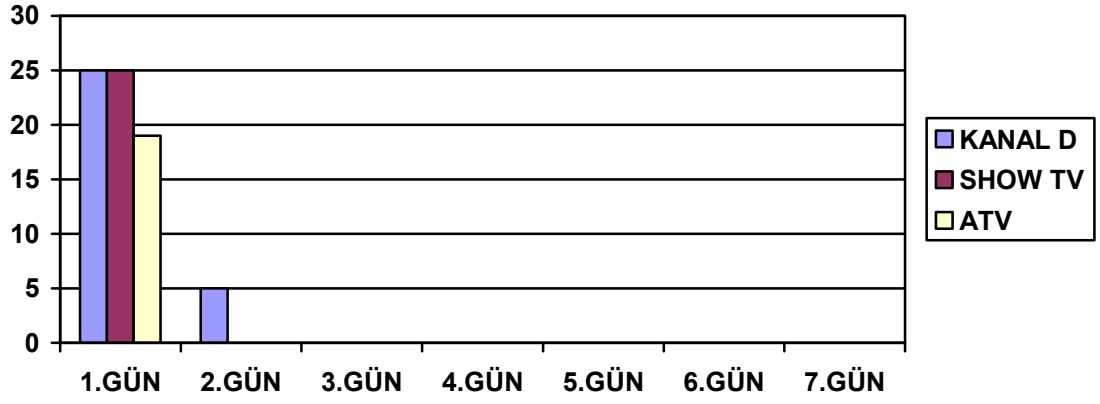
ATV

Yaklaşık 1 saat 15 dk süren ATV ana haber bülteninde ise, 13 dk (toplam haber bülteninin % 17'si) boyunca "Aynı Ocakta 2.grizu faciası:13 ölü, 6'sı ağır 29 işçi yaralandı", "Grizu faciasında 5 gözaltı", "Balıkesir yasta", "Grizu faciasında ihmal var mı" başlıklarıyla olayla ilgili haber yapılmış, haber sırasında diğer kanallardan farklı bir şekilde dramatik müzik kullanılmamıştır. " Acı, gözyaşı, ağıt, kömürden kara yazgılar" başlığıyla birlikte, sunucunun "Kurtulduğuna sevinemeyen maden işçilerinin hikayesi geliyor ekranlara" sözlerinin ardından patlamada hayatını kaybeden işçilerin hayatlarına dair şu ifadelere yer verilmiştir: "Madenci Talat Tanrıkulu 75 günde 2. kez ölümden döndü. Takvim yaprakları 10 Aralık 2009'u gösteriyordu. Bursa'daki maden ocağında grizu patlaması meydana geldi. Tam 19 işçi can verdi. Talat Tanrıkulu ve abisi o madende çalışıyordu… Aynı vardiyada çalışan Talat Tanrıkulu kurulmuştu ama abisi Engin bu kez sağ kurtulamadı." Ertesi günü ve diğer günler olayla ilgili herhangi bir habere yer verilmemiştir.

Değerlendirme

Üç televizyon kanalının haberi ele alış şekillerini değerlendirdiğimizde tümünün hikayeleştirme tekniğini kullandığını ve haberin olay üzerinden değil kurbanlar üzerinden yapıldığını görmekteyiz. Dikkat çeken nokta ise kullandıkları

bilgilerin net olmayışı, her birinde birbirine yakın olmakla birlikte farklı bilgilerin verilmesidir. Örneğin, Kanal D ve Show TV Engin ve Talat Tanrıkulu'nu amca çocukları olarak ifade etmişlerken, ATV bu iki kişiyi kardeş olarak yansıtmıştır. Yine Serkan Aydın'ın nişanlısı bir kanalda "Havva" diğerinde "Hazal" olarak adlandırılmıştır. Kriz anlarında verilen bilgilerin doğruluğu çok önemsenmemektedir. Haber sunumundan önce kullanılan başlıklar en sarsıcı, en abartılı ve en can yakıcı kelimelerden seçilmektedir. "Acının alevi tüm yurdu sardı", "Balıkesir'de büyük facia", " grizu… Adı "kalleş" olsun" gibi başlıklarda yaşanan olayın tüm korkunçluğu vurgulanmaktadır. Dikkat çeken bir diğer husus ise facia olarak adlandırılan olayla ilgili 2. ve 3. günler ana haber bültenlerinde herhangi bir haberin yer almaması ve gündemin diğer önemli konularına (Balyoz operasyonu) tercih edilmesidir. Halbuki bu kadar iddialı başlıklarla anlatılan bir "facianın" ayrıntıları, yaralıların durumu, bu patlamaya sebep olanların kimler olduğu, nasıl önlemler alınabileceği, hayatını kaybeden işçilerin geride kalan aileleri için neler yapılabileceği, maden çıkarmanın başka yöntemlerinin olup olmadığı… vb konuların kamuoyunda tartışılıp yer etmesi gerekirdi. Yine kanalların hiçbirinde patlamayla ilgili olarak uzman bir kişilerin görüşleri yansıtılmamış, yalnızca Bakanların açıklamalarına yer verildiği görülmüştür.

Grafik 6: Grizu patlaması haberinin kanal ve günlere göre % dağılımı

2.5.5-Değerlendirme ve Sonuç

Türkiye'de medyanın kriz dönemlerinde gerçekleştirdiği habercilik gerek etik çerçevede gerekse habere atfedilen özellikler çerçevesinde sorgulama konusu yapılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının temel varlık nedeni olarak kabul edilen haber verme fonksiyonu, bir olay ya da olgunun nesnel ve tarafsız olarak olduğu gibi iletilmesini gerekli kılar. Gerçekleşen olayların nerede, ne zaman, nasıl ve hangi sebeple ortaya çıktığını kaynakları ölçüsünde açıklamaya çalışır. Yaptığımız analizden çıkan sonuç ise haberlerin sunumunda bilginin yanı sıra hatta bilgiden daha fazla yoruma yer verildiği ve bilgi ve yorumun birbirinden ayırt edilemeyecek boyutta iç içe geçmiş olduğudur.

Özellikle televizyonun diğer kitle iletişim araçlarından üstün olarak görüntüyü iletebilmesi olayları anlatarak aktarmasının yanında "gösterebilmesi", televizyonun her şeyi olduğu gibi sergileme ve tüm gerçekliği yansıtma öngörüsünü güçlendiren bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüntülerle birlikte gerçeğin doğrudan ve birebir aktarımı izleyenler için olayların içinde olma hissi verirken bu durum çeşitli sonuçları da beraberinde getirmektedir. Televizyon haberi sırasında verilen birebir görüntüler, kameranın konumu-açısı, çekim yapılan alanın özellikleri, görüntüye eklenen müzikler, görüntü sırasında arka fondaki sesli anlatım ve zamanlama gibi unsurlarla aslında "birebir" olma özelliğini yitirmekte ve "yayınlayanın gerçeklik algısı" içinde gerçek olmaktadır. Aslında var olan gerçek ile gösterilen gerçeklikler arasında izleyicide oluşan algı ve hissettikleri bakımından farklılıklar oluşmaktadır. Farklı kanallarda farklı şekillerde belirginleşen görüntüler izleyiciye farklı gerçeklikler sunmaktadır. Rize'de yaşanan sel felaketinde kuşbakışı çekilen görüntüler ile sular altında kalmış evler ve arabalar çok net biçimde ortaya konulmuş ve tüm mahallenin nasıl su içinde yüzdüğü anlatılmıştır. Buraya kadar olan kısım var olanın kamerayla aktarılmasıdır. Ancak bahsi geçen görüntüler Kazım Koyuncu'nun "Dido" adlı şarkısı eşliğinde verilmiş, fonda ise ağlamaklı bir ses tonuyla birbirlerine sarılarak hayata veda eden çiftin hikayesi uzun bir süre anlatılmıştır. Bu tarz haber sunumu ile, rutin yöntemlerle elde edilen görüntülerin

aktarımının izleyicide aynı etkiyi bırakmayacağı açıktır. Bu noktada televizyon haberlerinde belirli tekniklerle kurgulanan haberlerin gerçeğin ta kendisi olduğunu söylemek güçtür. Terör saldırısında 11 kişinin hayatını kaybettiğini aktarmakla, ölen şehitlerin yakınlarının feryatlarını görüntülemek ya da onun "mütevazi" hayatını dramatik müzikler eşliğinde anlatmak aynı etkiyi bırakmaz. Yukarıda yapılan analizde Kanal D, Show TV ve ATV adlı kanalların kriz dönemlerinde yaptıkları yayınların yakın çekim, odaklanma, dramatik müzik kullanma, öyküleştirme gibi yan unsurlarla haberi farklı bir çerçeveye oturttuğu tespit edilmiştir. (Bkz: Tablo 3-4-5)

Dramatik ve trajik öğeler haberin olası etkisini çoğaltan ve izlenirliği arttıran unsurlardır. Kişilerin duygularını harekete geçirmeyi hedefleyen acıklı, hüzünlü ve kederli öğeler yukarıda yapılan analizden de anlaşılacağı gibi bolca kullanılmaktadır. Zaten yeterince üzücü olan olaylar, hikayeleştirilmiş hayatlar, acıklı-kanlı görüntüler ve bunların sık tekrarı gibi tekniklerle daha da can yakıcı bir hal almaktadır. İncelenen üç kanalda da haberlerin sunumu belli bir sırayı takip etmektedir. Öncelikle gerçekleşen olağanüstü olayla ilgili genel bilgiler verilmekte hemen ardından ise bahsi geçen olaylarda mağdur olmuş kişiler ön plana çıkarılmakta ve olağanüstü olay kurbanlar ve mağdurlar üzerinden işlenmektedir. Kanal D'de yayınlanan haber bültenlerinde Rize'de yaşanan sel felaketi, Şemdinli'deki terör saldırısı, Siirt'te çocuklara yönelik tecavüz ve Balıkesir'de yaşanan grizu patlaması ile ilgili haberler yapılırken başına kötü şeyler gelenlerin, felaketten kurtulanların ya da olaylardan zarar görmüş kişilerin ailelerinin ve yakınlarının "şairane" bir dille anlatılmış acıklı öykülerine yer verilmiştir. Show TV'de Rize'de yaşanan sel felaketi, Şemdinli'deki terör saldırısı ve Balıkesir'de yaşanan grizu patlaması ile ilgili haberler mağdur ve kurbanlarla ilgili yaşam öykülerine yer verilmişken ATV' de ise Rize'de yaşanan sel felaketi, Şemdinli'deki terör saldırısı, Siirt'te çocuklara yönelik tecavüz ve Balıkesir'de yaşanan grizu patlaması haberlerinde bu öğe kullanılmıştır. Bu haberler sunulurken herkesi derinden etkileyebilecek, herkes için hassas olan ve herkes için ortak olan noktalar hikayeye dahil edilmekte, geniş bir kesimde empati yaratacak şekilde haberler sunulmaktadır. Özellikle şehit haberlerinde hayatını kaybedenlerin önceki yaşam koşulları anlatılarak fakirlik vurgusu yapılmakta,

babalar gününe atıfta bulunularak "aile" gibi herkesin sahip olduğu noktalar ön plana çıkarılmaktadır. Rize'de yaşanan sel felaketinde hayatını kaybedenlerin iftar sofrasında oldukları, ölümün onları ailecek oturdukları iftar sofrasında bulduğunu anlatarak "din" ve "aile" gibi yine birçok kişide etki oluşturabilecek unsurlar birlikte vurgulanmakta ve haberin etkileme alanı genişletilmektedir. Haberi sunan muhabirlerin acıklı habere uygun olarak kullandıkları ses tonu ve vurgulamaları ile sanki mağdurun hayatı boyunca yanındaymış izlenimi veren her türlü ayrıntıya hakim sunumu dramatik öyküyü tamamlamaktadır. İzleyici ne kadar gözyaşı döküyorsa haber o kadar güçlü, etkili ve önemli olacaktır. Böylesi bir etkiyi sağlamak için de yürek burkan öykülerin acıklı müzikler, etkileyici şiirler eşliğinde sunulmaktadır. Bu haliyle haber, haber olmaktan çıkıp, dramatik bir filme dönüşmektedir. İncelenen üç televizyon kanalında da haberler bilgi vermekten öte acı vericidir.

Erol Mutlu, *Televizyon ve Toplum* adlı eserinde medyanın kan, gözyaşı ve acı dolu haberler yayınlamasını şu şekilde sorgulamaktadır[144]:

> "Seyirliği daha da seyredilebilir kılmanın bir başka yolu, insanların duydukları işittikleri ama çoğunlukla dolaysız olarak tanık olmadıkları ya da yaşamadıkları "olayların, ilişkilerin" ekranlara tüm açıklığıyla ve "dramatize" bir tarzda getirilmesidir. Hemen herkes yaşamının belli anlarında belli bunalımlarla karşı karşıya gelmiş büyük çoğunluğu da bu bunalımları anlatarak sıradan yaşamlarına devam etmişlerdir,, ama anlatılamayacak, alt edilemeyecek ve insanların yaşamlarını alt üst edecek bunalımlara neden olan olayların varlığından da haberdardırlar. Kimi insanların kendilerinin neden olduğu kimi insanın elinde olmaksızın ortaya çıkan bu olayların bir yandan başa gelmesinden korkulurken bir yandan da bu tür olaylar tanık olunduğunda(belki de bu korkuyla bağlantılı) bir cazibeye sahiptir. Televizyon dünyası haberlerden tutun da "reality show" adı verilen programlara kadar kameranın kanı ve vahşeti grafikleştirici "pornografik" gözüyle saptanmış, trafik kazaları, cinayetler, dayak, gasp ve benzeri şiddet örnekleriyle bezenmiş çok heyecanlı bir seyirlik dünyadır. Bu heyecanlı ve cazip bir dünyadır ama özellikle televizyon haberlerinde insanların acılarının ızdıraplarının sıcağı sıcağına tüm çıplaklığıyla ve kör gözüm parmağına gösterilmesinin toplum üzerindeki etkileri hiç göz önüne alınmamalı mıdır? Örneğin acaba trafik kazalarında kaza kurbanlarının kanlar içindeki görüntülerinin etkileri neler olabilir?"

Erol Mutlu, bu sorusunun cevabını yapılan araştırmalar üzerinden vermiştir. Bu araştırmalara göre bu tür haberlerde çok yüksek bir duygusal etkinin yanı sıra

[144] Erol Mutlu, *Televizyon ve Toplum*, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, 1999, s.148

izleyiciler arasında "acımasız dünya sendromu" diye adlandırdıkları bir etkiye yol açmaktadır. Televizyoncuların ha bire yüksek rating ve insanı çarpan haber arayışı için harcadıkları çaba, bazı seyircilerin bu tür görünümlerden olumsuz etkilendikleri düşünülerek biraz hafifletilmesi faydalı olacaktır[145].

Analizimizden elde ettiğimiz diğer bir sonuç "sansasyonel başlık"ların hemen hemen tüm haberlerde kullanıldığı ve bahsedilen "acıklı" etkinin böylelikle perçinlenmesidir. Kanal D "Katil çamur", "Amanos'un etekleri gergin", "Kanlı Cumartesi" ,"Bunu şeytan bile yapamaz", "Acının alevi tüm yurdu sardı" gibi başlıkları kullanırken, Show TV "Heyelan felaketi", "Havadan boş kovan yağdı", "Kara cumartesi", "Balıkesir'de büyük facia" ve ATV ise "Rize'ye çöken felaket", "Provokasyon sürüyor", "Siyasette deprem" gibi başlıkları kullanmış, bu başlıklar mübalağacı bir anlayışla haberin sunumunda ekranda yazı olarak belirmiştir. Yayınlanan görüntüler, haber sırasında sürekli ekranda olan bu "yazının bakış açısıyla" değerlendirilmektedir. Böylece verilen haberleri acıklı ve sansasyonel bir çerçeveyle algılamaktayız. Görsel, işitsel ve duygusal olarak haberden ne anlamamız gerektiği kullanılan yan unsurlarla belirlenmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki Kanal D bu bağlamda bu tarz haber tekniklerinin en fazla kullanıldığı kanal olarak göze çarparken, ikinci sırada Show TV ve üçüncü sırada ATV yer almaktadır. ATV'nin diğer kanallara göre kriz dönemlerinde daha az ajitasyon ve daha az sansasyona yer verdiği gözlemlenmiştir. En çok rating alan kanallar ise yine aynı paralelde Kanal D, Show TV ve ATV'dir[146]. En acıklı haberin en çok izlenen haber olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

RTÜK Kamuoyu Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı tarafından yapılan değerlendirmede, 2010 yılında Ocak-Eylül dönemine ait olarak RTÜK'e ulaşan şikayetlerin % 4'ünün ana haber bültenlerine ilişkin olduğu belirtilmiştir. . 2010 yılının dokuz aylık döneminde haber bültenleri hakkındaki bildirimlerin % 20'si "ATV", % 12'si "KANAL D" kanallarına ilişkin olduğu belirlenmiştir.

[145] Mutlu, a.g.e.s.148
[146] http://www.medyatava.com/kategori.asp?TIPI=RATING, E.T:25.11.2010

Vatandaşlardan gelen 530 adet bildirim (% 22), herhangi bir kanal ismi verilmeksizin, genel anlamda haber bültenlerinin sunumu ile ilgilidir[147]. İncelenen dönem itibariyle bu kanallardaki haber bültenleri % 26 oranında "Kişilik Haklarına Aykırılık / Hakaret", % 23 oranında "Taraflı Yayıncılık" ve % 12 oranında "Toplumu Yanıltma" konulu kriterlere dönük olarak şikayet edilmiştir

Analizimize dahil ettiğimiz olaylarla ilgili RTÜK uzmanları tarafından çeşitli raporlar düzenlenmiş ve bunu takiben Üst Kurul tarafından çeşitli müeyyideler uygulanmıştır. 19 Haziran 2010 tarihinde Şemdinli'de gerçekleştirilen terör eyleminin Kanal D ekranlarında gösteriliş biçimiyle ilgili düzenlenen raporda[148] "yaklaşık olarak 1 saat boyunca aralıksız olarak dramatik bir müzik eşliğinde baskın ve şehitlerle ilgili son derece acıklı görüntülerin ekrana geldiği", "özellikle şehit haberlerinin veriliş sırasında şehitlerin yaşamlarının hikayeleştirildiği ve zaten acıklı olan durumun daha da acıklı hale getirildiği" belirtilmiştir. Yine raporda şehit haberlerinin "babalar günü"ne rastlaması sebebiyle baba-oğul hikayelerine sıkça yer verildiği ve bunun bir "dram" şeklinde ortaya konulduğu anlatılmıştır. İlgili raporun Üst Kurul'da görüşülmesinin ardından 3984 sayılı Yasa'nın 4.maddesinin"y" bendinin ihlali nedeniyle ilgili kanal idari para cezasına çarptırılmıştır. Yine 27 Temmuz 2010 tarihinde Hatay Dörtyol'da dört polisin şehit edilmesi ve ardından gelişen olaylarla ilgili yapılan haberlerin yayınlanmasıyla ilgili düzenlenen Üst Kurul raporunda[149] olayların sansasyonel başlıklarla ve çok uzun süre ekranlara yansıtıldığı ve polisin olaylara müdahale etmeye muktedir olamadığının sıkça dile getirildiği belirtilmiş , "doğu kökenliler" ifadesinin defalarca kullanılmasının ise halk arasında kutuplaşmaya yol açabileceği belirtilmiştir. 3984 sayılı Yasa'nın 4. maddesinin "v" bendinde bulunan "yayınların şiddet kullanımını özendirici veya ırkçı nefret duygularını kışkırtıcı nitelikte olmaması" hükmüne aykırılık taşıdığı düşünülmüş ve bu nedenle Üst Kurul tarafından Kanal D'ye yaptırım uygulanmıştır.

---

[147] RTÜK, "2010 Yılı Ocak – Eylül Döneminde Gelen Bildirimlerin Genel Değerlendirilmesi", Ankara 2010

[148] 23.06.2010 tarihli 34005/411 sayılı RTÜK Uzman Raporu (Didem Güngör-Öznur Demirtaş)

[149] 29.07.2010 tarihli 34005/483 sayılı RTÜK Uzman Raporu(Didem Güngör)

Medya ekonomik kaygıları olan birimlerden oluşmaktadır. Bu nedenle dikkat ve ilgi çekici haberleri işlemek gibi bir çabasının olması kriz dönemlerinin izlenirlik açısından bol malzeme içeren haberlere çok sık yer verilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu süreçte yayıncılık adına amaçlanan izleyici kitlenin bilgilendirilmesinden çok, olayın olabildiğince farklı açılardan sunumunun sağlanarak izleyiciyi gözünü ayırmadan izleyebileceği bir görsel şölenin içine çekebilmektir. Görsel kodlar, eklemeler, kurgulamalar ile olaylar artık farklı bir boyutta seyircinin karşısındadır. Nefes nefese kalmış muhabirler, en çıplak görüntüler, en acıklı müzikler ve en dramatik öykülerle ekranlara gelen kriz dönemi haberleri, haberin bilgi yoğun niteliğinden ziyade ”duygu yoğun” niteliğini gözler önüne sermektedir. Bu anlayışla yayın yapmak, “ifade özgürlüğü” olarak adlandırılamayacak kadar net bir gerçekliği bize özetler: haberin neden yapıldığı değil, nasıl yapıldığı önemlidir

Bu denli önemli olayların gündemi meşgul etmemesi ve haber yapılamaması söz konusu bile olamayacakken, tüm dünyada olağanüstü dönemlerde yapılan yayınlarla ilgili birçok etik ilkenin kabulü tesadüf değildir.

Tablo 1: Kanal D, Show TV ve ATV ana haber bültenlerinde ilgili olaylara ayrılan süre (dakika)

	1. GÜN			2.GÜN			3.GÜN			4.GÜN			5.GÜN			6.GÜN			7.GÜN		
	KANAL D	SHOW TV	ATV	KANAL D	SHOW TV	ATV	KANAL D	SHOW TV	ATV	KANAL D	SHOW TV	ATV	KANAL D	SHOW TV	ATV	KANAL D	SHOW TV	ATV	KANAL D	SHOW TV	ATV
Rize'de sel felaketi	13	16	40	10	18	9	8	6	3	9	7	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sokak olayları	26	27	22	27	29	10	32	20	21	22	15	12	3	2	19	-	-	4	-	-	-
Terör saldırısı	46	47	40	55	60	48	52	54	46	12	24	20	-	10	8	-	-	-	-	-	-
Deniz Baykal'ın istifası	63	53	47	42	43	36	23	31	16	22	21	24	11	31	21	3	18	14	2	7	8
Çocuklara tecavüz	11	3	10	16	6	2	-	5	4	-	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Grizu patlaması	16	16	13	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 2: Kanal D, Show TV ve ATV ana haber bültenlerinde ilgili olaylara ayrılan süre (%)
(Reklamlar hariç olmak üzere ana haber bültenlerinin süresi, incelenen 7 günün ortalaması alınarak Kanal D için 63, Show TV için 64 ve ATV için 68 dakika olarak belirlenmiştir

	1. GÜN			2.GÜN			3.GÜN			4.GÜN			5.GÜN			6.GÜN			7.GÜN		
	KANAL D	SHOW TV	ATV	KANAL D	SHOW TV	ATV	KANAL D	SHOW TV	ATV	KANAL D	SHOW TV	ATV	KANAL D	SHOW TV	ATV	KANAL D	SHOW TV	ATV	KANAL D	SHOW TV	ATV
Rize'de sel felaketi	20	25	59	15	28	13	13	9	4	14	11	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sokak olayları	41	42	32	43	45	15	51	31	31	35	23	18	5	3	28	0	0	6	0	0	0
Terör saldırısı	73	73	59	87	94	70	82	84	68	19	37	29	0	16	12	0	0	0	0	0	0
Deniz Baykal'ın istifası	100	83	69	67	67	53	36	48	23	35	33	35	17	48	31	5	28	20	3	11	12
Çocuklara tecavüz	17	4	15	25	9	3	0	8	6	0	3	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0
Grizu patlaması	25	25	19	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

.

Tablo 3: Haberde kullanılan teknikler açısından değerlendirme-KANAL D

KANAL D	Rize'de sel felaketi	Dörtyol'da sokak olayları	Şemdinli terör saldırısı	Deniz Baykal'ın istifası	Siirt'te çocuklara tecavüz	Balıkesir Grizu patlaması
Dramatik müzik, gerilim-korku müziği	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Sansasyonel Başlık	VAR	VAR	VAR	YOK	VAR	VAR
Hikayeleştirme	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	VAR
Etkileyici görüntü	VAR	VAR	VAR	YOK	YOK	VAR
Görüntü tekrarları	VAR	VAR	VAR	VAR	YOK	VAR

Tablo 4: Haberde kullanılan teknikler açısından değerlendirme-SHOW TV

SHOW TV	Rize'de sel felaketi	Dörtyol'da sokak olayları	Şemdinli terör saldırısı	Deniz Baykal'ın istifası	Siirt'te çocuklara tecavüz	Balıkesir Grizu patlaması
Dramatik müzik, gerilim-korku müziği	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Sansasyonel Başlık	VAR	VAR	VAR	YOK	VAR	VAR
Hikayeleştirme	VAR	YOK	VAR	YOK	YOK	VAR
Etkileyici görüntü	VAR	VAR	VAR	YOK	YOK	VAR
Görüntü tekrarları	VAR	VAR	VAR	YOK	YOK	YOK

Tablo 5: Haberde kullanılan teknikler açısından değerlendirme-ATV

ATV	Rize'de sel felaketi	Dörtyol'da sokak olayları	Şemdinli terör saldırısı	Deniz Baykal'ın istifası	Siirt'te çocuklara tecavüz	Balıkesir Grizu patlaması
Dramatik müzik, gerilim-korku müziği	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Sansasyonel Başlık	VAR	VAR	YOK	YOK	VAR	VAR
Hikayeleştirme	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	VAR
Etkileyici görüntü	VAR	VAR	VAR	YOK	YOK	VAR
Görüntü tekrarları	VAR	VAR	VAR	YOK	YOK	YOK

2.6-KRİZ DÖNEMİ YAYINCILIĞI ve ETİK

Demokratik hukuk devletlerinde kitle iletişim özgürlüğü çok önem verilen bir konudur. Basın-yayın organları düşünce ve kanaatlerin serbestçe açıklanmasında, olaylara ulaşmada, kamuoyu oluşumunda ve oluşan kamuoyunun açıklanmasında büyük rol oynar. Basın ve yayının özgür olması en temel özgürlük olarak kabul edilen düşünce/ifade özgürlüğünü sağlamak ve korumak adına önemlidir.

Kitle iletişim özgürlüğü beraberinde bu özgürlüğü kullananların sorumluluğunu da getirir. Özgürlük ve sorumluluk birbirini koruyan ve birbirini tamamlayan yan yana olması gereken iki temel unsurdur. "Sorumlu yayıncılık" ve "sorumlu habercilik" , özgürlükleri kısıtlayan değil fakat sürekliliğini sağlayan, katılımcı-çoğulcu-saydam bir demokrasiye işlerlik kazandıran yayıncılık örnekleridir. Yasama yürütme ve yargı güçlerine ilave olarak dördüncü kuvvet kabul edilen medya, toplumların yönetiminde ve yönlendirilmesinde toplumun gelişiminde ve demokratik kuvvetlerin şekillendirilmesinde geniş anlamda en etkin kuvvettir.

Etik, pratik felsefenin insanların ahlaki eylemlerini konu alan ve bir eylemi ahlaki açıdan "iyi bir eylem" yapan niteliksel durumlarını ifade etmektedir[150]. Etik, erdemli olma tavrıdır. Kitle iletişim araçları açısından etik, "basın etiği", " habercilik etiği", "medya etiği" gibi farklı isimlerle anılmaktadır. İletişim yalnızca gazetecilere ya da onu meslek edinenlere ait bir kavram değil aksine herkese ait bir kavramdır ve ahlaklı olması tüm insanlık için bir anlam ifade etmektedir. Etik kurallar yayıncılığın nasıl yapılması gerektiğine dair kurallar bütünüdür.

Savaş, terör, doğal afet, kritik ulusal ve uluslar arası olaylar sırasında "sorumsuz" yayınlara rastlamaktayız. Böyle durumlarda gerçeklerin ve gerekli bilgilerin kamuoyuna duyurulmasından çok, yapılan yayının büyük bir yankı yapıp

[150] Uzun, a.g.e.,s.11

yapmadığı daha çok önemsenen bir konu olmaktadır. Özellikle terör olaylarında, toplumda tedirginlik, yılgınlık etkileri bırakan, kişileri korku ve paniğe sevk eden, izlemek istemediğimiz görüntülerin yer aldığı yayınlar yapılmaktadır. Karşılaşılan doğal afetlerde ölü ve yaralı sayısının kesin ve güvenilir olmayan rakamlarla ifade edilmesi, bombalama eylemlerinde kanlı görüntülerin, kopan kol ve bacakların herhangi bir flulaştırma yapılmadan yayınlanması, işlenen cinayetlerin adam kaçırma ve benzeri olayların günlerce basının malzemesi olması ya da çeşitli olaylarda mağdur olmuş kişilerin kendileri ve aileleriyle ilgili dramatize edilmiş hikayelerin üretilmesi kriz anlarının birer "rating" malzemesine dönüştürüldüklerinin kanıtlarıdır. Ancak bu durum yayıncıya duyulan güveni sarsmakta, terör örgütlerinin ekmeğine bal sürmekte, halkı ise korkutup yanlış bilgilerle donatılmış sahte bir gerçekliğin içine atmaktadır. Bu açıdan kriz dönemlerinde etik ilkelerin varlığı bu durumların haber almak özgürlüğü çerçevesinde iletilmesi kadar önem arz etmektedir.

Yaşanan krizleri en az zararla atlatmak, halkta meydana gelebilecek olumsuz etkileri en aza indirmek için kriz anlarında yaşanan ilk şok anını atlatmak önem taşımaktadır. Burada kastedilen elbette ki yaşanan olayları hiç yayınlamamak, herkesten saklamak değil ilgili detayların verilmesinde kullanılan ifade ve görüntülerin seçiminde dikkatli olmaktır. Örneğin diğer kanallara yönelinmesini istemeyen bir kanalda sürekli olarak aynı kanlı sahneler yayınlanmakta ve bu korku yaratan görüntüler kişilerin zihinlerine kazınmaktadır. Bu olaylar aktarılırken, kanlı görüntüler değil, toplum içindeki dayanışmayı arttıran yayınların yapılması daha doğru bir davranış olacaktır[151]. Medya kuruluşları bu gibi durumlarda var olanı aktardıklarını, bu tarz görüntülerin gerçeğin ta kendisi olduğunu ve bunları aktarmamanın haber alma özgürlüğüne bir darbe olduğunu savunabilmektedirler. Ancak gerçek ne olursa olsun kaos ve paniğin yaygın olduğu, ülkenin yönetilemez olduğu gibi olumsuz mesajların verilmesinde uygun bir dil, doğru zamanlama ve uygun görüntülerle yayın yapılması hasarı azaltacak etki yaratacaktır[152].

[151] RTÜK (2008), s.97
[152] RTÜK (2008), a.g.e, s.97

Medyanın ilk şok dalgasında oluşabilecek çeşitli tepkileri kontrol etmek gibi son derece ciddi sorumluluğu vardır. Çünkü çeşitli duygusal söylemler değerlerin karıştırılmasına ve halk içinde kutuplaşmalara sebep olacaktır[153].

Özel sektöre ait olan televizyon, gazete ve dergilerin çeşitli siyasal eğilimleri haber söylemlerinde ifadesini bulmaktadır. Farklı bakış açıları çok sesliliğe katkıda bulunurken haberin belli bir ideoloji tarafından kuşatılarak yanlış yönlendirilerek ifade edilmesi çoğulculuğu aşan ve demokrasiye zarar verebilecek durumlardır.

Bir konuyla ilgili yayın yapılırken, o konuyla ilgili net ve doğruluğu kesinleşmiş bilgilere ihtiyaç vardır. 17 Ağustos depreminde kaç kişinin hayatını kaybettiği ya da PKK terör örgütünün bugüne kadar kaç kişiyi öldürdüğü farklı kanallarda farklı rakamlarla ifade edilmiştir. Kesin olmayan bilgilerle haber yapmak, haberciye duyulan güveni sarsmaktadır.

Medyanın, terör haberlerini sunarken terörün amaçlarına hizmet etmeden yayın yapması ve kamusal sorumluluklarını yerine getirmesi oldukça önemlidir. Terör medya aracılığıyla kamuoyunda istediği etkiyi yaratabilmektedir. Özellikle terör örgütlerinin, kendisine sempatizan bulma ve yaptığı eylemler ve düşünce şeklinin meşruluğunu sağlamaya yönelik mesajları vermede medyayı araç olarak kullandığı görülmektedir[154]. Bu durumda medya kamu çıkarlarına hizmet etme işlevi gören ve kamuya karşı sorumluluk taşıyan, özgürlükçü demokrasi ve insan hakları düşmanı olan terörün kamu vicdanına mahkum edebileceği bir yayın gerçekleştirebilir[155].

[153] RTÜK (2008), a.g.e, s.97
[154] Yüksel, a.g.m,s.41
[155] Mustafa Gündüz, *Basın ve Terör*, Saray Kitabevleri, İzmir, 1996, s.34

Olağanüstü dönemlerde yayınların nasıl yapılması gerektiğine dair çeşitli etik ilkeler mevcuttur. 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'da yer alan yayın ilkeleri, BBC Yayın İlkeleri Kılavuzu, 1960 yılında yürürlüğe giren Basın Ahlak Yasası çerçevesinde 1988 yılında Basın Konseyi tarafından oluşturulan Basın Meslek İlkeleri, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından açıklanan Gazetecilerin Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından yayınlanan "Basın Meslek İlkeleri" ve çok yakın bir tarihte (07/07/2010) yayınlanana Televizyon Yayıncıları Derneği'nin "Terör ve olağanüstü durumlarda habercili yapılırken uyulacak İlkeler" gibi pek çok formel-enformel, ulusal-uluslar arası düzenlemeler yapılmıştır

2.7-KRİZ DÖNEMİ YAYINCILIĞI İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

2.7.1 Yasalar

2.7.1.1-3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun

3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunu'nun 4.maddesi "yayın ilkeleri" başlığını taşımaktadır. Bu maddede a'dan z'ye yayın ilkeleri sıralanmadan önce radyo, televizyon ve veri yayınlarının hukukun üstünlüğüne, Anayasanın genel ilkelerine, temel hak ve özgürlüklere, millî güvenliğe ve genel ahlâka uygun olarak kamu hizmeti anlayışı çerçevesinde yapılacağı belirtilmiştir. Bu hükümler doğrudan kriz anlarına odaklı olmasa da yukarıda da bahsedilen kamu hizmeti anlayışı çerçevesinde yayın yapma, en çok kriz anlarında ortaya çıkan bir gerekliliktir. Kamu hizmeti yayıncılığı, radyo ve televizyon kurumlarının ticari birer işletme olarak değil, kamu kurumları biçiminde ve bu araçların yayınlarının da, kamusal enformasyon, kültür, eğitim ve eğlence kaynaklarını geliştirmekle yükümlü kılındığı ulusal kültür kurumları olarak

düzenlendiği yayıncılık modelidir[156]. Kriz anlarında toplumsal duyarlılık ve hassasiyet hat safhaya ulaşmakta, yapılan sorumsuz yayıncılıklar onarılamaz yaralar oluşturmaktadır. 11 Eylül saldırıları sırasında Amerikan medyası korkunç bir terör saldırısının ardından hiçbir ceset ve yaralı insan görüntüsüne yer vermemiş, halkı paniğe sürükleyecek hiçbir davranışta bulunmamıştır[157]. Böylece izleyicilerin kriz anında soğukkanlılığını kaybetmeden, korku ve paniğe kapılmaksızın hareket etmesine yardımcı olmuştur.

Kriz dönemlerinde sık sık "temel hak ve özgürlüklere" aykırı yayınlar yapıldığı gözlenmektedir. Olağanüstü durumlarda "kişinin fiziksel ve manevi gelişimi"ni olumsuz yönde etkileyecek ,"özel hayatın mahremiyeti"ne saygı duymayan ya da "suçluluğu ispatlanıncaya kadar kimsenin suçlu ilan edilemeyeceği" ilkelerine aykırı yayınlar yapılabilmektedir. Durumun olağanüstülüğü sırasında bu haklar ve daha pek çoğunun ihlal edilmesi kabul edilebilir bir hal almaktadır. Olayların vahametinden dolayı hak ve özgürlükler göz ardı edilmekte, habercilerin çıkarları doğrultusunda birçok etik ilke ve ifade özgürlüğü ihlal edilmektedir. Halbuki çekirdek hakların[158] savaş durumlarında bile dokunulamaz haklar oldukları Anayasamızda kabul gören bir anlayıştır. Ancak yaşanan karmaşada bu tip hakların çiğnenip çiğnenmediği çok fazla sorgulanamamaktadır.

Milli güvenliğe aykırı yayınlar, özellikle terör ve saldırı olaylarının gerçekleşmesi durumunda polis ve jandarmanın işini zorlaştıracak şekilde ve istihbarat bilgilerini etkisiz kılacak şekilde aktarılmakta, saklanması gereken bilgiler açıklanması gibi durumlara rastlanmaktadır.

---

[156] Mutlu, *İletişim Sözlüğü*, s.194.
[157] Remzi Gökdağ, *Amerikan Medyasında 11 Eylül*, E Yayınları, İstanbul, 2001, s.7
[158] Çekirdek haklar; kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz. olarak sıralanabilir.

Yayın ilkelerinden "ı" bendi "Kişilerin manevî şahsiyetlerine eleştiri sınırları ötesinde saldırıda bulunulmaması, cevap ve düzeltme haklarına saygılı olunması, soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberlerin soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanmaması, saklı kalması kaydıyla verilen bilgilerin kamu yararı ciddî bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanmaması." hükmüyle yalnızca kriz dönemlerine özgü olmamakla birlikte aslında, kriz durumlarında en çok ihlal edilen konular üzerine düzenlemeler getirmektedir. Bilindiği gibi kriz anlarında hızlı haber üretme zorunluluğu ve rekabetin gerisinde kalmama isteği, yapılan yayınların herhangi bir süzgeçten geçirilmeden, doğruluğu araştırılmadan yayınlanması sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca özellikle terör, cinayet, saldırı gibi polisiye olaylarda ya da ülke için stratejik önemi olan konularda saklı tutulması gereken bilgilerin teşhir edilmesine de rastlanmaktadır. Yine "k" bendindeki "Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimsenin suçlu ilân edilmemesi veya suçluymuş gibi gösterilmemesi; kişileri suç işlemeye yönlendirecek veya korku salacak yayın yapılmaması." ve "l" bendindeki "Haberlerin yayınlanmasında tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerine bağlı olunması; özgürce kanaat oluşumunun engellenmemesi; haber kaynaklarının kamuoyunun yanıltılmasının amaçlandığı haller dışında gizliliğinin korunması." hükümleri kriz durumlarında yayıncılık açısından yapılan yanlışları düzeltici nitelik taşımaktadır.

Terör örgütünün medyayı bir araç olarak kullanması ve adını duyurmak, halkı korkuya sevk etmek, gücünü ispat etmek için medyadan yararlanması bu konuyla ilgili özel düzenlemelerin yapılmasını gerektirmiştir. Ülkemizde hemen her gün bir terör olayı gerçekleşmekte, terör olayları son dakika haberleri ve ana haber bültenlerinin ana konusunu oluşturmaktadır. 3984 sayılı yasa bu durumun önemine binaen "v" bendindeki "Yayınların şiddet kullanımını özendirici veya ırkçı nefret duygularını kışkırtıcı nitelikte olmaması." ve "y" bendindeki "Suç örgütlerinin korkutucu ve yıldırıcı özelliklerinin yansıtılmaması" hükümleriyle terör örgütlerinin amacını bertaraf etmeyi amaçlamaktadır. Ancak 4. maddede sayılan yayıncılık ilkelerinin çoğu demokrasinin en önemli ilkelerinden biri olan eleştiri hakkını ve

siyasi tartışmayı imkansız hale getirmektedir. Kullanılan genel ifadelerin "geniş" bir şekilde yorumlanması durumunda, hiçbir terör eylemine yer vermemek, yargıya intikal eden herhangi bir olayla ilgili haber yapmamak ya da çok yakında gerçekleşmiş önemli bir olay hakkında haber yapmamak gerekecektir.

25. maddenin 1. fıkrası milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde yahut kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise Başbakan veya görevlendireceği bakanın yayını durdurabileceğini hükme bağlamıştır. Bu hüküm ülke genelinde tehlike yaratacak durumlarda yayınların durdurulmasını öngörmektedir. Bu madde nadiren uygulanmaktadır. Çünkü demokratik ülkelerde yayınların önceden durdurulması istisnai bir durum olmalıdır.

Bu hüküm, yayın yasağına karar verecek kişilerin Başbakan ya da bakan gibi siyasi figürler olması, siyasilerin kendi çıkarları doğrultusunda yayın durdurmayı isteme riskini taşımaktadır. Ayrıca yayınları önceden durdurmayı öngördüğü için sansür uygulaması olarak görülmekte ve bu konuda sıkça eleştirilmektedir. İlgili hükümde hangi yayınların ne kadar süre için durdurulacağı açıkça ifade edilmemektedir. Hakkari'nin Dağlıca bölgesinde meydana gelen terörist saldırılarla ilgili olarak Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı televizyon ve radyo yayınlarının durdurulmasına karar vermiş, Kanaltürk, 23 Ekim 2007 tarihli bu kararın yürütülmesinin durdurulması ve iptali isteğiyle Danıştay'da dava açmıştır. Danıştay 13.Dairesi 24.10.2007 tarihli kararıyla yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir. Danıştay kararında "alınacak olan durdurma kararının sınırları açık ve somut biçimde belirlenmelidir. Aksi olursa yasanın koyduğu "istisna" hali ortadan kalkar ve istisna kural olur. Yasanın aradığı amaç ortadan kalkar. Sansür ortaya çıkar. Sansür kural, özgür yayıncılık istisna olur. Yasaklama kural, yayın özgürlüğü istisna olur. Yayıncılar nasıl bir uygulama yapacakları konusunda tereddüde düşer[159]." Yorumuna yer vermiş yayın durdurmanın nerede başlayıp nerede biteceğinin belirlemesinin

[159] http://www.danistay.gov.tr/kerisim/container.jsp, E.T 26.08.2010

önemine vurgu yapmıştır. Devamında "kamu düzenini ve halkın moral değerlerini olumsuz etkileyen, güvenlik güçlerine dönük zaaf imajı yayan, toplumsal psikolojiyi olumsuz etkileyen radyo ve televizyon yayınlarının" hangi tür yayınlar olduğunun açık ve somut şekilde ortaya konulması" gerektiğini dile getirmiştir[160].

2.7.1.2–6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun

Bu Kanun, 03.03.2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve yukarıda bahsedilen 3984 No'lu Kanun'u yürürlükten kaldırmıştır. Bu iki kanun arasında bazı temel farklılıklar bulunmakla birlikte en önemli fark, 6112 No'lu Kanun'un daha ilk sayfasında amacının "ifade ve haber alma özgürlüğünün sağlanması" olarak belirlenmesi olmuştur. Benzer bir şekilde 37. maddede Radyo Televizyon Üst Kurul'unun görevleri sayılırken "yayın hizmetleri alanında ifade ve haber alma özgürlüğünün, düşünce çeşitliliğinin, …rekabet ortamının ve çoğulculuğun güvence altına alınması... amacıyla gerekli tedbirleri alır." denerek temel amaç yine "ifade özgürlüğünü sağlamak" olarak belirlenmiştir. Burada bahsedilen tek taraflı yalnızca yayıncıları ilgilendiren özgürlük değil, kavramın içeriğine uygun olarak, aynı zamanda izleyicinin de haber alma özgürlüğüdür. Kanun bu şekilde amacının yalnızca kurallar belirlemek değil, bir çerçeve çizmek ve bu çerçevenin içinde yayıncının serbestçe hareket edebileceği bir alan oluşturmak istediğini belli etmektedir.

Yayın ilkelerinin sıralandığı 8. maddenin başlangıç fıkrasında 3984 (4.madde) sayılı Kanun'da bahsedilen "kamu hizmeti anlayışı" yerine "kamusal sorumluluk" ifadesi kullanılması yine otoriter bir lafz yerine daha özgürlükçü bir anlayışın benimsendiğinin kanıtıdır. Kamu hizmeti yayıncılığı, mülkiyeti ister kamuya ister özel girişime ait olsun medyanın kamusal bir hizmet görmesidir. Kamu

[160] http://www.danistay.gov.tr/kerisim/container.jsp, E.T 26.08.2010

hizmeti yayıncılığı radyo ve televizyon kurumlarının ticari birer işletme olarak değil, kamu kurumları biçiminde ve bu araçların yayının da kamusal enformasyon, kültür, eğitim ve eğlence kaynaklarını geliştirmekle yükümlü kılındığı ulusal kültür kurumları olarak düzenlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu bakış açısı hem dönüşen "devlet" kavramıyla hem de Avrupa Birliği Müktesebatı ile çatışmaktadır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kamuya özgü ilkeler yeniden yorumlanmış, özellikle "devlet" ve "egemenlik" kavramları değişim geçirerek devletin yalnızca en temel görevleri yerine getirmesi ve diğer alanlardan elini eteğini çekmesi gerekliliği ön plana çıkmış ve liberalizmin gelişimine bağlı olarak geniş bir alanda kabul görmüştür. Bu gelişmelerle birlikte kamu hizmeti anlayışı çerçevesinde yapılan yayıncılığın rekabet ortamını sağlayamayacağı ve buna bağlı olarak yaratıcı ve kaliteli ürünlerin ortaya çıkamayacağı savunulmaktadır[161]. Yine Avrupa Birliği mevzuatlarında "kamu hizmeti anlayışı" benimsenmemektedir. Avrupa Birliği zaten liberal bir ekonomik birliktir. Avrupa Birliği hukukunda, kamu hizmetleri konusunda farklı bir terminoloji hâkimdir. Kamu hizmeti terimi sadece Kurucu Anlaşma'nın 77. maddesinde taşımacılıkla ilgili olarak kullanılmıştır[162]. "Kamusal sorumluluk" kavramı "kamu hizmeti anlayışı"nın daha liberal bir versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda yayıncıdan beklenen bir kamu kuruluşu gibi hareket etmesi değil, sorumluluğunu bilen bir yayıncı gibi davranmasıdır. Bu anlayış belirgin ve net yasaklar ve kurallar koymak yerine çerçeve çizmektedir.

6112 sayılı yasanın 7. maddesinde düzenlenen "Olağanüstü dönemlerde yayınlar" başlıklı hükümde 3984 sayılı yasadan farklı olarak "olağanüstü dönemler" Yasa'da yer alarak tanımlanmıştır. Yasa'ya göre "Savaşlar, terör amaçlı saldırılar, doğal afetler ve benzeri olağanüstü durumlar" yayıncılık açısından olağanüstü durumları kapsar ve duruma göre bu tanım genişletilebilir. Yine bu maddede de ifade ve haber alma hürriyetinin temel amaç olduğu belirtilmiş ancak, "millî güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hâllerde yahut kamu düzeninin ciddî şekilde bozulmasının kuvvetle muhtemel olduğu durumlarda" Başbakan veya görevlendireceği bakanın

[161] Cem Çağatay Orak, "Kamu Hizmeti: Tabula Rasa Avrupa Birliği Sürecinde Nasıl Doldurulacak", TBB Dergisi, Sayı 68, 2007, s.161–167
[162] Cem Ç.Orak, a.g.m., s.179

geçici yayın yasağı getirebileceği hükme bağlanmıştır. 3984 sayılı Kanun'da ifade ve haber alma hürriyetinin esas olduğu belirtilmemiş olsa da aslında bu düzenleme önceki yasada yer alan düzenlemenin aynısıdır ve sınırlamayı getirenin siyasi figürler olması hala sorun yaratabilecek niteliktedir.

6112 Sayılı Kanun'un 8. maddesinde ise yayın ilkeleri sıralanmıştır. 3984 Sayılı Yasa'dan farklı olarak terörle ilgili ayrı bir yayın ilkesi belirlenmiştir. Buna göre "Medya hizmet sağlayıcıları terörü övemez ve teşvik edemez, terör örgütlerini güçlü veya haklı gösteremez, terör örgütlerinin korkutucu ve yıldırıcı özelliklerini yansıtıcı nitelikte olamaz. Terör eylemini, faillerini ve mağdurlarını terörün amaçlarına hizmet eder şekilde sunamaz" Bu fıkranın son cümlesi "terörün amaçlarına hizmet etme" bağlamında yayınları değerlendirdiği için önemlidir. Çünkü yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi terörün medyadan beslenen yapısı göz önüne alındığında yapılan yayınların terörün amaçlarına hizmet eder şekilde "korkutucu, yıldırıcı" yönlerinin gösterilmesi yayıncı sorumluluğu ile bağdaşmamaktadır.

Yine 8. maddenin "b" bendinde "Irk, dil, din, cinsiyet, sınıf, bölge ve mezhep farkı gözeterek toplumu kin ve düşmanlığa tahrik edemez veya toplumda nefret duyguları oluşturamaz." hükmü yer almaktadır. Özellikle kriz dönemlerinde yapılan yayıncılıkta kitlenin olası tepkileri göz önünde bulundurulmalı ve düşmanlığı, nefreti besleyen farklılıkları ön plana çıkarıp keskinleştiren yayınlardan uzak durulması gereğini düzenlemektedir. "ş" bendinde ise Şiddeti özendirici veya kanıksatıcı yayın yapılamayacağı dile getirilmiştir.

2.7.1.3–3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu

1991 yılında çıkarılan Terörle Mücadele Kanunu'nun 6. ve 7.maddeleri terör örgütlerine doğrudan ya da dolaylı olarak destek sağlayabilecek yayınları konu

etmiştir. Bu maddelerde terörle mücadele eden kamu görevlilerinin adını açıklayan/yayınlayan, terör örgütünün bildiri ve ya açıklamalarını basan/yayınlayan, örgütle ilgili propaganda yapanlara öngörülen cezalar sıralanmıştır.

T.M.K'nın 6.maddesinin ilk fıkrasında şu hüküm yer almaktadır:

"İsim ve kimlik belirterek veya belirtmeyerek kime yönelik olduğunun anlaşılmasını sağlayacak surette kişilere karşı terör örgütleri tarafından suç işleneceğini veya terörle mücadelede görev almış kamu görevlilerinin hüviyetlerini açıklayanlar veya yayınlayanlar veya bu yolla kişileri hedef gösterenler bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."

Birinci fıkrayla, terörle mücadelede görev almış kamu görevlilerinin ve ya terörün hedef gösterdiği kişilerin açık bir şekilde kimliklerinin ifşa edilmesi önlenmeye çalışılmıştır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise "Terör örgütlerinin bildiri veya açıklamalarını basanlara veya yayınlayanlara bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir." ibaresi yer almakta, terör örgütlerinin bildiri ve ya açıklamalarını süreli/süresiz yayın organlarında basanlar ve ya yayınlayanların hürriyeti bağlayıcı ceza ile cezalandırılacakları belirtilmiştir. Üçüncü fıkrada ise aynı kanunun 14. maddesi[163] nde yer alan hükümlerin aksine hareket edenlerin hapis cezası ile cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. 6.maddenin ilk üç maddesi 2006 yılında değiştirilmiş, suçların maddi unsurları aynı kalırken, suçun yaptırımları attırılarak para cezasından hapis cezasına dönüştürülmüştür.

6. maddenin dördüncü fıkrası yine 2006 yılında 5532 sayılı Kanun ile değişikliğe uğramıştır. Dördüncü fıkra, önceki fıkralarda tanımlanan suçların işlenmesinden dolayı basın ve yayın organı sahiplerinin sorumluluğundan bahsetmiş ve 1., 2. ve 3. fıkralarda bahsi geçen suçlara yayıncıların iştirak etmesi halinde

[163] **Madde 14 –** Bu Kanun kapsamına giren suçlar ve suçluları ihbar edenlerin hüviyetleri, rızaları olmadıkça veya ihbarın mahiyeti haklarında suç teşkil etmedikçe açıklanamaz.

TCK'nın suça iştirak hükümlerine göre yargılanacağı, iştirak yoksa para cezasına çarptırılacağı öngörülmüştür. Bu fıkrayla, ilk üç fıkrada tanımlanan suçlarla ilgili olarak basın ve yayın organı sahiplerinin kusura dayalı olmayan objektif sorumluluğunu gerektiren hükme yer verilmiştir. Ancak TCK hükümlerine göre değerlendirilebilmesi için, basın-yayın organı sahiplerinin "kusurlu" olmaları gerekir. Anayasamızın 38. maddesi cezaların şahsiliği ilkesini getirmektedir. Basın ve yayın organını sahibi tüzel kişi ise bu hüküm tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri ile uygulanacaktır.

6.maddeye eklenen ek fıkra da tartışmalara yol açmaktadır: "Terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde suç işlemeye alenen teşvik, işlenmiş olan suçları ve suçlularını övme veya terör örgütünün propagandasını içeren süreli yayınlar hâkim kararı ile; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de Cumhuriyet savcısının emriyle tedbir olarak on beş günden bir aya kadar durdurulabilir. Cumhuriyet savcısı, bu kararını en geç yirmi dört saat içinde hâkime bildirir. Hâkim kırk sekiz saat içinde onaylamazsa, durdurma kararı hükümsüz sayılır." Bu hüküm olağanüstü dönemde alınan önlemin sıradanlaştırılması ve olağan dönemlerde de uygulanabilmesini mümkün kılmakta ve bu açıdan eleştirilmektedir. Bahsi geçen önlem hakim kararı olmadan savcının üç gün süreyle yayınları durdurabilmesidir. Elbette ki bu durum ifade özgürlüğüne zarar verici niteliktedir.

7. maddenin ikinci fıkrası terör örgütünün propagandasını yapanlardan bahsetmiş ve propaganda yapmayı belli bir yaptırıma bağlamıştır:

"Terör örgütünün propagandasını yapan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçun basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır. Ayrıca, basın ve yayın organlarının suçun işlenişine iştirak etmemiş olan yayın sorumluları hakkında da bin günden on bin güne kadar adlî para cezasına hükmolunur. Ancak, yayın sorumluları hakkında, bu cezanın üst sınırı beş bin gündür."

Aslında 7. maddede yer alan propaganda eylemleri ile 6. maddenin ikinci fıkrasında yer alan fiillerin aynı uygulamalar olduğu ve 7.maddenin ikinci fıkrasının 6. maddenin ikinci fıkrasını kapsadığı söylenebilir. Bu nedenle kanunda aynı fillerle yönelik bir tekrar yapıldığı ve 6. maddenin ikinci fıkrasının kanundan çıkarılabileceği düşünülmektedir.

2.7.1.4-5187 Sayılı Basın Kanunu

9 Haziran 2004 tarihinde 5187 sayılı Basın Kanunu kabul edilmiş, 26 Haziran 2004'te yürürlüğe girmiş ve böylece 1950'den beri yürürlükte olan 5680 sayılı eski Basın Yasası tümüyle yürürlükten kalkmıştır. Bu kanun Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde medya alanında yapılan ilk düzenlemelerdendir. Kanunun 3. maddesiyle basın özgürlüğü tanımlanmış ve Anayasa'da güvence altına alınan basın özgürlüğü bir kanunla da pekiştirilmiştir. Bu kanun 1.maddesinde de belirtildiği gibi "basılmış olan" süreli ve süresiz yayınları kapsamaktadır.

Kriz dönemleriyle ilişkilendirilebilecek çeşitli hükümler içeren Basın Kanunu'nun 19.maddesi "yargıyı etkileme" başlığı taşımakta ve şu hükümleri içermektedir. "Hazırlık soruşturmasının başlamasından takipsizlik kararı verilmesine veya kamu davasının açılmasına kadar geçen süre içerisinde, Cumhuriyet savcısı, hakim veya mahkeme işlemlerinin ve soruşturma ile ilgili diğer belgelerin içeriğini yayımlayan kimse, iki milyar liradan elli milyar liraya kadar adli para cezasıyla cezalandırılır." Bu hüküm yalnızca hazırlık soruşturulmasında, henüz daha takipsizlik kararı verilmeden ve de kamu davası açılmadan önce hazırlık soruşturmasındaki bir belgenin yayınlanmasını konu almaktadır. Bu durum adli haber niteliği taşıyan hemen hemen tüm haberlerin yayınlanmasına bir suç gözüyle bakıldığını göstermektedir. Bu noktada "haber vermenin sınırlarını aşan" ifadesinin bir netliğe kavuşturulması gerekmektedir. Bu kanunun kapsamı yalnızca dergi, gazete gibi basılı eserleri kapsadığından, bu sınırlamalar radyo ve televizyonlar için geçerli olmayacak, kitle iletişim araçlarının bir kısmı sınırlandırılırken, diğer kısmı

için böyle bir sınırlandırma uygulanmayacaktır. Aslen, yargılaması sürerken bir kişinin kamuoyu önünde suçlu olarak gösterilmesi engellenmeye çalışılırken, fırsat eşitliğini sağlanamamakta ve basın özgürlüğü zedelenmektedir. Basın Kanunu'nun 20.maddesi, "Cinsel saldırı, cinayet ve intihar olayları"nı düzenlemekte ve bu olaylarla ilgili haber vermenin sınırlarını aşan ve okuyucuyu bu tür fiillere özendirebilecek nitelikte olan yazı ve resim yayımlayanlar hakkında para cezası öngörmektedir. Buradaki amaç kuşkusuz tecavüz, cinayet ve intihar gibi fiiller hakkında kişileri özendirici yayın yapılmasını ve dolaylı olarak bu fiilleri önlemektir. Tıpkı 19.maddede yer alan "haber vermenin sınırlarını aşan" ifadesinde olduğu gibi "okuyucuyu bu tür fiillere özendirebilecek nitelikte olan" ifadesi bir netlik taşımamakta ve herkese göre farklılık taşımaktadır.

2.7.1.5-5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu

Türk Ceza Kanunu doğrudan kriz zamanlarında yapılan yayıncılığa yönelik hükümler barındırmasa da, olağanüstü dönemlerle ilişkilendirilebilecek birçok hükme sahiptir. Adli yargıyı etkilemeye teşebbüs (TCK 288), bayrak, milli marş ve devletin egemenlik alameti olarak kullanılan her türlü işareti aşağılama (TCK 300), Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ve Devletin yargı organlarını alenen aşağılama (TCK 301), devlete karşı savaşa tahrik (304), halkı askerlikten soğutma (TCK 318) , savaşta yalan haber yayma (TCK 323) , Devletin güvenliği veya iç veya dış siyasal yararları bakımından niteliği itibarıyla gizli kalması gereken bilgileri açıklama (TCK 329) gibi fiillerin günümüz teknolojisiyle yazılı ya da görsel medyadan bağımsız olarak gerçekleştirilebilmesi düşünülemez. Zaten yukarıda bahsi geçen suçlarla ilgili olarak en fazla yargılanan gazetecilerdir. Bağımsız İletişim Ağı (BIA) Medya Gözlem Masası'nın Ocak-Şubat-Mart 2010 Medya Gözlem Raporu,[164] düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilecek davalardan yargılanan 216 gazeteci, yazar, yayıncı, karikatürist, siyasetçi ve yurttaştan 69'unun gazeteci

[164] http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/121708-216-sanikla-basin-ozgurlugu-gununu-kutlamak, E.T. 01/12/2010

olduğunu ortaya koymuştur. Bahsi geçen bu maddeler basın özgürlüğü üzerinde bir baskı oluşturmaktadır.

Türk Ceza Kanunu'nun 3.kısmında yer alan "kamu barışına karşı suçlar" başlıklı beşinci bölümünde 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınlar Hakkında Kanun'un 4. maddesinde düzenlenen yayın ilkelerine paralel düzenlemeler yer almaktadır. TCK'nin 213, 214, 215, 216 ve 217. maddelerinde sırasıyla "Halk arasında korku ve panik yaratmak amacıyla tehdit", "Suç işlemeye tahrik", "Suçu ve suçluyu övme", "Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama" ve "Kanunlara uymamaya tahrik" suçları düzenlenmiş[165] ve 218. maddedeki ortak hükümle, bu suçların basın yayın yoluyla işlenmesi halinde verilecek para cezasının

---

[165] **Halk arasında korku ve panik yaratmak amacıyla tehdit**

MADDE 213. - (1) Halk arasında endişe, korku ve panik yaratmak amacıyla hayat, sağlık, vücut veya cinsel dokunulmazlık ya da malvarlığı bakımından alenen tehditte bulunan kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Suçun silâhla işlenmesi hâlinde, verilecek ceza, kullanılan silâhın niteliğine göre yarı oranına kadar artırılabilir.

Suç işlemeye tahrik

MADDE 214. - (1) Suç işlemek için alenen tahrikte bulunan kişi, altı aydan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Halkın bir kısmını diğer bir kısmına karşı silâhlandırarak, birbirini öldürmeye tahrik eden kişi, onbeş yıldan yirmidört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Tahrik konusu suçların işlenmesi hâlinde, tahrik eden kişi, bu suçlara azmettiren sıfatıyla cezalandırılır.

Suçu ve suçluyu övme

MADDE 215. - (1) İşlenmiş olan bir suçu veya işlemiş olduğu suçtan dolayı bir kişiyi alenen öven kimse, iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama

MADDE 216. - (1) Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Halkın bir kesiminin benimsediği dinî değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması hâlinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Kanunlara uymamaya tahrik

MADDE 217. - (1) Halkı kanunlara uymamaya alenen tahrik eden kişi, tahrikin kamu barışını bozmaya elverişli olması hâlinde, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.

yarı oranında arttırılacağı hükme bağlanmıştır. TCK'nın çeşitli suçlar için basın ve yayın yoluyla işlenmesi halinde arttırılmış yaptırım öngördüğü görülmektedir. Örneğin TCK'nin 305.maddesi "Temel millî yararlara karşı fiillerde bulunmak maksadıyla veya bu nedenle, yabancı kişi veya kuruluşlardan doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kendisi veya başkası için maddi yarar sağlayan vatandaşa, üç yıldan on yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adlî para cezası verilir." hükmü yararın basın yayın yoluyla propaganda yapmak için verilmiş ya da vaat edilmiş olması halinde yine mevcut ceza yarı oranında arttırılacaktır. Yani bağımsızlık, toprak bütünlüğü, millî güvenlik ve Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine karşı olarak yapılacak fiillerden elde edilen yarar, basın ve yayın yoluyla propaganda yapmak için verilmiş ya da vaat edilmiş ise daha fazla bir ceza ile cezalandırılacaktır.

2009 yılında yapılan değişikliklerle birlikte 285.maddede düzenlenen gizliliğin ihlali ve 288.maddede düzenlenen adli yargıyı etkilemeyi teşebbüs suçlarının basın ve yayın yoluyla işlenmesi halinde cezaların yarı oranında arttırılacağı hükmü kaldırılmış ve bu ifade suç unsuruna dahil edilmiştir.

2.7.2 Uluslararası Örgütlerin Düzenlemeleri

6112 sayılı Radyo Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, Anayasamızın yanında uluslararası düzenlemeleri de esas alarak hazırlanmıştır. En temel mevzuat ise Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi'dir. Bu iki düzenleme, doğrudan kriz dönemleri ile ilgili bir hüküm barındırmamakla birlikte "çocukların ve gençlerin fiziki, zihinsel ve ahlaki gelişimine zarar verecek programın onların izleyebileceği saatlere yerleştirilmemesi"[166] ve "nefret uyandıran"[167], "insan onurunu ihlallerini içeren"[168], "kamu sağlığını bozan"[169], "ırk, cinsiyet, din ve milliyet

[166] Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi madde 7
[167] Avrupa Birliği Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi Madde 2a–4
[168] Avrupa Birliği Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi Madde 2a–4
[169] Avrupa Birliği Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi Madde 2a–4

ayrımcılığı yapan"[170] yayınların yapılmaması gerektiğine dair sorumluluklar belirlemiştir.

2.7.2.1-Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Basın Meslek İlkeleri

1993 yılında kabul edilen Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Basın Meslek İlkeleri, kriz haberciliği açısından değerlendirildiğinde şu ilkelerin altı çizilebilir: "Haber ve yorum arasındaki belirgin ayrımın çizilmesi ve bunların birbirine karıştırılmasının önlenmesi", "haberin gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirme olması", "kişisel düşünce, inanç ve yargılardan uzak bulunması", "haber yayınının gerçeklere dayandırılması ve doğruluğunun ispatlanabilir olması", "haber sunumlarında betimlemelerde tarafsız olunması", "halkın düşüncelerinin şekillendirilmeye çalışılmaması", "habercilerin haberleri kendilerine ait bir mal olarak görmemeleri". Bu ilkelerin 33. maddesi ise doğrudan terör ve olağanüstü durumlarda haberciliğin nasıl olması gerektiğine dair bir ilkeyi içermektedir. 33. maddeye göre "toplumlarda savaş, terörizm ve azınlıklara karşı ayrım gibi durumlarda tansiyon ve fikir ayrılıkları artar. Böyle durumlarda medya, demokratik hakları ve insani değerleri koruma görevi üstlenmelidir. Medya problemlerin çözümünü için toleranslı ve barışçı yolları savunmalı, şiddete, kültürel, cinsel ya da dinsel herhangi bir ayrıma karşı çıkmalıdır."[171]

2.7.2.2- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kriz Zamanlarında İfade ve Haber Alma Özgürlüğünün Korunması Hakkında Rehber İlkeler

Avrupa Konseyi, AİHS 10.maddesi ile ifade özgürlüğünü garanti altına almış bu madde medya ve medya çalışanları için de temel teşkil etmiştir. Avrupa Konseyi

[170] Avrupa Birliği Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi madde 2a-4

[171] http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ky2wYbGwRm8J:assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta93/eres1003.htm+ethics+of+journalism+european+counc%C4%B1l&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, E.T: 01.09.2010

aynı zamanda 2002 yılında "çatışma ve gerilim durumlarında gazetecinin korunması" üzerine R(96) 4 numaralı tavsiye kararı ve "insan hakları ve terörizmle mücadele ile ilgili rehber ilkeler" hazırlamıştır. 2005 yılında gerçekleştirilen Kitle iletişim politikaları ile ilgili 7. Avrupa Bakanlar Konferansı'nda ise bakanlar tarafından "Kriz zamanlarında ifade ve haber alma özgürlüğü ile ilgili" 1 No'lu karar[172] kabul edilmiştir.

[172] Karar No. 1 Kriz Zamanlarında İfade ve Haber Alma Özgürlüğü 7. Kitle İletişim Politikaları Avrupa Bakanlar Konferansına katılan Devletlerin Bakanları (Kiev, 10-11 Mart 2005),

1. Savaş ve terörizm gibi kriz durumlarının, demokrasiler ve demokrasilerin ifade ve haber alma özgürlüğüne duydukları saygıya karşı tehdit oluşturmasına tepki göstermeye kararlığıyla;
2. Kriz zamanlarında, kamu otoritelerinin ve müdahil olan tüm diğer tarafların faaliyetlerine ilişkin toplumun bilgilendirilmesi hakkı nedeniyle ve bu tip durumlarda söz konusu yetkilileri inceleme altına alabilmenin özellikle önem kazanmasından dolayı, ifade ve haber alma özgürlüğü ile medya özgürlüğüne saygı duyulması gerektiğini ifade ederek;
3. Kriz durumlarında gazetecilerin çalışmalarına yapılan her türlü müdahale istisna olarak kalması ve ilgili uluslararası insan hakları belgelerinde yer alan koşullarla sıkı bir şekilde aynı çizgide olması gerektiğini vurgulayarak
4. İfade özgürlüğüne, gazeteciliğin serbest ve engellenmemiş bir şekilde icra edilmesine ve gazetecilerin fiziksel bütünlüğüne yapılan ve kriz zamanlarında daha fazla yaygın olan saldırıları kınayarak;
5. Medyanın anlayış ve hoşgörüyü teşvik etme ve böylece kriz durumlarını engelleme hususundaki önemine kani olarak;
6. Demokratik ve çoğulcu bir toplumun temel bir unsuru olan ifade ve haber alma özgürlüğüne saygı duyulmasını kriz zamanlarında da temin etme hususundaki kararlılıklarını yeniden ifade ederek;
7. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce 2 Mart 2005 tarihinde benimsenen "Terörizme karşı mücadele kapsamında medyada ifade ve haber alma özgürlüğüne ilişkin Bildiri" ile Bakanlar Komitesi'nce 1996 yılında benimsenen "Çatışma ve gerilim durumlarında gazetecilerin korunmasına ilişkin R (96) 4 No'lu Tavsiye Kararında" düzenlendiği üzere, kriz zamanlarında ifade ve haber alma özgürlüğü alanındaki Avrupa Konseyi standartlarına saygı duymak ve uygulamak üzere üstlendikleri sorumlulukları yeniden ifade ederek;
8. Gazetecilerin, güvenliklerine karşı bir engel ve tehdit olmaksızın, kriz durumlarına ilişkin özgür ve bağımsız bir şekilde haber aktarabilmelerine ve bu hakkın ilgili uluslararası belgelerde düzenlenen kısıtlamaların ötesinde herhangi bir kısıtlamaya gidilmesi ihtimali olmaksızın kullanılması üzerinde mutabık kalırlar;
9. Medya çalışanlarının güvenlik ve emniyetlerinin, özellikle kriz dönemlerinde, medya ve gazetecilere karşı yapılan tüm şiddet olaylarının tam ve bağımsız bir şekilde araştırılması ve medya çalışanları ve bağlı olduğu kuruluşların, medya çalışanlarının karşılaştığı riskleri azaltacak önlemleri alabilmeleri için onlara en uygun şekilde yardım edilmesini gerektiren süregelen bir sorun oluşturduğunda mutabıktırlar;
10. Terörizme karşı mücadelenin ifade özgürlüğüne ilişkin bugüne kadarki ve gelecekteki etkileri ile ilgili hükümetler ve tüm diğer ilgili taraflar arasında Avrupa düzeyinde düzenli bilgi ve tecrübe alışverişi ile ilgili yeni biçimler oluşturmanın ve bu özgürlüğü korumak için gerekli tüm önlemlerin alınmasının önemi üzerinde mutabıktırlar;
11. Bir üye devletin medya çalışanlarının diğer bir üye devletin topraklarındaki kriz durumlarını haber yaparken, kendi güvenlik veya özgürlüklerine karşı bir tehditle karşılaştıkları durumlara çözüm bulmak için Avrupa düzeyinde işbirliği geliştirilmesi hususunda mutabıktırlar;
12. Üye devletlerdeki kriz dönemlerinde ifade ve haber alma özgürlüğü sorununa ilişkin yürürlükte veya hazırlanmakta olan kanun ve yönetmeliklerin, Avrupa düzeyinde tesis edilmiş olan ilkelerle uyum içerisinde olması hususunda mutabıktırlar;

26 Eylül 2007 tarihinde yapılan 1005. Bakanlar Kurulu toplantısında ise, 2002 yılında kabul edilen "İnsan hakları ve terörizmle mücadele ile ilgili rehber ilkeler"in tamamlayıcı ve devamı niteliğinde olan "Kriz zamanlarında ifade ve haber alma özgürlüğünün korunması hakkında rehber ilkeler" kabul edilmiştir. 7 bölümden oluşan bu rehber ilkeler öncelikle hangi durumların "kriz" olarak nitelendirilebileceğini belirlemiştir. 1.maddeye göre kriz terimi savaşlar, terörist saldırılar, doğal ve insanlar tarafından oluşturulan afetler v.b ifade ve haber alma özgürlüğünün tehdit edildiği durumları kapsamakta ancak bu sayılanlarla sınırlı tutulmayacağı belirtilmektedir.

"Kriz durumlarında medya çalışanlarının çalışma koşulları" başlıklı ikinci bölümü ile medya çalışanlarının kişisel güvenliklerinin sağlanması ve habere ulaşmaları kolay dolaşımlarının sağlanması için yapılması gerekenler sıralanmıştır. Üçüncü bölümde gazetecilerin haber kaynaklarının ve gazetecilik materyallerinin korunması konusuna değinilmiş, medya çalışanlarının sorumlulukları ise altıncı bölümde sıralanmıştır. Medya çalışanları kriz zamanlarında;

- Diğer kişilerin haklarını, onların özel hassasiyetlerini ve muhtemel belirsizlik ve korku duygularını dikkate almalı, kamuya zamanında gerçek, doğru ve kapsamlı haber verme konusunda mesleki ve etik standartlara bağlı kalmalıdır.
- Haber kaynakları belirtmelidir.
- Mesleki çalışmaları daha etkin hale getirecek ve sorumluluk sahibi yayın yapılmasına katkıda bulunacak "öz-denetim" mekanizmasını ilgili kuruluşlarla işbirliği yaparak çalıştırmalıdır.
- Medyada hoşgörü kültürünün geliştirilmesi için çaba gösterilmelidir.

13. Kriz zamanlarında ifade ve haber alma özgürlüğüne ilişkin sorunların ele alınabileceği uluslararası her koşulda, bu alanda Avrupa Konseyi bünyesinde oluşturulmuş demokratik ilkeleri teşvik etmek konusunda mutabıktırlar.

Beşinci bölümde ifade ve haber alma özgürlünü korumak adına, getirilebilecek sınırlamalar ile ilgili olarak şu düzenlemelere yer verilmiştir:

- Sözleşmenin 10. maddesinde belirtilen sınırlar ve AİHM'nin içtihatlarında belirtilen yorumlar dışında kamunun kriz zamanlarında habere ulaşması kısıtlanmamalıdır.
- Habere serbest erişimin krizlerin çözümünde ve engellenmesinde etkili olabileceği göz önünde bulundurulmalı ve yetkili kuruluşlar kamunun habere ulaşmasını güvence altına almalıdır.
- Şiddete teşvik eden ve kamunun düzenini bozacak davranışlar açık ve net olarak tarif edilmeli, ifade özgürlüğüne kısıtlama getirirken belirsiz ifadeler kullanılmamalıdır.
- Yargı işlemlerinin bütünlüğü korunurken, kamunun önemli bilgilere erişimindeki haklı gerekliliği göz ardı edilmemelidir.
- Kriz dönemlerinde medyanın faaliyetleri Avrupa Konseyi standartları ile uyumlu olmalı ve kamu medya hizmeti, birlik ve hoşgörü sağlanmasında ve güvenilir bir haber kaynağı olma açısından önemli bir faktör olarak yapılandırılmalıdır.
- Üye ülkeler, kamuoyunun özel hassasiyetinden faydalanarak, halkı manipüle etmeye çalışan kamu görevlilerinin sorumluluklarını dikkate almalıdır.

Son bölümde ise, kriz zamanlarında ifade ve haber alma özgürlüğünü korumak için ulusal hükümetler, medya kuruluşları, ulusal ve uluslar arası devlet ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği halinde çalışmaları gerektiği belirtilmiştir.

Rehber İlkeler, ifade özgürlüğünü ve haber alma özgürlüğünü geniş bir yorumla korumaya çalışmış, Sözleşme'nin 10. maddesini teyit eder nitelikte medyaya uyarlanmasını sağlamaya uğraşmıştır. Ancak bu alanda "bilinen"in ötesine

geçememiş, yeni bir şey söylememiştir. Rehber ilkeler, uyulması demokratik bir çerçeve çizmiş ve kesin yargılar ve yasaklar öngörmemeye dikkat etmiştir.

2.7.2.3-Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Tavsiye Kararları

2004 yılında, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilen Kültür Aracılığıyla Terörizmle Mücadele konulu ve Rec 1687 sayılı Tavsiye Kararının 7. paragrafında aşağıdaki ifade yer almaktadır:

. Parlamento; terörist eylemleri tanımlamada ve terörizm ile ilgili tartışmaları ele almada sorumlu medyayı memnuniyetle karşılar ve ilgili mesleki etik ilkeleri üzerinde medya çalışanlarının kendi aralarında derinlemesine yapacakları tartışmaları destekler[173].

2005 yılında, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilen Medya ve Terörizm konulu ve Rec 1706 sayılı Tavsiye Kararının 8.ve 10. paragrafları önem taşımaktadır[174];

Parlamento, medya çalışanlarını aşağıdakilere uymaya davet eder:

- Meslek kuruluşları aracılığıyla; terörizmin etkilerine gereğinden fazla katkıda bulunmadan kamuoyunu haberdar etmek maksadıyla gazeteciler, fotoğrafçılar ve terörist eylemlere değinen veya bunlara maruz kalan editörler için etik ilkeleri geliştirmeye;

[173] Radyo ve Televizyonların Terör Haberlerini Ele Alış ve Sunuş Biçimleriyle İlgili Yayın Kuralları Belirleme Komisyonu Raporu, s. 3.
[174] Hasan Tahsin Fendoğlu, "Televizyon Terörün Oksijeni midir?" , http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1193/televizyon-terorun-oksijeni-midir.aspx, E.T.: 11/1012011

- Terörizm hakkında medya haberlerinin hassas niteliği ile ilgili artan farkındalığı amaçlayarak medya çalışanları için eğitim kursları düzenlemeye;
- Terörist ile elbirliğiyle hazırlanmış sansasyonel haberler ve görüntüler için bir yarıştan kaçınmak maksadıyla kendi aralarında, örneğin kendi meslek kuruluşları aracılığıyla işbirliği yapmaya;
- Terörist eylemlerin sebep olabileceği halkta korku duygusu ekleyerek veya teröristlere propaganda için platform sunarak teröristlerin çıkarlarına uygun davranmaktan kaçınmaya;
- Kurbanların insan onuru ve mahremiyetini ihlal eden veya kurbanlar ile ailelerinin yanı sıra halk üzerinde bu tür eylemlerin etkisini artırmaya katkıda bulunan terörist eylemlerin şok edici resimlerinin yayımlanması veya görüntülerinin verilmesinden kaçınmaya;
- Terörizmin altında yatan toplumsal gerilimi, haber ve yorumlar aracılığıyla abartmaktan kaçınmaya ve özellikle de her tür nefret söylemini yayınlamaktan imtina etmeye.

Parlamento, Bakanlar Komitesine, üye devletler ile gözlemci ülkelerden medya ve yeni iletişim hizmetleri ile ilgili olarak aşağıda belirtilen unsurların yerine getirilmesinin talep edilmesini tavsiye eder;

- Sebepleri ile birlikte terörle mücadeleye karşı yürütülen eylemler ve devletin stratejileri hakkında kamuoyunun ve medyanın düzenli olarak bilgilendirilmesi;
- Devlet otoritelerince terörle mücadele mazereti altında terörist eylemler ve tehditlere karşı verilen tepkilerin yanı sıra terörizm hakkında medyada bilgi ve görüşlerin yayınlanmasını gereksizce yasaklamaktan veya kısıtlamaktan kaçınılması;
- Terörizmi araştıran gazetecilerin, teröristlerce veya devlet otoriteleri tarafından yapılan anti-terör eylemlerinin neden olduğu tehlikelere gereksiz bir şekilde maruz kalmalarının önlenmesi için her olaya ilişkin

özel güvenlik durumu hakkında terörizmle ilgili medyanın, kendi istekleri üzerine, bilgilendirmesi;

- Medya içeriğinin eleştirisel ve bilinçli tüketiminin teşvik edilmesi ve terörist eylemlerin neden olduğu korku hakkında vatandaşların farkındalıklarının mümkün olduğunca artırılması amacıyla okul müfredatına medya okuryazarlığının dahil edilmesi;
- Teröristlerin internet üzerinden, illegal mesaj ve görüntüleri yayınlamalarını önlemek amacıyla yasa uygulayıcı otoriteler ve polisle işbirliği yapılması;
- Bilgisayar sistemleri aracılığıyla işlenen ırkçı ve yabancı düşmanlığı unsurları içeren eylemlerinin cezalandırılmasına ilişkin Siber suç Sözleşmesinin Ek Protokolü'nün, etnik orijin, millet, soy, ırk veya renk veya bu faktörlere bir mazeret olarak kullanılan din temelinde herhangi bir kişiye veya gruba karşı nefret duygularını ve şiddeti savunan, teşvik eden veya kışkırtan terörist içeriğe uygulanması.

2.7.3 Yayıncı Kuruluşların Düzenlemeleri

2.7.3.1- BBC Yayın İlkeleri Kılavuzu

BBC, İngiltere'de kraliyet beratı altında ve devletin parasal desteğiyle çalışan yayın kuruluşudur. Radyo ve televizyon alanında yayın yapmaktadır. Dünyanın ikinci en büyük[175] yayın kuruluşu olan BBC deneyimlerini ve yayınların nasıl olması gerektiğini BBC Yayın İlkeleri Kılavuzu'nda belirlemiştir. Bu kılavuz tüm dünyada görev yapan BBC editör ve muhabirlerinin çalışmaları temel alınarak düzenlenmiştir 17 başlık altında çeşitli konular hakkında tavsiye niteliğinde kurallar bulunmaktadır. BBC, yayın ilkelerini yeni durumlara uyarlamak amacıyla gerektiği zaman güncellemektedir. 2005 yılında yapılan güncelleme ile birlikte kriz anlarında nasıl yayın yapılması gerektiğini belirten ilkeler eklenmiştir. 2006 yılında ise bu ilkeler

[175] Ayşe Bilge Gürsoy, *TRT ve BBC'nin Ana haber Bültenlerinin Kamu Haberciliği Açısından Karşılaştırmalı Analizi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 1999, s.70

Türkçe olarak da yayınlanmıştır. BBC İlkeleri'nin 11. Başlığı "savaş, terör ve olağanüstü olaylar" adını almakta ve olağanüstü olayları "sahte ihbarlar, propaganda eylemleri, kaçırma, rehin alma ve işgal olayları, ulusal güvenlik tehditleri, olağanüstü ulusal ve uluslararası olaylar, gösteriler, karışıklıklar ve ayaklanmalar, tehlikeli ortamlar, yüksek riskli faaliyetler ve olaylar" olarak sıralamaktadır.

Savaş haberleriyle ilgili olarak bu kılavuz, dünyada pek çok insanın ilk habere ulaşmak için BBC'ye yöneldiğini, hem ülkelerine hem de dünyanın çeşitli yerlerinden pek çok insana doğru haber ve bilgi aktarmanın ve izleyicilerin duygu ve korkularına karşı duyarlı olmanın önemine vurgu yapılmakta sonra savaş durumlarında şu yayın ilkelerine uyulması gerektiğini söylemektedir:

- Haberlerde çelişen iddialar varsa bilgilerin nereden geldiği belirtilmelidir. Bilgi kaynaklarının adı açıkça belirtilmelidir.
- Haberler sansür ediliyorsa, bazı bilgiler verilemiyorsa bunu belirtmeli uymak zorunda olunan kurallar açıklanmalıdır.
- Haberlerin sunum tarzı en az habercilik kadar güvenilir olmalıdır.
- Savaşın gerçekleri yansıtılmalı ancak insan onuruna da saygı gösterilmelidir. Çok çarpıcı ve belirgin savaş ve zulüm görüntüleri yalnızca haklı gerekçelerle yayınlamalıdır
- Ölen ve yaralanan kişilerin yakın akrabaları bu haberi ilk olarak haber bültenlerinden öğrenmemelidir.
- Eksiksiz bir tartışma ortamı oluşturulmalı (internet üzerinden) ve çirkin mesajların iletimi kontrol edilmelidir.
- Savaş durumlarında rutin yayın akışı gözden geçirilmeli ve duruma uygun düşmeyenler yayından kaldırılmalıdır.

Terör konusunda BBC tüm dünyayı içine alan bir sorumluluk örneği göstermektedir. Öncelikle İngiltere Terörle Mücadele Yasası'nın gerekleri hiçbir şekilde göz ardı edilmemelidir. Bu yasayı ihlal etme durumunun yaşandığı, terör

olaylarından sorumlu kişilerle görüşme yapılması ve propaganda eylemlerinde kaydedilmiş görüntülerin yayınlanmasında mutlaka yayın politikası başkanlığına danışılmak zorundadır. 2000 tarihli İngiltere Terörle Mücadele Yasası, yayıncının maddi yardımı olabilecek bilgileri polise bildirme yükümlülüğü getirmektedir. Eğer bildirim yapılmazsa 5 yıla kadar hapis cezası müeyyidesi uygulanmaktadır. Terör olayları yayınlanırken dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır:

- Terör eylemleri süratli, doğru biçimde, eksiksiz ve sorumluluk sahibi bir şekilde haber verilmelidir.
- Duygusal ya da önyargılı kelimeler dikkatsizce kullanılmamalıdır.
- Haberde kullanılan terminoloji dikkatle seçilmelidir. Adli sürecin var olmadığı durumlarda ”serbest bırakma”, “infaz” gibi kelimeler kullanılmamalı, eylemcileri “bombacı”, “saldırgan”, “silahlı kişi” , “militan” vb gibi açıkça tanımlayan kelimeler kullanılmalıdır.
- Tarafsız kalarak izleyicilere “kimin kime ne yaptığını” değerlendirebilme olanağı sunan yayın yapılmalıdır.

Telefon, faks, e-posta, kısa mesaj gibi yollarla iletilen bomba ihbarı ya da inanılır bir başka tehdit ya da ihbar alınması durumunda şu noktalara dikkat edilmelidir:

- Hemen ilgili makamlara gerekli bilgiler verilmelidir.
- Geçerli kod sözcükler açıklanmamalıdır.
- Herkesçe bilinmeyen ve bir saldırıya yardımcı olabilecek güvenlik düzenlemeleri ya da bu çeşit başka bilgiler açıklanmamalıdır.
- Daha önce dikkat çekmemiş, herhangi bir tehditle karşı karşıya kalmamış kişilerin, olası birer hedef haline gelmesini engeller tedbirler alınmalıdır.
- Sahte ihbarlar haber yapılmamalıdır.

Ulaştırma araçlarının kaçırılması, adam kaçırma, rehin alma ve işgal gibi olağanüstü durumlarda taraflardan her birinin korunmasına özen gösterilmiş ve

mevcut durumdan en az yara alınacak öneriler geliştirilmiştir. Ayrıca yetkili makamların olayla ilgili tavsiyeleri önemsenmiş ve yayın ilkelerine uyduğu takdirde onlarla işbirliği yapılması gerektiği belirtilmiştir.

- Eylemcilerle canlı yayında mülakat yapılmamalıdır.
- Eylemcilerin canlı yayında ortaya çıkardığı herhangi bir görsel ya da sesli kayda yer verilmemelidir.
- Propaganda eylemlerinin şiddet içeren kısımları ya da mağdura yer verilen bölümleri ancak üst düzey bir editöryel sorumluya danışarak yayınlanmalıdır.
- Uçak kaçırma, okul işgali gibi sonuçları kestirilemeyen olaylar naklen yayınlarken gecikmeli olarak aktarılmalıdır.

Ulusal güvenliğin gerekli kıldığı hallerde "Devlet Sırları Yasası" ve bakanlık ve medya temsilcileri tarafından oluşturulan komisyon tarafından belirlenen "Savunma Tavsiyeleri Duyuruları'na" uyulmalı ve yayıncılık sakıncalı haberlerin yayınlanma sorumluluğu üstlenerek gerçekleştirilmelidir. Burada dikkat çeken husus, her somut olay için farklı kuralların benimseneceği ve farklı durumlara farklı uygulamalar yapılacağıdır. Olması gereken de böyledir, çünkü her saldırının ya da terör olayının ya da ulusal güvenliği tehdit eden diğer olayların hedefleri, eylemleri ve sonuçları farklılık göstermektedir.

Olağanüstü ulusal ve uluslar arası olaylar doğal afetler, felaketler ve büyük kazalar gibi herkesi derinden etkileyen olayları içermektedir. Bu gibi durumlarda şu hususlara dikkat edilmelidir:

- Bu olaylar hakkında ilk bilgilerin sunulması sırasında verilen bilgiler kaynağı belirtilmelidir.
- Ölü ve yaralı sayısına ilişkin ilk bilgiler kesin değilse en düşük ve en yüksek tahminler kaynaklara atfedilerek belirtilmelidir.

- Olaylarda hayatını kaybetmiş, yaralanmış ve kaybolmuş kişilerin yakın akrabalarının bu bilgileri ilk olarak haber servislerinden öğrenmesi engellenmelidir. Çok fazla insanı korkutmamak için olayla ilgili bilgiler ayrıntılı şekilde verilmelidir.(Örneğin kaza yapmış uçağın sefer sayısı, nereden kalkıp nereye uçtuğu, kaç yolcu bulunduğu..vb)
- Kamu güvenliği için gerekli bilgiler tüm servislerle paylaşılmalıdır.

Gösteri, karışıklık ve ayaklama durumlarında olayların vahametini arttırıcı yayın yapmamaya özen gösterilirken, bunlarla ilgili haberlerin aktarılması da önem taşımaktadır.

- Karışıklık çıkabileceğine dair söylentilerin karışıklığı körükleme riski olduğu göz ardı edilmemelidir.
- Katılımla ilgili tahminler kaynak belirterek açıklanmalıdır
- Kapsamlı ve tarafsız bir bakış açısı sağlanmalıdır
- Canlı yayınlarda görüntüler ya gecikmeli olarak ya da kargaşa ekrana yansıtılmayacak şekilde verilmelidir.

Tehlikeli olaylar, yüksek riskli faaliyetler ve olaylar başlığı altında ise bu durumlar tek tek tanımlanmış böyle anlarda gazetecinin uyması gereken kurallar belirtilmiştir.

2.7.3.2-Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Yayın İlkeleri

TRT yayın ilkelerini, 2954 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kanununun 5. maddesinde 13 bent halinde sıralanmış yayın esasları olarak belirlemiştir. Bu esaslar "kamu yayıncılığı" anlayışı çerçevesinde şekillenmiş, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna bağlı olmak; devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, milli egemenliği, Cumhuriyeti, kamu düzenini, genel asayişi, kamu yararını korumak ve kollamak

temel amaçlar olarak belirlenmiştir. Bu ilkeler arasında olağanüstü dönemlere yönelik olarak şu ifadelere yer verilmiştir:

Karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa, dehşet, saldırganlık gibi olumsuz duygular uyandırmak ve telkin etmek amacına yönelik yayın yapmamak (TRT Kanunu, 5.madde i bendi)

2.7.4 Basın Meslek Kuruluşlarının Düzenlemeleri

2.7.4.1-Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi

1946 yılında kurulan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, hazırladığı tüzüğünde, amacını "gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi yazılı, işitsel, görsel ve elektronik iletişim alanlarını kapsayan gazetecilik mesleğini; mesleğin geleneklerini, ahlak ilkelerini korumak; herkesin bilgi edinme, gerçekleri öğrenme hakkının bir aracı olan iletişim ve düşünce özgürlüğünü sağlamak, gazetecileri meslekleri içinde maddi ve manevi yönleriyle ilerletmek ve yüceltmek" şeklinde belirtmektedir.

1997'de TGC bir olağanüstü kongreyle tüzük değişikliği yaparak, meslek ilkeleri oluşturmak amacıyla meslek ilkelerini izleme komitesi oluşturmuştur. Komisyon dünyada bütün ülkelerdeki benzer metinleri inceleyerek, Türkiye'nin kendine özgü durumuna uyarlamaya çalışmıştır. Ortaya çıkan metin tüm gazetecilere, diğer meslek örgütlerine, sivil toplum örgütleri temsilcilerine ve üniversitelere sunulmuş, bu görüşmeler sırasında bildirgeye son şekli verilerek çoğu gazeteci olmak üzere, 3 bin kişi bildirgeyi imzalayarak kabul etmiştir. Bu Bildirge yalnızca gazetecilerin uyması gereken kuralları değil, aynı zamanda haklarını da düzenlemesi açısından önemlidir.

Bildirge gazetecinin haklarına yer verdikten sonra "Gazetecinin temel görevleri ve ilkeleri" başlığı altında 17 maddelik kuralları sıralamıştır. Kriz dönemleri ile ilişkilendirilebilecek kurallar şunlardır:

- Gazeteci; başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, dil, din, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci; her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtan yayın yapamaz.(madde 3)

- Gazeteci, çalıntı, iftira, hakaret, lekeleme, saptırma, manipülasyon, söylenti, dedikodu ve dayanaksız suçlamalardan kesinlikle uzak durur.(madde 10)

Yine Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi'nde "gazetecinin doğru davranış kuralları" çeşitli başlıklar altında değerlendirilmiştir "Çocuk" başlığı taşıyan bölümde gazetecinin çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda sanık, tanık ya da mağdur (maktul) olsun, 18 yaşından küçüklerin açık isimleri ve fotoğrafları yayınlanmaması gerektiğini düzenlenmiştir. Çocuğun kişiliğini ve davranışlarını etkileyebilecek durumlarda bir aile büyüğünün veya çocuktan sorumlu bir başkasının izni olmaksızın çocukla röportaj yapılmamalı veya görüntüsü alınmaya çalışılmamalıdır. Yukarıda yaptığımız analizde en dikkat çeken noktalardan birisi, çeşitli olaylarda zarar görmüş çocuklarla onların acılarını tazeleyen röportajlar yapılmasıdır. Bu anlamda çocuklarla ilgili bu madde önem taşımaktadır. "Cinsel Saldırılar" başlığı altında ise cinsel saldırıya uğramış kişilerin fotoğrafları, görüntüleri veya kimlikleri, açık kamu yararı olmadıkça yayınlanmaması gerektiği düzenlenmiştir. "Sarsıcı durumlar" başlığı doğrudan kriz dönemlerini ilgilendirmektedir. "Üzüntü, sıkıntı, tehlike, yıkım, felaket ya da şok halindeki

insanlar söz konusu olduğunda gazetecinin olaya yaklaşımı ve araştırması insani olmalı ve gizliliklere uyularak duygu sömürüsünden kaçınılmalıdır." Bu başlık altında düzenlenen konu Türkiye'nin en çok izlenen kanallarında en fazla ihlal edilen konudur. "İntihar Olayları" başlığı ile intihar olayları hakkında haber çerçevesini aşan ve okuyucu veya izleyiciyi etki altında bırakacak nitelikte ve genişlikte yayın yapılmaması gerektiği belirtilmiştir. TGC Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi'ne baktığımızda nihai hedef hep kamu yararıdır. Bu düzenlemeler birçok somut olayı içermektedir.

2.7.4.2- Televizyon Yayıncıları Derneği Haber Yayın İlkeleri

Televizyon Yayıncıları Derneği, Türkiye'de toplam izlenme payının %95'ini oluşturan Televizyon kanallarının oluşturduğu, 1999'da kurulan birliktir. Türkiye genelinde ulusal ve yerel çapta yayın yapan pek çok televizyon kanalını bünyesinde barındırmaktadır. TRT de bu organizasyonun bir üyesidir. Türkiye'de yayın yapan hemen hemen tüm kuruluşları barındırması sebebiyle medyayı temsil etme gücü yüksektir.

RTÜK ile birlikte başlattığı süreç sonunda tüm ulusal kanalların da ortaklığında TVYD, terör ve olağanüstü durumlarda uyulması gereken yayın ilkelerini belirlemiştir. İstanbul'da 25 Haziran 2010 tarihinde gerçekleştirilen "Medya Duyarlılığı İstişare Toplantısı" nda terör ve olağanüstü durumlarda uyulacak haber kriterlerinin belirlenmesi yönünde görüşler dile getirilmiş, daha sonra 7 Temmuz 2010 tarihinde "Terör ve olağanüstü durumlarda habercilik yapılırken uyulacak ilkeler" belirlenmiştir. Bu ilkeler "Son Dakika Haberleri", "Canlı Yayınlar", "Konuk Konuşmacılar" ve "VTR Yayınları" olmak üzere 4 başlıktan oluşmaktadır.

Belirlenen ilkelerde esas olan, yayıncıya duyulan güvenin pekiştirilmesi ve halkın haber alma özgürlüğü ihlal edilmeden yayın yapılabilmesidir. Bu ilkelerde son

dakika haberlerinin ve canlı yayınların belirli bir kural çerçevesinde olması gerektiğine değinilmiştir.

Son dakika haberleri sürekli yeni gelişmelerin yaşandığı bir olay değilse canlı yayın kesilip normal yayına dönülmeli, daha sonraki gelişmeler haber bültenlerinde duyurulmalıdır. "son dakika" altyazısı en fazla 5 dk ekranda tutulmalı ve izleyicilerde korku, yılgınlık ve paniğe yol açabilecek sansasyonel başlıklar atılmamalıdır. Bu ilkeyle, yalnızca önemli gelişmeler olduğunda son dakika haberi yapılması gerektiği, ayrıca saatler süren "son dakika" haberlerinin anlamsız olduğu ve aniden çarpıcı başlıklarla verilen son dakika haberlerinin gereksiz korku ve paniğe yol açabileceği vurgulanmış ve gerekleri bildirilmiştir

Ülkemizde çok sık yaşanan terör saldırılarına yönelik olarak da çeşitli düzenlemeler öngörülmüştür. Özellikle canlı yayın sırasında dikkat edilmesi gereken kurallar belirlenmiştir:

- Şehit yakınları hayatını kaybedenlerin durumunu ilk televizyondan öğrenmemelidir.
- Çok önemli gerekçeler olmadıkça şehit cenazelerinin törenlerinden ve şehit ailelerinin evinden canlı yayın yapılmamalı, acılı insanları rahatsız edecek röportajlara yer vermemelidir.
- Olaylar ekrana uzak çekimle yansıtılmalı ve ağıt, slogan gibi görüntülere mümkün olduğu kadar yer verilmemelidir.

Olay yerinden canlı olarak gerçekleştirilen yayınlarda ise;

- Terör saldırıları ya da doğal felaketlerde mutlaka tecrübeli muhabirler görevlendirilmelidir.

- Felaket görüntüleri ve terör saldırıları yayınlanırken ürkütücü, paniğe sürükleyen, toplumsal gerginliğe yol açan görüntüler yayınlanmamalıdır.
- Yaşanan sıcak gelişmeler esnasında istenmeyen görüntülerin yayınlanmamasına dikkat edilmelidir.
- Güvenlik güçlerinin çalışmalarına saygılı yayın yapılması ilkeleri benimsenmiştir.

Ayrıca terör olaylarının sorumlulukları ile ilgili olarak bazı düzenlemelere gidilmiş, terörün sorumluları ya da savunucuları ile yapılacak röportajlarda kamu yararı gözetilmesi ve yayın sorumlusundan izin alınması gereği dile getirilmiştir. Bu röportajlarda terör olaylarını haklı gösterecek, terörün propagandası olarak algılanabilecek, bu tür olayları teşvik edebilecek ve terör örgütlerinin reklamını yapabilecek her türlü yayından kaçınılmalıdır. Terörle Mücadele Kanunu 6. ve 7. maddelerinde belirtilen hükümlerle uyuşmakta, ayrıca BBC'nin yayın ilkelerinde belirttiği kurallarla örtüşmektedir.

VTR'ler çok fazla sayıda yayınlanmamalı ve "arşiv" ise bu mutlaka belirtilmelidir. Teröristlerin yüzünün gösterildiği görüntüler ise aşinalık ve sempati yaratacağından kullanılmamalıdır.

3.BÖLÜM
SONUÇ

YARIŞAN DURUMLAR: KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ VE YAYINCI SORUMLULUĞU

İletişim özgürlüğü ve bu özgürlüğün temeli olan ifade özgürlüğü en temel haklardır. Bu özgürlüklerin temel olma vasfı, insan onuruna dayanıyor olmasından kaynaklanır. Temel hakların gereği, egemen güçlerle ya da devletle çatışmaya gerek kalmadan doğru olduğuna inanılan şeyi yapmakta özgür olacağı alanların var olmasıdır. Tarih boyunca insanlar bu temel haklara kavuşmak için yoğun mücadeleler etmişlerdir. Basın özgürlüğü de tıpkı ifade özgürlüğü gibi krallardan, kiliseden, iktidardan ve devletten alınması gerekmiştir. 1450'de matbaanın icadıyla birlikte basının özgürce hareket etmesi egemen güçler tarafından en tehditkar özgürlük olarak görülmüştür. Çünkü matbaanın bulunmasıyla birlikte tahmin bile edilemeyecek geniş bir kitleye ulaşım mümkün olmuştur.

İfade özgürlüğüne hayati önem atfedilmesinin temelinde ifade özgürlüğü lehine argümanlar yer alır. Bu argümanlar; ifade özgürlüğünün demokrasinin olmazsa olmaz şartı olması, kanaat oluşumunda ve kamusal tartışmaların var olmasında en etkili araç olması, bireyin gelişimine hizmet etmesi, paternalizmin[176] reddi niteliğinde olması ve bunun yanında "fikirler piyasasının" oluşumu ve hoşgörünün özgürlükler yoluyla yaygınlaştırılmasıdır[177]. Ayrıca bir fikrin

[176] Paternalizm kısaca, halkı aciz gören ve onun nasıl davranması gerektiğine onun adına karar vermenin gerekliliğine inanan anlayış olarak tanımlanabilir.
[177] Mustafa Erdoğan "İfade Özgürlüğü ve Sınırları", *İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye*,ed: Tanıl Bora, İletişim Yayınları,İstanbul 2007, s.22-26

yasaklanması yasaklayanların zannettiği gibi o fikrin aleyhine sonuçlar vermemekte çünkü bir fikri yasaklamakla onu akılcı yoldan eleştirme ve yanlışlarını ortaya çıkarma fırsatları da büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. Yasaklanan fikre bir avantaj sağlanmış ve ona bir nevi dokunulmazlık kazandırılmış olur. Yasaklı olma, fikir sahiplerine bir çekicilik ve hatta iktidar da kazandırabilir. Erdoğan, yasaklanan görüşlerin ortadan kalkmadığını kendini ifade edecek başka yollar bulduğunu söylemektedir[178].

İfade özgürlüğü hakkında herkesçe ortak olarak kabul edilen bazı temel hususlar vardır:

1-İfadenin izne ve sansüre tabi tutulmaması
2-İfadeye fiziki müdahalenin olmaması
3-İfadenin cezalandırılmaması

Yukarıdaki hususlarda görüş birliği bulunmakla birlikte bu özgürlüğün sınırları konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Şiddeti tahrik ve teşvik eden, barışçı olmayan ifadeler ifade özgürlüğü kapsamına alınmamakla birlikte cezai yaptırımlar öngörülmektedir. Yine hakaret ve iftira içeren ifadelerin de benzer yaptırımlara tabi olduğu görülmektedir. 1989 yılında Avustralya'da, 1990 yılında Fransa'da, 1992 yılında Avusturya'da ırkları kötülemeyi ve aşağılamayı yasaklayan kanunlar kabul edilmiş, Danimarka'da sivil haklar kanunu ile ırkı, dini, etnik kökeni ve ya cinsel eğilimi sebebiyle bir kimseyi alenen kötüleme, aşağılama ve küçük düşürme yasaklanmıştır. Amerika'da 1990'ların başından itibaren birçok üniversitede kişi ya da grupları cinsiyetleri, ırk ve ya renkleri, bedeni ve zihni özürleri, dinleri, cinsi yönelimleri ve ya ulusal ve etnik kökenleri nedeniyle tahkir etmeye ve ya damgalamaya yönelik ifadeleri yasaklayan mevzuatlar yürürlüğe girmiştir. Acaba bu gibi sınırlamalar araştırma ve eleştirme gibi demokrasinin ve kitle iletişim özgürlüğünün vazgeçilmezlerini tehlikeye düşürmekte midir? Fikirlerin ve görüşlerin yalınızca makbul ve makul olanların mı korunması gerekir?

[178] Erdoğan, a.g.m., s.27-28

Kitle iletişim özgürlüğü prensibi yalnızca "hakikati" korumaz. Bu özgürlüğün sınırlandırılmasında kıstas, doğru-yanlış, gerçek-hayal, günah-sevap gibi "içerikler" değildir. Medya özgürlüğünde sınırlandırılması kabul gören ifade "biçim"e yöneliktir. Konuya özgürlüklerden elde edilmek istenenler açısından bakıldığında, kitle iletişim özgürlüğünün bilgiyi elde etme hakkının rahatlıkla kullanılabilmesini sağlayacak kadar geniş olması gereği ortaya çıkar. Bilgiye sahip olma dış dünyaya entegrasyonu sağlar, enformasyona erişim katılımı gerçekleştirmiş olur. Enformasyona sahip olma "dahil olma" , sahip olmama ise "dışarıda kalmayı" temsil eder ve bilgiye ulaşımı bu kadar önemli kılan işte bu noktadır[179].

Hiçbir toplumda haklar, temel haklar bile sınırsız değildir. Klasik bir kabulle bir kişinin özgürlüğü diğerinin özgürlüğüne müdahale ettiği yerde biter. Temel hakların herkes açısından faydalı olabilmesi için, düzgün ve sorumlu bir şekilde uygulanarak belirli sınırlara sahip olması kabul edilebilirdir. İletişim özgürlüğü de herkesin her istediğini yazıp çizip yayınlayabileceği kadar sınırsız değildir. 1918 yılında ABD'de görülen bir davada herhangi bir neden olmadan kalabalık bir tiyatro salonunda "yangın var" diye bağırmanın yasadışı olduğu ve ifade özgürlüğünün en sıkı korunması halinde bile tiyatro salonunda paniğe yol açmanın korunmasının ifade özgürlüğünü korumak olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu bakış açısı pek çok ülkede ortak bakış açısı haline gelmiş ve temel iletişim özgürlüğünün sonuçları hesaba katılmaksızın herhangi bir ifadeye sınırsız özgürlük tanıyacak kadar "sınırsız" olmadığı görüşü benimsenmiştir. Burada özgürlüklerin kısıtlanmasındaki en temel gerekçe ise "hasara yol açmamak", "hasarı engellemek" tir[180].

Özgürlüklerin ne kadar sırlandırılabileceği ile ilgili bir başka bakış açısı ise Platon'un hoşgörü paradoksuyla örneklendirilebilir. Hoşgörü paradoksuna göre sınırsız hoşgörü, hoş görünün yok olmasına yol açar. Sınırsız hoşgörü, hoşgörüsüz olanlara gösterilirse hoşgörü ve hoşgörü sahipleri yok olacaktır. Demokrasilerde de,

[179] Jon Van Cuilenburg, "Medya ve Demokrasi", *Televizyon Haberciliğinde Etik* (der: Bülent Çaplı, Hakan Tuncel), Fersa Matbaacılık, Ankara, 2010.114
[180] A.g.e. s.112

despotizmi demokrasiye tercih edecek kadar geniş "demokrasi" olup olamayacağı da hem yönetim biçimine hem de çeşitli temel özgürlüklere uyarlanabilecek bir tartışma alanıdır. Sınırlandırılmamış özgürlük, özgür olamamaya yol açar mı?

İfade özgürlüğünün ne kadar sınırlandırılması ve bu özgürlüğe ne kadar müdahale edilmesi gerektiği konusunda somut ve her yerde geçerli kıstaslar belirleme çabası hep var olmuş, bu konuda bazı ölçütler belirlendiği görülmüştür. "Zarar ilkesi"ne göre başkalarının haklarına zarar vermeyen her türlü konuşma ve ifade serbest olmalıdır. Burada kastedilen ifadenin yanlış, tehlikeli, ahlaka aykırı, baştan çıkarıcı olması değil "zarar verici" olmasına dikkat çekilmektedir. Yani ifade zararın kesinlikle belli olduğu istisnai durumlarda engellenebilecektir. Zarar üstünkörü bir zarar değil, "çok olası", "açık seçik" ve "haksız" nitelikte bir zarar olmalıdır.

Amerikan Yüksek Mahkemesi ifade özgürlüğünün "açık ve mevcut tehlike" kriterine göre sınırlandırılabileceği görüşünü savunmaktadır. İlk defa 1919 yılında Schenck-United States kararında geliştirilen bu yaklaşıma göre ifade, toplum için açık ve mevcut bir tehlike yaratacaksa "ifade özgürlüğü" hakkından yararlanılamayacaktır. Tehlikenin açık olması şüpheye mahal vermeyecek şekilde ortada olması, mevcut olması ise zararın kesine yakın olmasıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise açık ve mevcut tehlike ilkesini benimsememekte ve mümkün olduğu kadar özgürlükçü bir yaklaşımla somut olayları incelemektedir. AİHM, Sözleşme'nin 10. maddesi çerçevesinde ifade özgürlüğünü demokratik toplumun temel taşı, kişisel gelişiminin asli şartı, çoğulculuk, hoşgörü ve geniş görüşlülüğün gereği olarak görmekte, özgür siyasi tartışmanın özünü oluşturduğuna inanmakta ve özgürlüğün yalnızca kabul gören, zararsız ve ya önemsiz fikirler ve haberler için değil devlete ve ya topluma aykırı gelen, kural dışı, şaşırtıcı ve ya endişe verici olan fikir ve haberler için de geçerli olduğunu kabul

etmektedir. Kamusal kişiler için (kamuya mal olmuş kişiler) bu özgürlük alanı daha da geniş olmalıdır. Sözleşmenin 10.maddesinde radyo, televizyon ve sinema gibi araçlarla görüşlerin açıklanması da "ifade özgürlüğü" kapsamındadır. AİHM, "açık ve mevcut" tehlike ilkesini kullanmamakta, bazı düşüncelerin sırf muhtevaları açısından sınırlandırılabileceğine ilişkin bir içtihadı geliştirmektedir. AHİM, ifade özgürlüğünün sınırının "demokratik toplumun gereği olması" ilkesini de, somut olaylarda değerlendirme kriteri olarak kullanılmaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin ifade özgürlüğü konusunda verdiği kararlarda belirgin bir kriter kullanmadığı görülmektedir. Bu daha çok anayasa yargısı yapılırken, 1982 Anayasası metnine sıkı sıkıya bağlı kalınmasına bağlanabilir. 1982 Anayasası'nda "düşünce ve kanaat hürriyeti" ile "düşünceyi açıklama yayma hürriyeti" ayrı başlıklar altında düzenlenmiştir. Yüce Mahkeme kararlarında oluşan ve son sosyal düzenlemelere yansıyan düşünceleri açıklama özgürlüğüne ilişkin temel çizgisi 1982 Anayasası metniyle paralellik göstermektedir. Anayasa Mahkemesi kararlarından çıkan sonuç; düşünce özgürlüğü ve düşünceleri açıklama özgürlüğü adlarını taşıyan iki ayrı özgürlüğün var olması, düşünce özgürlüğünün mutlak olarak tanımlanıp, düşünceyi açıklama özgürlüğünün sınırlandırılabileceğinin düşünülmesidir. Bir diğer sonuç ise kitle iletişim araçları yoluyla düşünce açıklanmasının etkili ve tehlikeli görülmesi nedeniyle sınırlandırmanın gerekli görülmesidir[181].Literatürde de çok eleştirilen bu yaklaşımla birlikte, Anayasa Mahkemesi ifade özgürlüğünün kullanımını olanaksız kılan, sınırlayan ve etkisiz hale getiren kararlara imza atmıştır. Örneğin 1963 yılında verdiği kararında "Düşünce ve kanaat hürriyeti insanların en tabii haklarındandır. Herkes istediği gibi düşünmekte, istediği fikre inanmakta serbesttir. Kişinin iç alemi kanunun her çeşit müdahalesinin dışındadır. Ancak kişinin iç aleminde kaldığı sürece mutlak ve sınırsız olan düşünce ve kanaat hürriyeti, toplum hayatını ilgilendirdiği andan itibaren hukukun ve kanunun sahasına girer ve toplumsal yaşayışın gerektirdiği bazı kayıtlamalara bağlanabilir, İnsanların toplum halinde yaşayabilmeleri ancak toplum hayatının bazı esaslara ve kurallara bağlanması ile yani düzenlenmesi ile

[181] Ersan İlal, "Düşünceleri Açıklama Özgürlüğü, Yığınsal İletişim Aaraçları ve Anayasa Mahkemesi Kararları", http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg3/ersen.pdf, E.T:11/10/2011

mümkündür….bu kanaatin söz, yazı resim vesaire gibi vasıtalarla açığa vurulmasıdır ki.. bazı kayıtlamalara tabi kılınmıştır"[182] demektedir. Böylece Yüce Mahkeme, düşüncelerin basın yoluyla veya herhangi bir propaganda vasıtasıyla açıklanmasını sınırlayan ya da cezalandıran yasa hükümlerinin bu hakların özüne dokunmayacağını savunmaktadır. Mahkeme, 1990 yılında verdiği kararında ise düşünce özgürlüğü konusunda şöyle bir değerlendirme yapmıştır: "Düşüncelerin özgürce oluşması için tek yönlü etkilemelerden, koşullandırmalardan kaçınılması, özellikle radyo ve televizyon gibi etkili iletişim araçlarının bu yolda kullanılmasının yasalarla önlenmesi gerekir."[183]

Kitle iletişim araçlarında; gazetelerde yayınlanan röportajlardan, bir derginin başlıklarına, bir kitabın önsözünden el ilanlarında verilen reklamlara, bir sinema filminin vermek istediği mesajdan, bir televizyon dizisinin içeriğine, bir haberin veriliş tarzından bir yemek programının yayınlanma zamanına kadar her türlü ayrıntı birer ifade olarak değerlendirilebilir. Çünkü "ifade" yalnızca sözcüklere dökülmüş olan anlatılardan oluşmaz. Bir söz, bir duruş, bir kıyafet, farklı bir zamanlama ve hatta sessizlik bile birer ifade olabilir. Bu açıdan kitle iletişim araçlarında yer alan her türlü ifadenin "ifade özgürlüğü"ne getirilen sınırlamalar açısından değerlendirilebileceği kanaatindeyiz. Bu değerlendirmeyi kriz zamanlarında gerçekleştirilen yayınlar için değerlendirmek istediğimizde öncelikle kriz dönemlerinde nasıl bir yayıncılık sergilendiğini ve bu yayınların hangi kapsamda ele almak gerektiğini belirlememiz gerekmektedir. Yukarıda Türkiye'de en çok izlenen televizyon kanallarının kriz dönemlerinde nasıl bir yayıncılık anlayışı belirlediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analizden ele edilen sonuçlara göre, kriz dönemleri daha çok televizyon kanallarının bol acı ve gözyaşı ile trajik öğelerin ön plana çıkarıldığı, kişilerin bilgi ihtiyacının giderilmesinden çok duyguların harekete geçirmeye çalışan, herkesi derinden etkileyebilecek ayrıntılar üzerinden olayları

---

[182]EsasNo.1963/25,http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=37&content=, E.T. 11/10/2011

[183]EsasSayısı:1989/9,http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=900&content=enerji,E.T.:11/10/2011

aktaran dönemler olarak göze çarpmaktadır. Nefes nefese kalmış muhabirler, çerçevelenmiş bir resim gibi beynimize kazınan kanlı görüntüler, tekrar tekrar yayınlanan trajik sahneler, tüyler ürperten hikayeler ve acıklı müzikler eşliğinde izlediğimiz kriz dönemi haberleri rahatsızlık uyandıracak boyutlardadır. Kriz dönemleri çoğunlukla medya çalışanlarının gazeteciliğin profesyonel etik kodları ile ulusal çıkarları öne çıkaran hükümetlerin beklentileri arasında sıkışıp kaldıkları, doğru tutum ve davranışın ne olduğu konusunda karasızlığa sürüklendikleri dönemlerdir.

Kriz dönelerinde gerçekleştirilen yayınları ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirip, yukarıdaki kıstaslar bağlamında ele alırsak, ilk olarak şiddeti tahrik ve teşvik eden, hakaret içeren ve barışçı olmayan nitelikteki yayınların ifade özgürlüğü kapsamında görülemeyeceği tespit edilebilir. Savaş, çatışma ve terör olaylarına yönelik olarak gerçekleştirilen yayınlar kimi zaman kutuplaşmayı arttıran, düşmanları açıkça tanımlayan, karmaşayı derinleştiren bir hal alabilmektedir. Bu gibi durumlarda, kriz dönemlerinde nefreti körükleyen, kin ve düşmanlığa sevk eden yayınlar ifade özgürlüğünden yararlanamaz.

Zarar ilkesine göre başkalarının haklarına zarar vermeyen her türlü konuşma ve ifade serbest olmalıdır. Bir tiyatro salonunda "yangın var" diye bağırmak, salonda bir panik havası oluşturacak ve kişiler istemsiz bir şekilde kaosa yol açabileceklerdir. Oluşan karmaşada aslında ortada hiçbir sebep yokken insanlar yaralanabilecek, kendilerine ve birbirlerine zarar verebileceklerdir. Kriz dönemlerinde halkı paniğe ve korkuya sevk edecek yayın yapılması, bir tiyatro salonundaki insan grubundan çok daha fazla kişiye hitap eden kitle iletişim araçlarının toplumda geri dönülemez zararlara yol açmasıyla sonuçlanabilir. Dramatik, acı veren, korku salan öğelerle donatılmış haberler, maddi olarak zarar vermese de psikolojik yaralar açabilir. En etkileyici sahneleri beyinlere kazıyan, tekrar tekrar verilen görüntüler ruh sağlığımızı etkileyebilir. Bu açıdan kriz dönemlerinde yapılan yayınların bu hususlara çok dikkat etmesi gerekmektedir. Etrafına zarar verecek tarzda yayın yapmak, etrafa zarar

verecek kadar "özgür" olmak ifadesi bile, konunun yalnızca özgürlük açısından değerlendirilmesinin yanlışlığını ortaya koymaktadır. Çünkü sahip olduğumuz tüm özgürlükleri "sorumluluklarla" birlikte değerlendirmek zorundayız. Özgürlük ve sorumluluk birbirinden ayrılmaz iki unsurdur. Kriz dönemi yayıncılığında topluma haber ulaştırma, kritik bilgileri aktarma hayati önem taşırken, bu aktarımın sorumluluk çerçevesinde gerçekleştirilmesi de hayati önem taşımaktadır.

Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin geliştirdiği "açık ve mevcut tehlike" ilkesine göre, doğrudan hedef gösterici, kolluk kuvvetlerinin işini zorlaştıran, açıklanmaması gereken bilgileri açıklayan vb yayınların yapılmaması gerekir. AİHM ise, her somut olay için farklı bir değerlendirme yapmaktadır. Her olağanüstü durumun kendine has, değişik karakterli bir yapısı olabilir. Buna göre karşılaşılan olağanüstü durum, kişisel ve toplumsal bazda sebep olabileceği sonuçlar göz önüne alınarak değerlendirilmeli ve o duruma has özen gösterilmelidir. Bir terör örgütünün gerçekleştireceği bir eylemi verdiği bilgilerle kolaylaştıran bir haber, "açık ve mevcut tehlike" yaratabileceği için özgürlük kapsamında değerlendirilemeyecektir.

Gazetecilikte basın özgürlüğü ilkesi her aksadığında normatif iddialar ortaya saçılmaktadır. Neye göre özgürlük, kime göre özgürlük, kimin için özgürlük ve nereye kadar özgürlük? Basın özgürlüğü kavramı matbaanın ilk bulunuşundan itibaren tartışılmış ve bu konuda ilkeler hazırlanmış, yasalar konulmuş, ortak imzalar atılmıştır. Ancak tüm bu düzenlemelere rağmen tartışma her seferinde en alt seviyeden yeniden yapılmaktadır. Popper; kitlesel medyanın sadece hitabi bir etkiye sahip ilkeler tarafından düzenlenebileceğini pek mümkün görmediğini söylemektedir[184]. Bu noktadan sonra ortaya çıkan sorun basın özgürlüğü ile basının sorumluluğu, "halk bunu istiyor" anlayışı ile "neyin doğru olduğuna biz karar veririz" anlayışı arasında ya da izlenir olmak ile etik davranma arasında yapılacak olan tercihtir. Bu seçimin medya patronlarının ekonomik beklentileri ile insana ve topluma verdiği değer arasında geçişi temsil etmektedir. Eğer demokrasi iyi bir

[184] Aktaran: Moressi, a.g.e. s.37

şeyse, korunması gerekiyorsa, basın özgürlüğü ile kastedilenin "sorumsuz bir yayıncılık" olamayacağı düşünülmektedir. "Basın özgürlüğü" kavramı bayrak yapılarak, kriz dönemlerinde psikolojik sömürü yapılan, medyanın bizzat kendi terörünü yarattığı ve olağanüstü dönemlerde kendi adına kar sağlayıcı bir fırsatçılık örneği göstermesi bizzat demokrasiye zarar veren ve terörü de dolaylı yoldan destekleyen bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Gelişmiş ülkelere yönelik terör ve şiddet olayları artmakta ve kitle iletişim araçlarının konumu, bu bağlamda yeni bir bakış açısı içinde sorgulanmaktadır. Medya yalnızca toplumu karmaşa ve gerilime itebilecek olan görüntülerin verilmesi anlamında değil, şiddet kanalı ile belirli amaçlara ulaşmak isteyen terör örgütlerine yardım etmesi anlamında sorgulanması gereken bir yapıyı oluşturur. 11 Eylül saldırısı sonrasında Amerikan medyası olayın dehşetini gazetelere ve ekranlara "dolaylı" biçimde yansıtmış, kurbanları ve onların çektiği acı yerine dev binaların yanışını ve çöküşünü göstermiştir. Amerikan halkı böylece paniğe sevk edilmemiş bilinmeyen-görünmeyen düşmanın marifetleri çarpıcı bir şekilde aktarılmamıştır. Amerikan basını kendi kendini denetlemiştir. Terör örgütlerinin mesajları kamuoyuna iletmek, eylemlerin dikkat çekici biçimde sunmak, haber değeri olan bir konunun gazeteciler tarafından gündeme getirilmesi ancak teröristlerin amacını medya yoluyla gerçekleştirmeden sunmak zor bir uğraş olmakla birlikte bu bir gerekliliktir. 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999'da yaşanan depremler, 15 Kasım 2003 sinagoglara, 20 Kasım 2003'te HSBC ve İngiliz konsolosluğuna yapılan bombalı saldırıların ardından ekranlara gelen haberler, izlediğimiz görüntüler, haberin dili ve söylemi açısından eleştirilmiş ve basının şiddeti yeniden üreterek "medya terörü"ne yol açtığı şeklinde eleştiriler yapılmıştır. Bu nedenle 11 Eylül saldırıları sırasında Amerikan basının tavrı, habercilik anlayışının nasıl olması gerektiğine dair yoğun tartışmaları başlatan bir milat olmuştur.

Kriz dönemlerinde basına yönelik olarak yapılan eleştirileri sonlandıracak olan bir gazetecilik etiği geliştirmek olanaklı olabilir mi? Gazetecilik etiği

geliştirmek için yapılan girişimlerin çoğunda yasak getirici bir dizi ilke ve yaptırımlar ortaya çıkmış bunlar ise yol gösterici olmamıştır. Yasakların getirilmesi ve maddeler halinde nelerin kaçınılması gereken davranışlar olduğunun sıralanması, gazeteciler için demokratik bir çerçeve çizip etik hedefler belirlemekten daha kolay bir yoldur. Gazeteciler için her durumda geçerli olacak normlar geliştirmek ya da her somut olay için sonuçların ölçülüp tartılarak ortaya çıkabilecek durumlara göre anlık kurallar belirlemek mi daha doğru olacaktır. Bu noktada gazetecilerden beklenen en kısa zamanda en fazla satacak bir ürünü yetiştirmek telaşını aşıp, bir insan olarak diğerlerine sorumlu davranmanın yollarını arayan fiziksel bir ölçüp biçme ve karar verme alışkanlığı geliştirmektir. Aslında yıllardan beri pek çok etik ilkenin oluşturulduğu ancak mesleğin içine bir türlü nüfuz etmediği ve yerleşik pratikleri dönüştüremediği görülmektedir. Haber ulaştığında iyi bir ürün gibi para kazandıran bir çıktı gibi değil, kutsallığı ve toplumsallığı olan bir değer olarak değerlendirilmesi faydalı olabilir.

Yasaklar getirmek yerine demokratik hedefler doğrultusunda hareket etmeye yönelik çerçeve belirlenmesi durumunda, düzenleyici kuruluşların yönlendirme ve yol gösterme çabası "basın özgürlüğüne saldırı" biçiminde algılanması ve özgürlüklerin kutsallaştırılarak her defasında öne sürülmesi olası bir tepkidir. Yalnızca yasaklarla biçimlenen yayın politikası mevcut yayıncılık sistemini aynen devam ettiren ancak bazı sınırlar getirerek "girilmeyecek alanlar" oluşturan haliyle, yayıncılar için de kolayca kabul edilebilecek bir anlayıştır. Rating kaygısıyla belirlenen haber değerleri, yine aynı kaygı ile olayların öyküleştirilmesi, haberin insanların duygularına seslenen bir biçimde sunulması günümüz haberciliğinde en çok eleştirilen noktalardır ve bunlar ancak ciddi yayın politikaları yönlendirmesiyle ortadan kalkabilecektir. Medya yaptığı yayınları "halk bunu istiyor" mantığıyla hareket eden bir yaklaşımla haklılaştırmakta ve ürünleri tüketenlerden destek bulmakta zorlanmamaktadır. İzlenme oranlarına bakıldığında bu haklılaştırmanın bir doğruluk payı olsa da, bu durum etik açıdan ciddi sorunlar içermektedir. Ne olursa olsun kitle iletişim araçları terör veya şiddet kaynaklarının kamuoyunu etkileme arayışlarının fikirsel cephaneliği olmamalıdır.

Popper'ın da dile getirdiği gibi "Hakikat aşikar değildir." Popper'in bu ünlü sözü kesin doğrular belirlemenin zorluğuna vurgu yapmaktadır. Gerçekte neyin doğru neyin doğru olmadığını bütün, yadsınamaz, itiraz edilemez ve çekincesiz bir biçimde epistemolojik olarak katılmak mümkün değildir. Ancak farklı bakış açılarının ortak noktalarını belirlemeye çalışırsak "kitle iletişim özgürlüğü" ve "sorumluluk" bir arada olması gerektiği sonucuna ulaşabiliriz.

KAYNAKÇA

Akarcalı, Sezer (1996), "Televizyon ve Şiddet", *Yeni Türkiye*, Eylül-Ekim, Sayı:11, yıl 2

Aksoy, Muammer (1970), *Türkiye'de Düşünce Özgürlüğü*, Türkiye'de İnsan Hakları, AÜHF Yayınları, Ankara

Alemdar, Korkmaz ve Erdoğan, İrfan (2005), *Öteki Kuram*, ERK Yayınları, Ankara

Alexander,Y.(1980), "Terrorism, the Media, and the Police", *Terrorism Threat, Reality, Response. Kupperman H.R. Trent M.D.*(Eds.), California, Hoover Institution Press Stanford University,

Aliefendioğlu, Yılmaz,(1995-1996), *Düşünsel Özgürlük*, İnsan Hakları Yıllığı, Dr. Muzaffer Sencer'e Armağan, Cilt 17-18

Alkan, Türker (1983), *Saldırganlık, Önyargı ve Yabancı Düşmanlığı*, HIA Yayınları İstanbul

Aslan, Kemal (2002), *Haberin Yol Haritası*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, Ankara

Ateş, Toktamış (1994), *Demokrasi*, Dördüncü Baskı, Ümit Yayıncılık, Ankara

Aydemir, Olcay (2002) "Kriz Yönetimi ve Halkla İlişkiler", *İletişim Fakültesi Dergisi*, XII, Cilt 2

Aytaç, Ö., ve Bal (1996), "Medya ve Terörizm", *Yeni Türkiye Dergisi*, yıl.2, S:11 Eylül-Ekim

Avşar,Zakir Bozkurt (1992), *Kitle İletişim Araçları ve Terör*, Kamer Yayınları, İstanbul

Aziz, Aysel (2006), *Televizyon ve Radyo Yayıncılığı*, Turhan Kitapevi, Ankara

_____ (1985),*Terör ve Kitle İletişim Araçları*, BM Türk Yıllığı, Ankara

Bek, Mine Gencel, "Türkiye'de Televizyon Haberciliği ve Tabloidleşme", http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/664/8468.pdf

Bertrand, Jean ve Prof. Claude (2004), Medya Etiği, Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara

Beydoğan, T.,Ayhan (2003)., *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türk Hukukunda Siyasi İfade Hürriyeti*, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara

Budak, Gönül ve Gülay (1995), *Halkla İlişkiler*, Beta Yayınları, İstanbul,

Bury, J.B. (1978), *Düşünce Özgürlüğü Tarihi*, (Çev: Bartu, D) İstanbul

Chomsky, Noam(2001), *11 Eylül*, (Çev: Dost Körpe), Om Yayınevi, İstanbul

_____ (2002), Medya Gerçeği, (Çev. Abdullah Yılmaz, Osman Akınhay), Everest Yayınları, İstanbul

Çaplı, Bülent(1996), "Çocuk ve Televizyon", *Yeni Türkiye*, Kasım-Aralık, Sayı 12

_____ (2002), Medya ve Etik, İmge Kitabevi, Ankara

Çaplı, Bülent ve Taş,Oğuzhan (2010), "Kriz Haberciliği", *Televizyon Haberciliğinde Etik* (der: Bülent Çaplı,Hakan Tuncel), Fersa Matbaacılık, Ankara

Çoban, Barış (2010), *Medya Barış ve Savaş*, Kalkedon Yayınları, İstanbul

Çolak, Nusret İlker (2007), *Kitle İletişim Hukuku*, Seçkin, Ankara

Cuilenburg, Jon Van (2010) "Medya ve Demokrasi", *Televizyon Haberciliğinde Etik* (der: Bülent Çaplı, Hakan Tuncel), Fersa Matbaacılık, Ankara, 2010

Demir, Ö-Araç (1992), M, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul

Demir, Vedat (2007) *Türkiye'de Medya ve Siyaset İlişkisi*, 1.Basım, Beta Yayınları, İstanbul

Devran, Yusuf(2010), *Haber Söylem İdeoloji*, Başlık Yayın Grubu, İstanbul

Doğan, Duygu (2008), "Doğru Haber ve Bilgi Verme Görevi Doğrultusunda Gazetecilerin Haber Kaynaklarının Açıklamama Haklarının Basın Özgürlüğündeki Yeri", A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Dönmezer, Sulhi (1976), *Basın ve Hukuku*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul

_____ (1994),*Toplumbilim*, Beta Basım Yayım, İstanbul

Dursun,Çiler (2001) ,*TV Haberlerinde İdeoloji*, İmge Yayınevi,Ankara

Dündar, Can (2008), 6-7 Eylül Olayları Belgeseli

Erdoğan, Erman (2008), *Yaygın bir Kitle İletişim Aracı Olarak Televizyonun Kamusal İşlevleri,* M.Ü. İletişim Bilimleri ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Erdoğan, İrfan (2005), *İletişimi Anlamak*, Erk Yayınları, 2. Baskı, Ankara

Erdoğan, İrfan ve Alemdar Korkmaz(1990), *İletişim ve Toplum*:*Kitle İletişim Kuramları, Tutucu ve Değişimci Yaklaşımlar* Bilgi Yayınevi, Ankara

Erdoğan, Mustafa(2007), "İfade Özgürlüğü ve Sınırları", *İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye*, (ed: Tanıl Bora), İletişim Yayınları, İstanbul

_____(2001), *Dersimiz Özgürlük*, Pınar Yayınları, İstanbul

Erkelli Kızıl, Neşe(1998), *İletişim Özgürlüğü ve Medyada Oto-Kontrol*, Beta Basım Yayım, İstanbul

Ersümer, O., (2000), *TV Haberlerinde Gerçeklik ve Yeniden Yaratılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema-Televizyon ABD

Hasan Tahsin Fendoğlu, "Televizyon Terörün Oksijeni midir?" , http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1193/televizyon-terorun-oksijeni-midir.aspx, E.T.: 11/1012011

Fiske, John(1996), *İletişim Çalışmalarına Giriş*, (çev: Süleyman İrvan), Bilim Sanat Yayınları, Ankara

Gedik, Ömer(2007), *1982 Anayasası ve Türk Yargı Kararları Çerçevesinde Kitle İletilim Özgürlüğü,* Atatürk Üniversitesi Kamu Hukuku ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum

Gökçe, Orhan ve Demiray Uğur(2006),Terörün Görüntüleri Görüntülerin Terörü, Çizgi Kitabevi, 2.Basım, İstanbul

Gökdağ, Remzi(2001) *Amerikan Medyasında 11 Eylül*, E Yayınları, İstanbul

Gökulu, Gökhan (2005), *Terör Eylemlerinin Medyaya Yansıması(15-20 Kasım 2003 İstanbul Terör Saldırıları Örneği*, Polis Akademisi Suç Araştırmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Gölcüklü, Feyyaz (1970), *Haberleşme Hukuku, Basın-Radyo-TV*, Sevinç Matbaası, Ankara

Gönenç, Özgür(2002), "Medya ve Terör", İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi Cilt 1, İstanbul

Göze, Ayferi (2000), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 9. Bası, Beta Yayınları, İstanbul

Gündüz, Mustafa (1996), *Basın ve Terör*, Saray Kitabevleri, İzmir

Gürsoy, Ayşe Bilge(1999), *TRT ve BBC'nin Anahaber Bültenlerinin Kamu Haberciliği Açısından Karşılaştırmalı Analizi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul

Hakyemez, Yusuf Şevki (2000), *Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası*, Seçkin Yayınları, Ankara

Hülür, Banu (2006), *Kitle İletişim Araçları, Demokratikleşme ve Katılım*, Yüksek Lisans Tezi, Konya

Işık, Hasan Hüseyin,(2006), *Medya ve Terör Kasım 2003 Olaylarının Yazılı Basında Sunumu*, A.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara

İçel, Kayıhan (2001), *Kitle Haberleşme Hukuku*, Beşinci Baskı, Beta Yayınları,. İstanbul

İçel, Kayıhan ve Ünver, Yener (2005)., *Kitle Haberleşme Hukuku*,Beta Yayınları, İstanbul

İlal, Ersan (1987), "Düşünceleri Açıklama Özgürlüğü, Yığınsal İletişim Araçları ve Anayasa Mahkemesi Kararları", Anayasa Yargısı 3/61-72, Ankara

_____(1997), *Yığınsal İletişim Araçları ve Toplum*, Der Yayınları, İstanbul

İnal, Ayse (1996), *Haberi Okumak*, Temucin Yayınları, İstanbul

İnuğur, Nuri (2002), *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, 5. Basım, İstanbul

Kaboğlu, İbrahim (1998), *Özgürlükler Hukuku,* Afa Yayınları, İstanbul

_____(2006), *Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar*, Legal Yayınları, 3. Baskı, İstanbul

Kaya, A.Raşit (1985), *Kitle İletişim Sistemleri*, Teori Yayınları, Ankara

Kazancı, Metin (2002), *Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler*, Turhan Kitabevi, 4.Bası, Ankara,

Keane, John (1991), *Medya ve Demokrasi*, (çev: Haluk Şahin),Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Keleş, Ç., (1997), *İdeolojik İnşa Sürecinin Çözümlenmesi: Medya ve Özelleştirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik ABD.

Kılıçoğlu, A.,(1982), Şeref Haysiyet ve Özel Yasama Basın Yoluyla Saldırılardan Hukuksal Sorumluluk, Ankara

Korkmaz, Gürol (1997), *Terörizm ve Kitle İletişim Araçları İlişkisi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Matelskı J.Marilyn (1996), *Televizyon Haberciliği'nde Etik* (Çev: Bahar Öcal Düzgören) Yapı Kredi Yay., İstanbul.

Moressi, Enrico (2008), *Haber Etiği Ahlaki Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi*, (çev: Fırat Genç), Dost Yayınevi

Mutlu, Erol(1998*), İletişim Sözlüğü*, Ankara

_____(1997) "Televizyon, Çocuklar ve Şiddet", İletişim Fakültesi Dergisi

_____ (1999), *Televizyon ve Toplum*, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, Ankara

Orak Cem Çağatay, "Kamu Hizmeti: Tabula Rasa Avrupa Birliği Sürecinde Nasıl Doldurulacak", TBB Dergisi, Sayı 68, 2007

Öksüz, Süheyla (2000), "Çocuk ve Etik", *RTÜK İletişim Dergisi*, Sorumlu Yayıncılık, Kasım-Aralık, Yıl 4, Sayı 20

Özek, Çetin(1978), *Türk Basın Hukuku*, İÜHF Yayınları, İstanbul,

Özgen, Murat(2002),"İfade Özgürlüğü Bağlamında Medya ve Terörizm Olgusunun Değerlendirilmesi", İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi Cilt 1, İstanbul

P.A.Schmht(2004), *Küresel Dünyada Terörizm Konsepti* (Çev. Suat DOGAN), Temüh Dairesi Başkanlığı, Yayın No:10, Ankara

Patrick, Clawsen (1993), *Terörizm Niçin Daha Çok ve Etkin Bir Şekilde Ele Alınmalıdır*,(Çeviren belli değil) Aktaran Yayınlanmamış Araştırma Metinleri EGM, Ankara

Payaslıoğlu, Arif (1997), "Anayasalarımızda Düşünce Özgürlüğü", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt 21, Sayı 202

Picard, R. G.(1993), *Media Portrayals of Terrorism: Functions and Meaning of News Coverage*, Iowa, State University Press.

RTUK(2008), *Terör ve Medya*, Bilgilendirme Toplantısı, İstanbul

Rivero, J.(1980), "Les Libertés Publiques", Le Régime des Principales Libertés, PUF

Satılmış, Alışan (2001), *Terör ve Terörizm*, Emre Yayınları, İstanbul

Schlesinger, Philip (1993), *Medya Devlet ve Ulus*.(Çev. Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Schmıdt, P. A.(2004), *Küresel Dünyada Terörizm Konsepti* (Çev: Suat DOGAN), Ankara, Temüh Dairesi Başkanlığı, Yayın No:10.

Sencer, M.(1993), "Hak ve Özgürlük Kavramı", İHY, C.14, Y.1992, Ankara

Severin, W. J. ve Tankard, J. W., Wr. (1994). *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*, A. Ü. Kibele Sanat Merkezi Yayınları, Eskişehir.

Soysal, Mümtaz (1992) *100 Soruda Anayasa'nın Anlamı*, Gerçek Yayınevi,9.Baskı, İstanbul

Sunay, Reyhan (2001), *İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*. Liberte Yayınları, Ankara

Stuart Mill, John (2003) *Hürriyet Üstüne*, (Çev. Mehmet Osman Dostel),Liberte Yayınları, Ankara

Şen, Ersan (1996), *Devlet ve Kitle İletişim Araçları Karşısında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul

Tanilli, Server (2001), *Devlet ve Demokrasi*, Çağdaş Yayınları, İstanbul

Tannenbaum, D.-Schultz, D (2007), *Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*, Adres Yayınları, İstanbul

Tanör, Bülent (1969), *Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası*, Öncü Kitabevi, İstanbul

Temiz, Özgür (2007), *Basın Özgürlüğünün Sınırlanmasında İlke Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Tokgöz, Oya (2003), *Temel Gazetecilik*. İmge Kitabevi Yayınları, 2003

Turan, Emir (1996), *Ekran altı Çocukları*, İrfan Yayıncılık, İstanbul

Tüz, Vergiliel, Melek (1996), *Kriz Döneminde İşletme Yönetimi*, Ekin Yayınları, Bursa

Ulus, Selma (1998) "Çocuk Televizyonları ve Kamusal Sorumluluk*", Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, İstanbul

Usluata, A., (1995), *İletişim*, İletişim Yayınları, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, Cep Üniversitesi., İstanbul

Uzun, Rudhan (2007), *İletişim Etiği, Sorunlar ve Sorumluluklar*, G.Ü. İletişim Fakültesi 40.yıl Kitaplığı, Ankara

Ünsal Oskay (1997)*, İletişimin ABC'si*, Der Yayınları

Üzeltürk, Sultan T(1998), *Görsel ve İşitsel İletişim Özgürlüğü*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Vural, İzlem Keskin(2006), "Kriz Haberciliği ve Haberci Kişilik Olarak Anchor-Sinagog, HSBC Bankası ve İngiliz Konsolosluğuna Yönelik Gerçekleştirilen Terör

Eylemlerine İlişkin Bir Değerlendirme" *Terörün Görüntüleri Görüntülerin Terörü*, (ed: Orhan Gökçe-Uğur Demiray), Çizgi Kitabevi, İstanbul

Yavuz, Felit, (2006), *Terör Eylemlerinin Kitle İletişim Araçlarında Sunumu*, Marmara Üniversitesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Yavuzer, Haluk(2000). *Çocuk Psikolojisi*. Remzi Kitabevi, İstanbul

Yaylagül, Levent (2006), *Kitle İletişim Kurmaları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Dipnot Yayınları, Ankara

Yüksel, Erkan, "Terörle Mücadelede Medyanın Rolü 6: Kriz ve Fırsat Haberciliği,"

Yükselmiş Sevsay, Emel(1993), "Modernleşme ve Toplumsallaşma Sürecinde Kitle İletişim Araçları", Marmara İletişim Dergisi, Sayı 2

23.06.2010 tarihli 34005/411 sayılı uzman raporu (Didem Güngör-Öznur Demirtaş)

29.07.2010 tarihli 34005/483 sayılı uzman raporu(Didem Güngör)

İNTERNET ADRESLERİ

www.anayasa.gov.tr

http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/iheb.html

http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1113.html

http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4982&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=bilgi%20edinme

http://www.bbc.co.uk/turkce/kurumsal/2009/07/000000_yayin_ilkeleri.shtml,

http://ilef.ankara.edu.tr/dergi/yazi.php?yad=797

http://www.danistay.gov.tr/kerisim/container.jsp

http://www.dorduncukuvvetmedya.net/dkm/article.php?sid=12108

http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=900&content=enerji

MEVZUATLAR

Avrupa Birliği Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi

Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi

3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun

6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun

ÖZET

İfade özgürlüğü diğer pek çok hakkın hem sebebi hem belirleyicisi konumundadır. Demokrasilerin temel taşı olan bu özgürlük, düşünce, inanç, kanaat, tutum ve duyguların herhangi bir baskı altında olmadan dışavurumudur. Günümüzde kitle iletişim araçlarının hayatımızdaki önemi ve geniş kullanım alanı düşünüldüğünde ifade özgürlüğünün kitle iletişim özgürlüğünden bağımsız düşünmek olanaksızdır. Bu anlamda kitle iletişim özgürlüğü ifade özgürlüğünün bir uzantısıdır.

Kriz dönemleri savaş, çatışma, terör, cinayet, doğal afet, siyasi çalkantı gibi olağanüstü olayların yaşandığı dönemleri kapsamaktadır. bu olağanüstü dönemlerin kitle iletişim araçlarında haberleştirilmesi daha fazla izlenir olma, rakiplerin gerisinde kalmak istememe vb çeşitli sebeplerle toplumu korku ve paniğe sevk edecek, kişisel gelişimlerini olumsuz etkileyecek, kaos ortamını körükleyecek sansasyonel ve dramatik bir anlayışla gerçekleştirilmektedir. Kriz dönemi haberleri, bu haliyle ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemez. Çünkü bir ifadenin bu özgürlükten yararlanabilmesi için bir hasara yol açmaması, kişilere doğrudan ya da dolaylı olarak zarar vermemesi ve hakaret boyutuna ulaşmaması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İfade Özgürlüğü, Kitle İletişim Özgürlüğü, Kriz Dönemi Yayıncılığı, Yayıncı Sorumluluğu

ABSTRACT

The freedom of expression is positioned as both of reason and determining factor of many rights. This freedom which is the essential component of democrasy is realization of thought, belief, opinion, attitude and feelings without any pressure. If we think about the importance and wide usage circumtances of mass media in our lives, İt's impossible to think freedom of expression independent from the freedom of mass media. So the freedom of mass media is extension of the freedom of expression.

Crisis periods include extraordinary events as war, conflict, terrorism, homocide, natural disaster, political turbulence. Announcing the news about these crisis periods on mass media is performed with an sensational and dramatic apprehension that drives the society fear and panic, affects the personal development negatively and fuels chaos in consideration of rating and competition. So, the news of crisis periods can not be assessed within the scope of freedom of expression. For journalist to benefit from this freedom, news should not cause harm directly or indirectly and not to be determined as an insult.

Key Words: The Freedom of expression, freedom of mass media, The broadcast of Crisis Periods, liability of broadcaster

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Karabük'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Karabük'ün Eskipazar ilçesinde tamamladı. 2001 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü'nde lisans eğitimine başladı ve buradan 2005 yılında mezun oldu. 2007 yılında başladığı Radyo Televizyon Üst Kurulu uzman yardımcılığı görevini sürdürmektedir. Halen Gazi Üniversitesi Siyaset ve Sosyal Bilimler ana bilim dalında yüksek lisansını devam ettirmektedir. İyi derecede İngilizce ve orta derecede İspanyolca bilmektedir.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ :

Tezin Adı : Kriz Dönemlerinde Televizyon Yayıncılığı

Tezin Yazarı : Didem GÜNGÖR FIRAT

Tezin Danışmanı : Öznur DEMİRTAŞ

Tezin Konumu : Uzmanlık Tezi

Tezin Tarihi : 2010

Tezin Alanı : İletişim, Radyo ve Televizyon

Tezin Yeri : RTÜK – ANKARA

Anahtar Sözcükler : İfade Özgürlüğü, Kitle İletişim Özgürlüğü, Kriz Dönemi Yayıncılığı, Yayıncı Sorumluluğu